



ΔΙΕΘΝΕΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΩΝ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ, ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Συμβολή των κρατικών και ευρωπαϊκών μέσων χρηματοδότησης στη
στήριξη της αγροτικής παραγωγής την περίοδο της εξάπλωσης της
πανδημίας του κορονοϊού: Η περίπτωση της Δυτικής Ελλάδας

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΗΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

ΔΑΝΑΗΣ ΤΣΙΧΛΙΑ

Επιβλέπων: Βαγής Σαμαθρακής

Καθηγητής

Θεσσαλονίκη, Ιανουάριος 2023

Η σελίδα είναι σκόπιμα κενή.



ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ, ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Συμβολή των κρατικών και ευρωπαϊκών μέσων χρηματοδότησης στη
στήριξη της αγροτικής παραγωγής την περίοδο της εξάπλωσης της
πανδημίας του κορονοϊού : Η περίπτωση της Δυτικής Ελλάδας.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

ΔΑΝΑΗΣ ΤΣΙΧΛΙΑ

Επιβλέπων: Βαγής Σαμαθρακής

Καθηγητής

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή στις

Θεσσαλονίκη, 2023

Υπεύθυνη Δήλωση

Αυτή η διπλωματική εργασία υποβάλλεται από την συγγραφέα της ως μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων του Μεταπτυχιακού προγράμματος Σπουδών στη Λογιστική, Χρηματοοικονομική και Πληροφοριακά Συστήματα.

Υπεύθυνα δηλώνεται ότι, η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία έχει συγγραφεί από την Υπογράφουσα και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει αξιολογηθεί στο πλαίσιο άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό.

(Υπογραφή)

.....

Τσιχλιά, Δανάη

.

© 2022– Allrightsreserved

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς ευχαριστίες μου στον υπεύθυνο καθηγητή της εργασίας μου, κ. Βαγή Σαμαθρακή για την ευκαιρία που μου έδωσε και την στήριξη που μου έδειξε κατά την διάρκεια της συγγραφής της εργασίας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου καθώς και τις συμφοιτήτριές μου Αναστασία, Μικαέλα και Ιωάννα για την πολύτιμη βοήθεια τους κατά τη διάρκεια της φοίτησής μου.

Και τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους μου και τους πελάτες του λογιστικού μου γραφείου για την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.

Η σελίδα είναι σκόπιμα κενή.

Περίληψη

Βρισκόμαστε αδιαμφισβήτητα σε μία ιδιαίτερα κρίσιμη στιγμή όσον αφορά το μέλλον της ευρωπαϊκής και εθνικής αγροτικής οικονομίας και πολιτικής. Οι εξελίξεις των τελευταίων χρόνων επηρεάζουν καθοριστικά τον αγροτικό τομέα. Η εργασία αυτή θέλει να διερευνήσει ιδιαίτερα την χρηματοδότηση του αγροτικού τομέα, λόγω της σημασίας που μπορεί να έχει στην τόνωση και στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Σε πιο πρακτικό επίπεδο θέλουμε να εξετάσουμε τη συμβολή των κρατικών και ευρωπαϊκών μέσων χρηματοδότησης στη στήριξη της αγροτικής παραγωγής την περίοδο της εξάπλωσης της πανδημίας του κορονοϊού. Για να εξάγουμε κάποια ενδεικτικά συμπεράσματα συλλέξαμε στοιχεία για την περιφέρεια της δυτική Ελλάδα.

Με την εμπειρική ανάλυση που πραγματοποιήσαμε στα δεδομένα μας έγινε ξεκάθαρη η κατάσταση στην οποία βρίσκεται η αγροτική απασχόληση μετά τα μέτρα για τον περιορισμό του κορονοϊού. Και παράλληλα τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι παραγωγοί έχουν αντιληφθεί τα κύρια προβλήματα και τα εμπόδια τα οποία πρέπει να ξεπεράσουν.

Για την εξυγίανση και την αναζωογόνηση του αγροτικού τομέα είναι απαραίτητος ο εκσυγχρονισμός και η συνεργασία μεταξύ των αγροτών, τα οποία σε συνδυασμό με κρατική και ευρωπαϊκή στήριξη θα καταφέρουν να δημιουργήσουν ένα ενιαίο δίκτυο παραγωγής το οποίο θα καταστήσει τον ελληνικό αγροτικό τομέα πιο ανταγωνιστικό.

Λέξεις Κλειδιά: Αγροτικός Τομέας, Χρηματοδοτήσεις, Ευρωπαϊκή ένωση, κορονοϊός, Δυτική Ελλάδα.

Η σελίδα αυτή είναι σκόπιμα λευκή.

Abstract

Without a doubt, we are facing a particularly critical moment regarding of the future of economy in European and national agricultural sector. The developments of recent years have a decisive effect on the agricultural sector. This paper will try to investigate particularly the funding of the agricultural sector, due its importance in the stimulation and development of the Greek economy.

Specifically, we would like to examine the contribution of state and European funding instruments in supporting agricultural production during the spread of the coronavirus pandemic. In order to draw some indicative conclusions, we collected data for the region of western Greece.

With the empirical analysis we carried out on our data, the situation in which agricultural employment is found after the measures to limit the repercussions of coronavirus became more definite. While the results showed that the producers have realized the main problems and obstacles that they have to overcome.

For the consolidation and revitalization of the agricultural sector, modernization and cooperation between farmers is necessary. The two of them combined with state and European support will succeed in creating a single production network that will make the Greek agricultural sector more competitive.

Keywords: Agricultural Sector, Funding, European Union, corona virus, Western Greece

Η σελίδα αυτή είναι σκόπιμα λευκή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	iv
Περίληψη.....	vi
Abstract	viii
Πίνακας Γραφημάτων	1
1 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
1.1 Η χρηματοδότηση του αγροτικού τομέα ως μέσο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας την περίοδο εξάπλωσης του κορονοϊού.....	3
1.2 Σκοπός της διπλωματικής.....	3
1.3 Οργάνωση κειμένου	4
2 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ	5
2.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις για τον αγροτικό τομέα.....	5
2.2 Στατιστικά στοιχεία του αγροτικού τομέα.....	7
2.3 Η Κοινή Αγροτική Πολιτική.....	8
2.3.1 Η ΚΑΠ στην Ελλάδα.....	9
2.4 Μακροπρόθεσμο όραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον αγροτικό τομέα	11
2.5 Το συγκριτικό πλεονέκτημα της ελληνικής γεωργίας.....	13
2.6 Προβλήματα αγροτικού τομέα.....	14
2.6.1 Διαφορά στην παραγωγή ζωικών και φυτικών προϊόντων	15
2.6.2 Η αναγκαιότητα των επιδοτήσεων	15
2.6.3 Οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις και το μέγεθός τους.....	16
2.7 Προκλήσεις και προοπτικές του αγροτικού τομέα.....	16
2.8 Εξελίξεις του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα	19
2.9 Προτάσεις	20
2.10 Σύνοψη	21
3 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ	22

3.1 Χρηματοδοτικά εργαλεία του αγροτικού τομέα	22
3.1.1 Αυτοχρηματοδότηση	22
3.1.2 Δημόσια χρηματοδότηση	23
3.1.2.1 Ευρωπαϊκά ταμεία.....	24
3.1.2.2 Ευρωπαϊκά κοινοτικά προγράμματα.....	25
3.1.3 Πρόγραμμα Leader	27
3.1.4 Δανεισμός	28
3.2 Στήριξη ΜΜΕ αγροτικών εκμεταλλεύσεων	31
3.3 Χρηματοδότηση της Κοινής Αγροτική Πολιτικής.....	32
3.4 Σύνοψη	34
4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΞΑΠΛΩΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΡΟΝΟΪΟΥ ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	35
4.1 Κορονοϊός: η σύγχρονη πανδημία.....	35
4.2 Οι επιπτώσεις του κορονοϊού στην Ευρωπαϊκή Ένωση	36
4.2.1 Επισιτιστική κρίση στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	37
4.2.2. Μέτρα στήριξης σε αγρότες της Ευρώπης.....	37
4.2.3. Υποστήριξη των τομέων της γεωργίας και των τροφίμων εν μέσω κορονοϊού	38
4.3 Οι επιπτώσεις του κορονοϊού στην Ελλάδα.....	39
4.3.1 Οικονομικές Επιπτώσεις	40
4.4 Υποστήριξη του ελληνικού αγροτικού τομέα εν μέσω κορονοϊού.....	41
4.4.1 Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων	42
4.4.2 Αντίκτυπος χρηματοδοτήσεων στις επιχειρήσεις και στην Ελληνική Οικονομία γενικότερα	45
4.5 Σύνοψη	47
5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	48
5.1 Η περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας	48
5.1.1 Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά.....	48
5.1.2 Υποδομές	48

5.1.3 Πληθυσμός.....	49
5.1.4 Απασχόληση.....	49
5.1.5 Πρωτογενής τομέας.....	50
5.2 Ανάλυση πρωτογενή τομέα σε εθνικό επίπεδο.....	50
5.3 Εξέλιξη του πρωτογενή τομέα στη Δυτική Ελλάδα σε μια 10ετία.....	52
5.4 Επιχειρησιακό πρόγραμμα «Δυτική Ελλάδα 2021-2027».....	53
5.5 Σύνοψη.....	55
6 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	56
6.1.Ερευνητικό Πλαίσιο.....	56
6.2 Σκοπός της έρευνας.....	56
6.3 Τα ερευνητικά ερωτήματα.....	57
6.4 Μεθοδολογία- Ερευνητική διαδικασία.....	58
6.5 Το δείγμα της έρευνας.....	59
6.6 Ανάλυση δεδομένων.....	59
6.6.1Δημογραφικά στοιχεία.....	60
6.6.2 Στοιχεία αγροτικής εκμετάλλευσης.....	62
6.6.3 Απασχόληση.....	65
6.6.4 Χρηματοδοτήσεις.....	69
6.6.5 Συνεργασίες αγροτών.....	72
6.6.6 Πεποιθήσεις.....	74
6.7 Εξαγωγή συμπερασμάτων έρευνας.....	78
6.8 Περιορισμοί και αξιοπιστία της έρευνας.....	81
7 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	82
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	83
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	86
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	87

Πίνακας Γραφημάτων

Γράφημα 1: Φύλο	60
Γράφημα 2: Ηλικία	60
Γράφημα 3: Οικογενειακή κατάσταση.....	61
Γράφημα 4: Εκπαίδευση	62
Γράφημα 5: Περιοχή απασχόλησης	62
Γράφημα 6: Είδος εκμετάλλευσης.....	63
Γράφημα 7: Στρέμματα καλλιεργούμενων εκτάσεων.....	63
Γράφημα 8: Βιολογικά προϊόντα	64
Γράφημα 9: Εισόδημα.....	65
Γράφημα 10: Αποκλειστική ενασχόληση στον αγροτικό τομέα	65
Γράφημα 11: Εισόδημα από άλλες πηγές	66
Γράφημα 12: Άλλες πηγές εισοδήματος	66
Γράφημα 13: Χρόνια απασχόλησης στην αγροτική παραγωγή.....	67
Γράφημα 14: Μέλη οικογένειας που ασχολούνται με την παραγωγή	67
Γράφημα 15: Μεταβίβαση εκμετάλλευσης σε απογόνους.....	68
Γράφημα 16: Απασχόληση τρίτων	68
Γράφημα 17: Αποζημιώσεις.....	69
Γράφημα 18: Ευρωπαϊκά προγράμματα	69
Γράφημα 19: Δανεισμός.....	70
Γράφημα 20: Επιδότηση	70
Γράφημα 21: Επιπλέον επιδότηση λόγω κορονοϊού.....	71
Γράφημα 23: Προστιθέμενη αξία προϊόντων	72
Γράφημα 22: Τρόπος πωλήσεων	72

Γράφημα 24: Μέλος αγροτικής ένωσης.....	73
Γράφημα 25: Ενημέρωση.....	73
Γράφημα 26: Στάση αγροτών απέναντι στους φορείς	74
Γράφημα 28: Δυνατά σημεία αγροτικού τομέα	75
Γράφημα 27: Έμφαση σε δαπάνες του νέου προϋπολογισμού της ΚΑΠ	75
Γράφημα 29: Αδύναμα σημεία αγροτικού τομέα	76
Γράφημα 30: Αλλαγές-προτάσεις.....	77
Γράφημα 31: Διατήρηση απασχόλησης.....	77

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Η χρηματοδότηση του αγροτικού τομέα ως μέσο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας την περίοδο εξάπλωσης του κορονοϊού

Αντικείμενο της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής είναι η παρουσίαση των χρηματοδοτήσεων του αγροτικού τομέα την κρίσιμη περίοδο της εξάπλωσης της πανδημίας του κορονοϊού στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στην περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας. Ο αγροτικός τομέας είναι ένας από τους πλέον σημαντικούς τομείς της οικονομίας, καθώς απασχολεί μεγάλο ποσοστό του παραγωγικού πληθυσμού της χώρας και ταυτόχρονα αποτελεί όχημα για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Επομένως, η κατανόηση των ιδιαιτεροτήτων της χρηματοδότησης του αγροτικού τομέα είναι πολύ σημαντική για να αποκτήσουμε μια εικόνα των σημερινών και μελλοντικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει.

Με τη χρήση του ερωτηματολογίου και των ανάλογων ερωτήσεων θα εξεταστούν οι παρακάτω παράμετροι. Πρώτον, πως έχει διαμορφωθεί η απασχόληση στον αγροτικό τομέα μετά την πανδημία. Δεύτερον, ποιο είναι το τοπίο των χρηματοδοτήσεων του αγροτικού τομέα στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Και τρίτον, πως αντιμετωπίζουν οι αγρότες τις οικονομικές αλλαγές λόγω κορονοϊού στην Ελλάδα και την Ευρώπη.

1.2 Σκοπός της διπλωματικής

Η εργασία αυτή εξετάζει το ζήτημα της δύσκολης πρόσβασης των αγροτών σε χρηματοδοτήσεις. Σε μια κρίσιμη εποχή που η αστάθεια και μεταβλητότητα των αγορών οδηγούν όλο και περισσότερους παραγωγούς να εγκαταλείπουν την παραγωγή ο ρόλος της χρηματοδότησης θεωρείται καθοριστικός για την προσπάθεια ανάκαμψης του αγροτικού τομέα. Για αυτό το λόγο, ο αγροτικός πληθυσμός καλείται να αλλάξει συμπεριφορές και πρακτικές και με την κατάλληλη ενημέρωση για τα μέσα από τα οποία μπορεί να αντλήσει πόρους μπορεί να καταφέρει να ανακτήσει τη δυναμική του. Η παρούσα εργασία προσπαθεί να βοηθήσει προς την επίτευξη αυτού του σκοπού.

Στην παρούσα εργασία, η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε ιδιαίτερα όσον αφορά στο θεωρητικό της τμήμα, είναι αυτό της βιβλιογραφικής επισκόπησης, ελληνικής και αγγλικής που βασίζεται σε πηγές έντυπες και ηλεκτρονικές, προερχόμενες από τον οικονομικό και ακαδημαϊκό χώρο.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο το οποίο δόθηκε σε παραγωγούς της Δυτικής Ελλάδας. Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε στην βιβλιογραφική ανασκόπηση, οι ερωτήσεις επιλέχθηκαν με βάση τις σύγχρονες τάσεις και η διανομή του έγινε σε ηλεκτρονική μορφή.

1.3 Οργάνωση κειμένου

Η συγκεκριμένη εργασία δομήθηκε ως εξής: Στο δεύτερο κεφάλαιο θα γίνει η βιβλιογραφική ανασκόπηση, με αναφορά στην παρούσα κατάσταση στον αγροτικό τομέα της Ελλάδας. Επίσης, θα εξεταστεί η δυναμική του τομέα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Στο τρίτο κεφάλαιο, θα γίνει αναφορά στα διάφορα είδη των χρηματοδοτήσεων-επιδότησεων που αφορούν τους αγρότες της περιφέρειας. Τόσο σε κρατικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο τα μέσα χρηματοδότησης είναι ποικίλα και η ενίσχυση του αγροτικού τομέα από αυτά είναι μια διαχρονική αξία. Στο τέταρτο κεφάλαιο, θα γίνει ανάλυση των οικονομικών αλλαγών που προκάλεσε η πανδημία, της επισιτιστικής κρίσης και των μέτρων ευρωπαϊκών και κρατικών φορέων προς αντιμετώπισή τους. Στο πέμπτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται χαρακτηριστικά και στοιχεία για τον αγροτικό τομέα της περιφέρειας της Δυτικής Ελλάδας. Στο έκτο κεφάλαιο, θα τεθούν τα ερευνητικά ερωτήματα και θα γίνει η ανάλυση του ερωτηματολογίου. Και τέλος, στο έβδομο κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της έρευνας.

2° ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

2.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις για τον αγροτικό τομέα

Το 2022 αποτελεί μια μεταβατική και ταυτόχρονα κρίσιμη περίοδο για το μέλλον του αγροτικού τομέα καθώς είναι η χρονιά που τα κράτη μέλη της ΕΕ θα καταθέσουν τις στρατηγικές τους για την ΚΑΠ που θα εφαρμοστεί από το 2023. Με αυτό το δεδομένο κρίνεται αναγκαία η μελέτη της ιδιαιτερότητας αυτού του τομέα αλλά και η έρευνα των προκλήσεων που καλείται κάθε χώρα να αντιμετωπίσει. (Τσιφόρου, 2021)

Αξιοπερίεργο κρίνεται το γεγονός ότι τα έσοδα από τις αγροτικές παραγωγές βρίσκονται ακόμα χαμηλά στις μετρήσεις της Ευρωπαϊκής οικονομίας. Πολλά μπορεί να ευθύνονται για αυτή την κατάσταση όπως η αστάθεια και μεταβλητότητα των αγορών, η διαρθρωτική αδυναμία των αγροτών να καρπωθούν τα οφέλη της παραγωγικότητας, ή τα υψηλά κόστη παραγωγής που έχουν εκτιναχθεί. (Τσιφόρου, 2021)

Οι σημερινές παγκόσμιες συνθήκες απαιτούν πλέον άμεση σύνδεση της βιωσιμότητας με την αγροτική παραγωγή. Για να ανταπεξέλθουν σε αυτό οι παραγωγοί και να καταφέρουν να παράγουν με τρόπο που όχι μόνο δεν επιβαρύνει το περιβάλλον αλλά το προστατεύουν, οφείλουν να στραφούν στην καινοτομία και στην εκπαίδευση. Άλλωστε και η νέα ΚΑΠ θα προσανατολίζεται σε τέτοια κατεύθυνση. (Τσιφόρου, 2021)

Στην Ελλάδα το επίπεδο της προσαρμοστικότητας στις παρατηρήσεις της ΚΑΠ σε αυτόν τον τομέα είναι πολύ χαμηλό. Ενώ η ΚΑΠ είχε υπογραμμίσει τη σημασία που θα είχε η δημιουργία ενός εθνικού Συστήματος Παροχής Γεωργικών Συμβουλών η χώρα μας μετά από 18 χρόνια αδυνατεί να συμβιβαστεί με τις υποδείξεις. Αντίθετα, άλλες χώρες όπως η Ολλανδία και η Δανία που έχουν επενδύσει τόσο στην εκπαίδευση των παραγωγών τους όσο και σε μια πιο βιώσιμη προσέγγιση της αγροτικής παραγωγής παρατηρούν σημαντικά οικονομικά οφέλη. (Τσιφόρου, 2021)

Για την Ελλάδα, η συνεισφορά του αγροτικού τομέα αποτελεί νευραλγικό εργαλείο για την ανάπτυξη της οικονομίας της. Μαζί με τον τουρισμό και τη ναυτιλία αποτελούν τα τρία

βασικά στοιχεία που διαμορφώνουν το τοπίο της εθνικής οικονομίας. Τα τελευταία χρόνια η συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στο ΑΕΠ αν και έχει περιοριστεί σημαντικά συνεχίζει να διαδραματίζει σημαντικότερο ρόλο σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα αποτελεί την κινητήρια δύναμη τόσο της εθνικής όσο και της περιφερειακής και τοπικής οικονομίας. (Ερικτζής, 2020)

Ο αγροτικός τομέας της οικονομίας ασχολείται με την καλλιέργεια, εκτροφή ή απόκτηση αγαθών τα οποία είτε χρησιμοποιούνται αυτούσια για την κάλυψη των αναγκών είτε έπειτα από μεταποίηση. (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδος, 2007 -2013)

Σε αυτόν τον τομέα, βρίσκει απασχόληση ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού και τροφοδοτεί τους άλλους δυο παραγωγικούς τομείς της οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα τα αγαθά που προέρχονται από τον πρωτογενή τομέα είναι: τα γεωργικά προϊόντα, τα προϊόντα υλοτομίας, τα προϊόντα αλιείας, τα προϊόντα θήρας, τα προϊόντα κτηνοτροφίας, τα προϊόντα πτηνοτροφίας και τα προϊόντα εξόρυξης που συνήθως δεν υπόκεινται σε επεξεργασία. (ΓΣΕΕ, 2015)

«Αγροτικά προϊόντα είναι τα προϊόντα του εδάφους, της κτηνοτροφίας, της θαλάσσιας αλιείας, της σπογγαλιείας, της οστρακαλιείας, της αλιείας εσωτερικών υδάτων, της υδατοκαλλιέργειας, της δασοπονίας, της θηραματοπονίας και των κάθε είδους εκτροφών και τα προϊόντα που προέρχονται από το πρώτο στάδιο επεξεργασίας ή μεταποίησης αυτών, καθώς και κάθε άλλο προϊόν που προέρχεται από την αγροτική εν γένει δραστηριότητα (Ν. 3874/2010)».

Ο ελληνικός αγροτικός τομέας αντιμετωπίζει κάποια χρόνια προβλήματα τα οποία είναι γνωστά σε όλους. Οι κύριες αυτές παθογένειες οι οποίες ευθύνονται για την χαμηλή παραγωγικότητα είναι οι εξής:

- Το επίπεδο κατάρτισης και τεχνολογικής εκπαίδευσης είναι από τα χαμηλότερα στις χώρες της ΕΕ κυρίως λόγω της μεγάλης ηλικίας των Ελλήνων αγροτών.
- Το χαμηλό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και το χαμηλό επίπεδο συνεργασίας.
- Το χαμηλό επίπεδο υιοθέτησης τεχνολογικής καινοτομίας.(ΕΥ και Τράπεζα Πειραιώς, 2022)

Ωστόσο, στα πλαίσια των οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών και με γνώμονα τις αλλαγές στις διατροφικές συνήθειες, η Ελλάδα έχει μια ευκαιρία να εξελίξει την παραγωγική της διαδικασία και να εκμεταλλευτεί τις νέες ευκαιρίες για να ενισχύσει την ελληνική οικονομία. Για να καταφέρει ο αγροτικός τομέας να αλλάξει ριζικά τις πρακτικές που τον εμποδίζουν να ανθίσει, πρέπει να προσπαθήσει μέσω παραγωγικών καινοτομιών να μειώσει το κόστος, να εκμεταλλευτεί νέους πόρους και να περιορίσει το περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Έτσι θα αποκτήσει η Ελλάδα έναν ισχυρό πρωτογενή τομέα ο οποίος θα μπορεί να διαχειριστεί κάθε είδους πρόκληση. (Σαρτζετάκης, κ.ά., 2021)

2.2 Στατιστικά στοιχεία του αγροτικού τομέα

Οι τελευταίες εξελίξεις τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο και οι συνεπαγόμενες επισιτιστικές επιπτώσεις τους, αποδεικνύουν για άλλη μια φορά τη νευραλγική σημασία του αγροτικού τομέα. Στην Ελλάδα, το 2020 ο εγχώριος αγροτικός κλάδος συνεισέφερε το 4,7% της συνολικής Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ), ενώ απασχολεί πάνω από 400 χιλιάδες άτομα, ή ποσοστό που ξεπερνά το 10% του συνόλου του απασχολούμενου δυναμικού της χώρας. Σε παγκόσμιο επίπεδο, η συνεισφορά του αγροτικού τομέα στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν κυμαίνεται στο 4,3%. Ενώ, τα τελευταία σχεδόν είκοσι χρόνια (από το 2000 έως το 2019) η προστιθέμενη αξία του κλάδου αυξήθηκε κατά 73% ποσοστό που μεταφράζεται σε 3,5 τρις ευρώ. Τα παραπάνω στοιχεία τονίζουν τη σημασία που έχει ο κλάδος για την κοινωνική και οικονομική ευημερία και τη συμβολή του στην επισιτιστική αλυσίδα. (Μαύρος, 2022)

Η Ελλάδα κατατάσσεται στη 10η θέση της Ευρώπης σε επίπεδο αγροτικής παραγωγής με ποσοστό 2,6%. Είναι ισχυρότερη από τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες ωστόσο είναι φανερό η αδυναμία της σε σύγκριση με βόρειο-ευρωπαϊκές χώρες σε θέμα εκβιομηχάνισης. Ενώ πάνω από το 10% του πληθυσμού της ασχολείται με τον αγροτικό τομέα, εξακολουθεί να διαθέτει μικρές εκτάσεις για καλλιέργεια δεν εφαρμόζει οικονομίες κλίμακας και δεν εκσυγχρονίζει τον εξοπλισμό της. (Μουτόπουλος, κ.ά., 2021)

Σημαντική είναι η συνεισφορά του αγροτικού τομέα και στις ελληνικές εξαγωγές. Το 2020, το εμπορικό ισοζύγιο των προϊόντων παρουσίασε πλεόνασμα 207 εκατ. ευρώ εξαιτίας της βελτίωσης των πρακτικών και της μικρής μείωσης των εισαγωγών, τη στιγμή που για αρκετά

χρόνια παρέμενε ελλειμματικό. Ο ελληνικός αγροτικός τομέας επίσης είναι υπεύθυνος και για την μεταποίηση των τροφίμων στηρίζοντας ολόκληρο των κλάδο, αλλά και συνδέεται με τον κλάδο των μεταφορών, χονδρεμπορίου και λιανικού εμπορίου. Οι αγρότες ενισχύουν και την εγχώρια βιομηχανία γεωργικών εφοδίων και μηχανημάτων. Ενώ παράλληλα, η λειτουργία του τομέα συνδέεται και με την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας. Σε παγκόσμια κλίμακα ο αγροτικός τομέας βρίσκεται στην αρχή μιας σειράς αλλαγών που θα προκύψουν από την αύξηση του πληθυσμού. Μέχρι το 2050, θα πρέπει να παράγονται 70% περισσότερα προϊόντα για κατανάλωση από 40% περισσότερους ανθρώπους με τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις να αυξάνονται μόνο κατά 10%. (Μαύρος, 2022)

2.3 Η Κοινή Αγροτική Πολιτική

Είναι ευρωπαϊκή πολιτική αγροτικών ενισχύσεων και επιδοτήσεων. Για πρώτη φορά εφαρμόστηκε το 1962 και εξακολουθεί να εφαρμόζεται μέχρι και σήμερα με σημαντική μείωση του ποσού που λαμβάνει από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ενώ δηλαδή είχε ξεκινήσει με το 73% του προϋπολογισμού της ΕΟΚ(1985) το 2017 έφτασε στο 37% της ΕΕ.(Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2021)

Η ΚΑΠ περιλαμβάνει θέματα που αφορούν: τη διαχείριση κινδύνων και την προσαρμογή, την οικονομική σταθερότητα, τους φυσικούς πόρους και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, την έρευνα και ανάπτυξη και την πρόσβαση για αγορά εγχώριων προϊόντων. Μπορεί να επηρεάζει την ποιότητα των τροφίμων ενώ παράλληλα φροντίζει να καλύπτονται οι επισιτιστικές ανάγκες του πληθυσμού.

Η ΚΑΠ είναι κοινή πολιτική για όλες τις χώρες της ΕΕ, η οποία διαχειρίζεται και χρηματοδοτείται σε ευρωπαϊκό επίπεδο από τους πόρους του προϋπολογισμού της ΕΕ. Τα προγράμματά της μπορεί να είναι είτε απευθείας χρηματοδότηση αλλά μπορούν να πάρουν και άλλες μορφές όπως προγράμματα κατάρτισης και διάφορα εθελοντικά προγράμματα για τη διασφάλιση της ποιότητας των προϊόντων. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022)

Εκτός από τις κυβερνητικές κατευθύνσεις υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν τη γραμμή της κοινής αγροτικής πολιτικής. Οι μεμονωμένες αγροτικές επιχειρήσεις,

πολιτικές ή περιβαλλοντικές ομάδες και συνδικαλιστικές οργανώσεις ασκούν πιέσεις και επιρροή προκειμένου να συμβάλουν στη χάραξη της ΚΑΠ. (Μουτόπουλος, κ.ά., 2021)

Στόχοι της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής είναι οι εξής:

- Εξασφάλιση παραγωγικότητας αγροτικών εκμεταλλεύσεων και στήριξη των αγροτών.
- Διατήρηση του αγροτικού κλάδου και της ποιότητα ζωής των αγροτών.
- Βιώσιμη και φιλική προς το περιβάλλον προσέγγιση.
- Εξασφάλιση θέσεων εργασίας με σκοπό την ανάπτυξη του κλάδου. (European Commission, 2021)

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική αναλαμβάνει δράση με :

- Παροχή οικονομικών κινήτρων για φιλική προς το περιβάλλον γεωργία και παράδοση δημόσιων αγαθών που δεν πληρώνονται συνήθως από τις αγορές.
- Δημιουργία ισορροπίας στην αγορά σε περιπτώσεις που τα προϊόντα μπορεί να μην έχουν ζήτηση ή σε ξαφνική πτώση τιμών λόγω υπερπροσφοράς.
- Εθνικά και περιφερειακά προγράμματα που λύνουν τα ιδιότυπα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι τοπικές αγροτικές εκμεταλλεύσεις. (European Commission, 2021)

2.3.1 Η ΚΑΠ στην Ελλάδα

Το 1981 αποτελεί ορόσημο για την αγροτική οικονομία με την συμμόρφωση της χώρας με την Κοινή Αγροτική Πολιτική που επέφερε πολλές αναταράξεις και εξελίξεις. Σύμφωνα με τη νέα ΚΑΠ 2023-2027 που περιλαμβάνει και τις ελληνικές εκμεταλλεύσεις, οι χώρες της Ευρώπης θα υιοθετήσουν μια κοινή πολιτική προσανατολισμένη στη βιώσιμη ανάπτυξη και την πράσινη επιχειρηματικότητα. (Γαλαζούλα, 2021)

Επιπλέον, η επισιτιστική κρίση που δημιουργήθηκε από την σύγκρουση Ρωσίας-Ουκρανίας και η αύξηση των τιμών βασικών προϊόντων οδήγησαν την Ευρωπαϊκή Ένωση στο να κατευθύνει όλα τα μέλη της να εντάξουν στις επιμέρους στρατηγικές τους μείωση της εξάρτησης από συνθετικά λιπάσματα, αύξηση της παραγωγής των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τροποποίηση της παραγωγικής δυναμικής σε πιο βιώσιμες παραγωγικές μεθόδους. Το ελληνικό στρατηγικό σχέδιο για την ΚΑΠ δίνει έμφαση σε παρεμβάσεις που είναι συνυφασμένες με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αγροτικών μας περιοχών. Με ρεαλιστικούς στόχους προσανατολίζεται στην αύξηση της απόδοσης ενώ ακολουθεί πιστά την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.

Κύρια χαρακτηριστικά της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής 2023-2027 είναι :

- Στόχοι και στρατηγική του σχεδίου της ΚΑΠ

Βασικός στόχος του σχεδίου είναι η βιώσιμη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών μέσω της ανάδειξης της νεανικής επιχειρηματικότητας με χαμηλό περιβαλλοντικό αποτύπωμα και δίκαιο αγροτικό εισόδημα και μέσω της στροφής προς την καινοτομία.

- Οικονομικά βιώσιμη και δικαιότερη ΚΑΠ

Δίνεται βάση στη παραγωγή ποιοτικών προϊόντων μέσα από συμμετοχή σε συλλογικά σχήματα και ομάδες παραγωγών. Επιδιώκεται η αύξηση της ανταγωνιστικότητας και η ενίσχυση της διαπραγματευτικής δύναμης στην αλυσίδα αξίας. Γι' αυτούς τους λόγους θα δαπανήσει 4,3 δις ευρώ προκειμένου να σταθεροποιήσει τα αγροτικά εισοδήματα ακόμα και μετά από διακυμάνσεις των τιμών πώλησης των προϊόντων.

- Πιο πράσινη ΚΑΠ

Πιο αποτελεσματική διαχείριση των φυσικών πόρων, ορθές αγροτικές πρακτικές, βιολογική γεωργία και εναλλακτικοί μέθοδοι φυτοπροστασίας αποτελούν τα πιο σημαντικά σημεία της νέας φιλικής προς το περιβάλλον πολιτικής.

- Κοινωνικά βιώσιμη ΚΑΠ

Πόροι ύψους 730 εκατ. ευρώ θα δοθούν για τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων από νέους αγρότες με έμφαση στις γυναίκες προκειμένου να ενισχυθεί η αγροτική απασχόληση σε αγροτικές περιοχές.

- Γνώση, καινοτομία και ψηφιοποίηση

Επενδύσεις σε ψηφιακό μετασχηματισμό και καινοτόμες πρακτικές. Επίσης, θα δοθούν κίνητρα στους αγρότες να διατηρούν τις εκτάσεις τους σύγχρονες. (Μπαγινέτας, 2022)

2.4 Μακροπρόθεσμο όραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον αγροτικό τομέα

Οι αγροτικές περιοχές της Ευρώπης παρέχουν τις πρώτες ύλες για την κάλυψη των αναγκών και διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στη διασφάλιση της ανάπτυξης της οικονομίας. Αναδεικνύοντας αυτή τη σημασία τους η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχεδιάζει ένα πλάνο ενεργειών με χρονικό ορίζοντα έως το 2040 και θέτει ένα όραμα ώστε να μετατρέψει αυτές τις περιοχές σε ισχυρότερες, συνδεδεμένες, ανθεκτικές και ευημερούσες αγροτικές περιοχές και κοινότητες. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022)

Το Αγροτικό Σύμφωνο και το Σχέδιο Αγροτικής Δράσης της ΕΕ με απτά εμβληματικά έργα και νέα εργαλεία θα βοηθήσουν στην επίτευξη των στόχων αυτού του οράματος. Τα μέλη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αρχικά τον Δεκέμβριο του 2021 απηύθυναν ανοιχτή πρόσκληση και ενθάρρυναν όλες τις ενδιαφερόμενες αρχές και οργανισμούς να εκφράσουν την υποστήριξή τους στους κοινούς στόχους του οράματος και να αναλάβουν ενεργό ρόλο στην ανάπτυξη του Συμφώνου. Η πρόταση για το Σύμφωνο εγκρίθηκε στη διάσκεψη του Αγροτικού Συμφώνου στις 16 Ιουνίου 2022. Τα ενδιαφερόμενα μέρη δεσμεύτηκαν ότι θα βοηθήσουν στην επίτευξη ενός ή περισσότερων από τους στόχους. Το μακροπρόθεσμο όραμα για τις αγροτικές περιοχές της ΕΕ είναι μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ανάπτυξη ενός κοινού ευρωπαϊκού οράματος για το 2040. Κατά τη διαμόρφωση αυτού του μακροπρόθεσμου οράματος, η Επιτροπή συγκέντρωσε τις απόψεις των αγροτικών κοινοτήτων και των επιχειρήσεων μέσω δημόσιων διαβουλεύσεων και εκδηλώσεων υπό την ηγεσία των ενδιαφερομένων. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022)

Μέσω αυτής της διαδικασίας συνεργασίας, η Επιτροπή δημιούργησε ένα ευρύ όραμα και ένα ολοκληρωμένο σχέδιο αγροτικής δράσης για να βοηθήσει τις αγροτικές κοινότητες και τις επιχειρήσεις να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους τις επόμενες δεκαετίες. Τέσσερις συμπληρωματικοί τομείς δράσης προέκυψαν, που ενσωματώνουν ένα μακροπρόθεσμο όραμα για ισχυρότερες, συνδεδεμένες, ανθεκτικές και ευημερούσες αγροτικές περιοχές έως το 2040.

- Ισχυρότερες αγροτικές περιοχές

Οι αγροτικές περιοχές θα πρέπει να φιλοξενούν ισχυρές και ζωντανές τοπικές κοινότητες. Η ενεργοποίηση τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών να συμμετέχουν ενεργά στις διαδικασίες λήψης πολιτικών και αποφάσεων, με τη συμμετοχή ενός ευρέος φάσματος ενδιαφερομένων και δικτύων καθώς και όλων των επιπέδων διακυβέρνησης, είναι το κλειδί για την ανάπτυξη εξατομικευμένων, προσαρμοσμένων στον τόπο και ολοκληρωμένων λύσεων και επενδύσεων πολιτικής. Θα πρέπει να αναπτυχθούν καινοτόμες λύσεις για την παροχή υπηρεσιών, αξιοποιώντας στο έπακρο τις δυνατότητες που προσφέρουν τα ψηφιακά εργαλεία και ενθαρρύνοντας έντονα την κοινωνική καινοτομία.

- Συνδεδεμένες αγροτικές περιοχές

Η περαιτέρω ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών εξαρτάται από την καλή σύνδεση μεταξύ τους και με τις περιαστικές και αστικές περιοχές. Αυτό καθιστά ευκολότερη την πρόσβαση, ενώ βελτιώνει την πρόσβαση σε ένα ευρύτερο φάσμα υπηρεσιών για τις τοπικές κοινότητες. Η διατήρηση ή η βελτίωση των υπηρεσιών και των συνδέσεων δημόσιων μεταφορών, καθώς και η εμπάθυνση των ψηφιακών υποδομών, είναι ουσιαστικής σημασίας για τη διασφάλιση καλύτερα συνδεδεμένων αγροτικών περιοχών της ΕΕ.

- Πιο ανθεκτικές αγροτικές περιοχές που προάγουν την ευημερία

Η διατήρηση των φυσικών πόρων, η αποκατάσταση των τοπίων, συμπεριλαμβανομένων των πολιτιστικών, το πρασίνισμα των γεωργικών δραστηριοτήτων και ο ταχύτερος εφοδιασμός θα καταστήσουν τις αγροτικές περιοχές πιο ανθεκτικές στην κλιματική αλλαγή, τους φυσικούς κινδύνους και τις οικονομικές κρίσεις. Ως πάροχοι υπηρεσιών που προστατεύουν τα

οικοσυστήματα, οι αγροτικές περιοχές έχουν να διαδραματίσουν βασικό ρόλο στη βιώσιμη και κυκλική οικονομία.

- **Ευημερούσες αγροτικές περιοχές**

Οι αγροτικές περιοχές μπορούν να γίνουν πιο ευημερούσες διαφοροποιώντας τις οικονομικές δραστηριότητες σε νέους τομείς με θετικές επιπτώσεις στην απασχόληση και βελτιώνοντας την προστιθέμενη αξία των γεωργικών και αγρο-διατροφικών δραστηριοτήτων.

Η διαφοροποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων θα πρέπει να βασίζεται σε βιώσιμες τοπικές οικονομικές στρατηγικές, συμπεριλαμβανομένων μέτρων που καθιστούν το περιβάλλον τους ελκυστικό για τις εταιρείες και επεκτείνουν τον ψηφιακό προγραμματισμό. Αυτό θα συμβάλει στη διατήρηση ενός δίκαιου μεριδίου της αξίας που παράγεται από τη γεωργία στις αγροτικές περιοχές. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022)

2.5 Το συγκριτικό πλεονέκτημα της ελληνικής γεωργίας

Το συγκριτικό πλεονέκτημα μιας χώρας στα προϊόντα έχει να κάνει με τη δυνατότητα που έχει να παράγει το ίδιο προϊόν πιο φτηνά και έπειτα να το εξαγάγει. Κάθε χώρα έχει διαφορετικούς αγροτικούς συντελεστές (π.χ. τεχνογνωσία, εργατικό δυναμικό, φυσικούς πόρους, κλίμα). Η Ελλάδα υπερτερεί σε σχέση με άλλες πιο βόρειες ευρωπαϊκές χώρες όσον αφορά τα χαρακτηριστικά του κλίματός της και της ποικιλομορφίας του εδάφους. Άλλες χώρες όμως της Ευρώπης παρά τις δύσκολες συνθήκες παραγωγής φρόντισαν να εξασφαλίσουν τεχνολογικά μέσα και κεφάλαιο τα οποία ισοσταθμίζουν τις αδυναμίες του εδάφους. (Ρεντζέπης, 2021)

Τα χαρακτηριστικά της Ελλάδας που της δίνουν συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες χώρες είναι τα παρακάτω:

- **Η ποιότητα των ελληνικών προϊόντων**

Τα ελληνικά προϊόντα χαρακτηρίζονται για την υψηλή διατροφική και θρεπτική τους αξία. Το φάσμα παραγωγής είναι αρκετά ευρύ και περιλαμβάνει μεταξύ άλλων ελιές, σταφύλι, όσπρια, εσπεριδοειδή, δημητριακά κ.ά. Τα προϊόντα ΠΟΠ (Προστατευόμενης Ονομασίας

Προέλευσης), τα προϊόντα ΠΓΕ (Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης), οι Γεωγραφικές Ενδείξεις και τα Εγγυημένα Παραδοσιακά Ιδιότυπα Προϊόντα ανέρχονται σε πάνω από 280, φέρνοντας την Ελλάδα σε υψηλή θέση στην κατάταξη των χωρών της Ε.Ε. στον τομέα αυτό. Παράλληλα με την χρήση τοπικών ποικιλιών αντί για την εισαγωγή ξένων η δημιουργία μοναδικών ελληνικών προϊόντων είναι αδιαμφισβήτητη.

- Η ποικιλομορφία και το ελληνικό κλίμα

Στην Ελλάδα διαθέτουμε ιδανικές συνθήκες παραγωγής (κλίμα, έδαφος, γεωμορφολογία – 54%) και μεγάλη ποικιλία ειδών λόγω της ετερογένειας και της πλούσιας βιοποικιλότητας.

- Διατροφικές παραδόσεις που αναγνωρίζονται διεθνώς
- Παραγωγή βιολογικών προϊόντων και εκτροφή βιολογικών ζώων

Με την παραγωγή βιολογικών προϊόντων αυξάνεται η προστιθέμενη αξία και δημιουργείται ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για τα ελληνικά προϊόντα.

Δυστυχώς, αυτά τα πλεονεκτήματα δεν έχουν αξιοποιηθεί επαρκώς λόγω σημαντικών και χρόνιων διαρθρωτικών αδυναμιών. Ενώ ταυτόχρονα υπάρχει και η απειλή της κλιματικής αλλαγής που θα επηρεάζει ριζικά τις παραγωγές. Είναι χαρακτηριστικό ότι Έλληνες αγρότες αναφέρουν απώλεια παραγωγής έως και 80% για το 2021. Έτσι, κρίνεται απαραίτητη η μελέτη των προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο αγροτικός τομέας προκειμένου να καταφέρουμε να μετατρέψουμε τις δυνατότητές μας σε συγκριτικό πλεονέκτημα. (Αλεξάνδρου, κ.ά., 2022)

2.6 Προβλήματα αγροτικού τομέα

Ενώ η συνεισφορά του αγροτικού τομέα στις κατά τόπους κοινωνίες έπρεπε να είναι μεγάλη, αντιμετωπίζει κάποια εμπόδια εξαιτίας των χαρακτηριστικών του αγροτικού χώρου. Συγκεκριμένα, οι αγροτικές περιοχές χαρακτηρίζονται από την έλλειψη τυποποίησης των προϊόντων τους, την έλλειψη ενιαίας τοπικής στρατηγικής, την εξάρτηση των παραγωγών από τις επιδοτήσεις για τη διατήρηση της αγροτικής παραγωγής και την ηλικία του εργατικού δυναμικού που φανερώνει ότι το μέλλον του ελληνικού αγροτικού τομέα βρίσκεται στα χέρια

της προηγούμενης γερασμένης γενιάς. Ενώ λοιπόν, ο αγροτικός είναι ένας κλάδος με έντονη παρουσία στη χώρα μας, η σύστασή του παρουσιάζει αρκετά προβλήματα τα οποία αναδείχθηκαν και με την οικονομική κρίση που βίωσε η χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Η εφαρμογή της ΚΑΠ στην Ευρώπη και οι μεταναστευτικές ροές αποτελούν παράγοντες που έδωσαν πνοή στην ελληνική αγροτική οικονομία δεν κατάφεραν όμως να διορθώσουν καίρια διαρθρωτικά προβλήματα του κλάδου. Η χώρα μας αρκέστηκε στην οικονομική στήριξη της ΕΕ χωρίς να χρησιμοποιεί τις επιδοτήσεις για περαιτέρω εξέλιξη. Δεν κατάφερε να παραμείνει αυτάρκης τουλάχιστον σε προϊόντα που θα μπορούσε να παράγει, ούτε όμως να προσθέσει επιπλέον αξία στα παραχθέντα προϊόντα της προκειμένου να δημιουργήσει οικονομίες κλίμακας και να μειώσει το κόστος παραγωγής. Παρακάτω θα εξετάσουμε αναλυτικά τα βασικά προβλήματα που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα. (Κώτης, 2020)

2.6.1 Διαφορά στην παραγωγή ζωικών και φυτικών προϊόντων

Μεγαλύτερο ποσοστό καταλαμβάνει η παραγωγή φυτικών προϊόντων σε σχέση με την παραγωγή ζωικών με αναλογία 3/1. Η μεγάλη αυτή διαφορά γίνεται φανερή αν συγκρίνουμε και το ποσοστό στην υπόλοιπη Ευρώπη με το μέσο όρο να κυμαίνεται σε αναλογία 5,7/4,3. Έτσι, η Ελλάδα δεν παράγει τα αναγκαία ζωικά κεφάλαια, δημιουργείται έλλειμμα το οποίο αναγκαστικά αντικαθίσταται με εισαγωγές δυσχεραίνοντας την ανταγωνιστικότητα ολόκληρου του κλάδου.

2.6.2 Η αναγκαιότητα των επιδοτήσεων

Στην Ελλάδα παρατηρείται μεγάλος βαθμός εξάρτησης στις ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις και ενισχύσεις. Ειδικά όταν αυτές δεν κατανέμονται ομοιόμορφα σε όλα τα επιμέρους τμήματα του κλάδου, παρατηρείται ερήμωση και παρακμή των τμημάτων αυτών.

Και οι κρατικές ενισχύσεις είναι όμως υψηλότερες σε σχέση με τις αντίστοιχες στα άλλα κράτη της ΕΕ είτε αυτές ήταν με τη μορφή αποζημιώσεων ή επιτοκίων. Και πάλι όμως, δεν κατάφεραν να εξελίξουν τον αγροτικό τομέα μόνο αναζωογόνησαν τους παραγωγούς.

2.6.3 Οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις και το μέγεθός τους

Σε πολλές περιπτώσεις δεν παρατηρούνται ενιαίες εκτάσεις να ανήκουν σε έναν παραγωγό αλλά διάσπαρτα ή μικρά κομμάτια γης. Αυτό οφείλεται εν μέρη στο φαινόμενο της κληροδότησης από μεγαλύτερους. Το ζήτημα αυτό είναι ιδιαίτερα επιζήμιο για την παραγωγή και την εκτροφή καθώς αυξάνονται τα κόστη και είναι πιο δύσκολη η χρήση μηχανών. Γι αυτούς τους λόγους υπάρχει έλλειψη μεγάλων παραγωγικών μονάδων που θα αυξήσουν και τη δημιουργία εξαγωγίμων προϊόντων. (Κώτης, 2020)

2.7 Προκλήσεις και προοπτικές του αγροτικού τομέα

Η παγκοσμιοποίηση δίνει την ευκαιρία στους παραγωγούς να σπάσουν το φράγμα του εγχώριου εμπορίου και να ανταποκριθούν σε διεθνείς ανάγκες. Η καινοτομία και η τεχνολογία θα είναι σημαντικοί σύμμαχοι ώστε τα προϊόντα που παράγονται να διατηρούνται και να διανέμονται σε πραγματικούς χρόνους. Τα επόμενα χρόνια οι παραγωγικές χώρες θα έρθουν αντιμέτωπες με τεράστια αύξηση στη ζήτηση αγροτικών προϊόντων. Έως το 2050 οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις θα πρέπει να αυξηθούν κατά 17% και η διάθεση του νερού κατά 11 % για να καλύψουν την αύξηση του πληθυσμού και των αναγκών. (Speed A.E. και Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, 2015)

Σε αυτό το πλαίσιο η Ελλάδα θα πρέπει όχι μόνο να αυξήσει την ανταγωνιστικότητά της αλλά και την αυτάρκειά της σε πρώτες ύλες και προϊόντα. Γενικά οι ευρωπαϊκές χώρες θα έρθουν αντιμέτωπες και με εξελίξεις της ΚΑΠ και με συμφωνίες του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. (Μαραγκουδάκη, 2017)

Παρακάτω θα εξετάσουμε τις προκλήσεις του αγροτικού τομέα, τις οποίες με τους κατάλληλους χειρισμούς μπορούμε να μετατρέψουμε σε ευκαιρίες και προοπτικές.

- Ηλικία ατόμων που ασχολούνται με τον αγροτικό τομέα.

Ένα σημαντικό φαινόμενο που παρατηρείται τόσο στην Ελλάδα όσο και στην υπόλοιπη Ευρώπη, είναι ότι τα άτομα που ασχολούνται με την αγροτική παραγωγή συνήθως ανήκουν σε μεγαλύτερα ηλικιακά γκρουπ. Ενώ, λοιπόν, οι νέοι είναι πιο δραστήριοι και στρέφονται περισσότερο στη τεχνολογία και την καινοτομία, οι μεγαλύτεροι δυσκολεύονται να εκσυγχρονιστούν. Επομένως, η ηλικία των παραγωγών επηρεάζει σημαντικά το πόσο ανταγωνιστικοί θα είμαστε σε χώρα. Ωστόσο, τα μεγάλα ποσοστά ανεργίας και η πανδημία του κορονοϊού οδήγησε αρκετό νέο κόσμο να επαναπροσδιορίσει τη ζωή του και να καταφύγει σε αγροτικές εργασίες προκειμένου να δημιουργήσει κάποιες προοπτικές για την απόκτηση εισοδήματος.

- Μορφωτικό επίπεδο

Ειδικά παλαιότερα, οι απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα δεν διέθεταν ιδιαίτερη μόρφωση ή κατάρτιση. Ένα απολυτήριο δημοτικού ή γυμνασίου ήταν αρκετό. Όμως τα τελευταία χρόνια η νέα γενιά δεν μένει σε αυτό. Τα επαγγελματικά λύκεια, τα ΙΕΚ και τα ΑΕΙ διαθέτουν πλήθος ειδικοτήτων που θα μπορούσαν να καταρτίσουν και να εξοπλίσουν τους μαθητές με γνώσεις που θα αξιοποιήσουν στην παραγωγή.

- Βαθμός εκμηχάνισης

Ενώ η χρήση μηχανών σύμφωνα και με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας κρίνεται ικανοποιητική στη χώρα μας η απουσία ενιαίων ιδιοκτησιών αποτρέπει την υψηλή παραγωγικότητα και ενισχύει τα κόστη παραγωγής. Ενώ οι φοροαπαλλαγές και οι ενισχύσεις προτρέπουν τους αγρότες να προμηθεύονται μηχανήματα για την παραγωγή τους, στις περισσότερες περιπτώσεις μιλάμε για μικρό μέγεθος ιδιοκτησιών, γεγονός που δεν επιτρέπει την ορθολογική χρήση τους. Έτσι δεν επιτυγχάνεται η επιδιωκόμενη παραγωγή με αποτέλεσμα να πρέπει να αυξηθούν οι τιμές και τα κόστη παραγωγής να μην είναι συμφέροντα. Το πρόγραμμα του νέου αγρότη μπορεί να επιτρέψει σε νεοεισερχόμενους στο χώρο να προμηθευτούν τα κατάλληλα μηχανήματα που θα τους χρησιμεύσουν στην παραγωγική διαδικασία.

- Κόστος παραγωγής

Στη χώρα μας μένουν σταθερά υψηλοί οι συντελεστές παραγωγής. Οι εισαγωγές αγαθών όπως λιπασμάτων, ζωοτροφών και καυσίμων επιβαρύνουν τους παραγωγούς. Το ίδιο συμβαίνει και με το εργατικό δυναμικό το οποίο αποτελείται. Έτσι, οι έλληνες παραγωγοί χάνουν το πλεονέκτημα τους έναντι άλλων παραγωγών είτε γειτονικών χωρών είτε άλλων μεσογειακών. Τα εφόδια όμως, με αφορμή του ουκρανικού πολέμου επιδοτήθηκαν σε έναν βαθμό.

- Κόστος ελληνικών προϊόντων

Ο τρόπος που παράγουμε τα προϊόντα μας έχει ως αποτέλεσμα την καθιέρωση υψηλών τιμών. Τα ελληνικά προϊόντα είναι πιο ακριβά σε σχέση με προϊόντα άλλων χωρών στις διεθνείς αγορές. Εκτός όμως από τη τιμή, υπάρχει και άλλο πιο σημαντικό πρόβλημα. Οι έλληνες παραγωγοί προτιμούν κάποια προϊόντα όπως πχ το λάδι να το εξάγουν χύμα. Η έλλειψη τυποποίησης στην Ελλάδα οδηγεί στην αύξηση της υπεραξίας του προϊόντος και κατά συνέπεια στη μείωση του μεριδίου που αποκτά η Ελλάδα στις παγκόσμιες αγορές. Την ευθύνη έχουν κυρίως οι παραγωγοί οι οποίοι επιμένουν σε ασφαλείς πρακτικές και καλλιέργειες που είναι σίγουροι για το πως να τις διαχειριστούν και πως να τις πωλήσουν. Δεν τολμούν να υιοθετήσουν πολιτικές που θα καταστήσουν την Ελλάδα πιο ανταγωνιστική.

- Εγχώρια διακίνηση αγροτικών προϊόντων

Φορείς: Κεντρικές Αγορές, Χονδρεμπορικές επιχειρήσεις εκτός κεντρικών αγορών, Μεγάλες αλυσίδες τροφίμων, Λαϊκές αγορές και τοπικά δημοπρατήρια. Το εμπόριο αγροτικών προϊόντων αντιμετωπίζει αρκετά προβλήματα. Οι μικροί παραγωγοί πολλές φορές δεν πληρούν τις προϋποθέσεις υγιεινής και ασφάλειας και αρνούνται την τυποποίηση. Οι έλεγχοι δεν είναι αρκετοί καθώς η εποχικότητα κάποιων καλλιεργειών τους καθιστούν αδύνατους. Επομένως, ανθίζει το παρεμπόριο και η φοροδιαφυγή. Με τις κατάλληλες συνεργασίες με εμπόρους και συνεταιρισμούς θα περιοριστεί και αυτό το φαινόμενο.

- Αγροτικοί συνεταιρισμοί

Η αλόγιστη διαχείριση, οι κρατικές επεμβάσεις και η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών οδήγησαν τους αγροτικούς συνεταιρισμούς σε παρακμή και τελικά σε διακοπή της λειτουργίας τους. Μόνο όμως αφού είχαν προκαλέσει ανεπανόρθωτες βλάβες σε παραγωγούς και οικονομία. Με σωστή διαχείριση οι συνεταιρισμοί αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο για τους αγρότες και τις τοπικές οικονομίες. Γι αυτό το λόγο ίσως θα πρέπει να συζητηθεί η ανασυγκρότηση αυτού του θεσμού που θα ενοποιήσει τους παραγωγούς που δρουν αυτόνομα και θα συμβάλλει στην αύξηση της δημοτικότητας των αγροτικών προϊόντων. (Κώτης, 2020)

2.8 Εξελίξεις του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια έχουν μειωθεί οι εκμεταλλεύσεις, παρόλα αυτά ο αγροτικός τομέας συνεχίζει να έχει δυναμική παρουσία στις εξαγωγές. Τα εξαγωγικά προϊόντα με τη μεγαλύτερη δυναμική είναι το ελαιόλαδο, το πρόβειο γάλα, τα ψάρια ιχθυοκαλλιέργειας, τα τυροκομικά και διάφορα άλλα όπως ντομάτες, βαμβάκι κ.ά. Το 19,2% των ελληνικών εξαγωγών, που είναι τα αγροτικά προϊόντα, μεταφράζεται σε 6,4 δις ευρώ. Από αυτές τις εξαγωγές το 70% αφορά χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Εφημερίδα Έθνος, 2019)

Ωστόσο οι εισαγωγές αγροτικών προϊόντων αγγίζουν τα 7 δις ευρώ. Γεγονός που καθιστά το ισοζύγιο αρνητικό. Ενώ, λοιπόν οι Ελλάδα λόγω θέσης που αποτελεί σταυροδρόμι τριών ηπείρων και λόγω κλίματος που θα μπορούσε να έχει ακόμα περισσότερες καλλιέργειες, δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες και χάνει τα πλεονεκτήματά της.

Παράγοντες παρακώλυσης εξαγωγών.

- Ενισχύσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η σπατάλη των πόρων που προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση οδηγεί την Ελλάδα στην αδυναμία απόκτησης ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.
- Εθνική Πολιτική: Πολιτική αστάθεια και μη τήρηση νόμων.
- Παραγωγοί: Επιλογή μονοκαλλιέργειας, χαμηλή παραγωγικότητα, έλλειψη τυποποίησης

Με το βλέμμα στο μέλλον και εν μέσω μιας πολεμικής σύρραξης και μιας πανδημίας, κατανοούμε ότι στην αυξημένη πίεση για παραγωγή τροφίμων, λόγω της διόγκωσης του παγκόσμιου πληθυσμού, προστίθεται σειρά αλλαγών, όπως: οι επιπτώσεις της κλιματικής

αλλαγής και της εισαγωγής ψηφιακών μεθόδων στην αγροτική παραγωγή, οι μεταβολές στα δίκτυα διανομής και τις μεταφορές, η διεθνοποίηση των αγορών, η περαιτέρω αστικοποίηση του πληθυσμού, η μεταβολή των καταναλωτικών προτύπων, οι αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται οι αλυσίδες αξίας της αγροτικής παραγωγής. Ωστόσο, η προσπάθεια των ελληνικών εξαγωγών αποδίδει πλέον καρπούς και με τη συνεχή βελτίωσή της τα αγροτικά προϊόντα μπορούν να γίνουν η βάση των ελληνικών εξαγωγών. (Αλεξάνδρου, κ.ά., 2022)

2.9 Προτάσεις

Για τη θωράκιση και τον εκσυγχρονισμό του αγροτικού τομέα της χώρας μας προτείνονται πλήθος αλλαγών και προτάσεων προκειμένου ο πρώτος να στραφεί στην καινοτομία και τη βιωσιμότητα. Για να μετασχηματιστεί και να αποκτήσει την πλήρη δυναμική του πρέπει να γίνουν διαρθρωτικές αλλαγές και επενδύσεις σε καίριους κλάδους. Μερικές προτάσεις ακολουθούν παρακάτω.

- Ανάπτυξη αλυσίδων αξίας
- Διαμόρφωση σύγχρονου σχεδίου ανάπτυξης
- Ψηφιακός μετασχηματισμός επιχειρήσεων
- Ανάπτυξη συνεργασιών ανάμεσα στα μέλη του αγροτικού τομέα
- Εκπαίδευση και κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού. Συστηματική διεξαγωγή προγραμμάτων κατάρτισης που πραγματοποιούνται τις σύγχρονες εξελίξεις του τομέα. (Αλεξάνδρου, κ.ά., 2022)
- Κίνητρα για προσέλκυση νέων. Νέοι που θα έχουν υψηλότερη εκπαίδευση και καλύτερη ανταπόκριση στην αξιοποίηση σύγχρονων μεθόδων παραγωγής και επιχειρηματικών στρατηγικών.
- Ανάπτυξη της εξωστρέφειας μέσω μεθόδων μάρκετινγκ. Η σωστή προώθηση προϊόντων και περιοχών θα ισχυροποιήσει τα εμπορικά σήματα.
- Σύνδεση του αγροτικού τομέα με άλλους κλάδους της οικονομίας. Όπως ο τουρισμός, ο πολιτισμός και η μεταποίηση άλλων προϊόντων. Συγκεκριμένα, η σύνδεση του αγροτικού

με τον τουριστικό τομέα μπορεί να λειτουργήσει αμφίδρομα κερδοφόρα μέσω της αύξησης των πωλήσεων ελληνικών προϊόντων.

- Branding. Η συγκέντρωση πωλήσεων κάτω από κοινά εμπορικά σήματα και ενός εθνικού brand θα οδηγήσει σε αποτελεσματικότερη προώθηση των προϊόντων, συγκέντρωση παραγωγής, προσέλκυση χρηματοδότησης και μείωση του κόστους παραγωγής και διάθεσης.
- Εκσυγχρονισμός εκμεταλλεύσεων. Οι αγρότες πρέπει να προσπαθήσουν να ενισχύσουν τις μικρές εκμεταλλεύσεις μέσω συνεργασιών, καθετοποίηση της αγροτικής παραγωγής και ιδιαίτερη χρήση ευφυούς και συμβολαιακής γεωργίας. Οι εκμεταλλεύσεις πρέπει να εκσυγχρονιστούν και να ακολουθούν καινοτόμες τεχνικές. Με τη συνεργασία της ερευνητικής κοινότητας και νεοφυών επιχειρήσεων είναι δυνατόν να προκύψει υψηλή παραγωγικότητα μέσω της εισαγωγής νέων τεχνολογιών.
- Αξιοποίηση όλων των μορφών χρηματοδοτικών εργαλείων. (Ναυτεμπορική, 2021)

2.10 Σύνοψη

Ο ελληνικός αγροτικός τομέας αποτελεί βασικό πυλώνα της εθνικής μας οικονομίας και έχει δείξει μεγάλη ανθεκτικότητα σε εξαιρετικά απαιτητικές περιόδους. Αυτό μπορεί να συνεπάγεται θετικές προοπτικές σχετικά με τη μελλοντική του συνεισφορά στην ανάκαμψη και ανάπτυξη της τοπικής και εθνικής οικονομίας. (Ερμείδης, 2019)

Ωστόσο, είναι επιτακτική ανάγκη η διαμόρφωση μίας πολύπλευρης και ξεκάθαρης στρατηγικής, η οποία θα βοηθήσει στη διαχείριση των αδυναμιών και την αξιοποίηση των ευκαιριών. Γι αυτό πρέπει οι αγρότες να προσανατολιστούν στη βελτίωση της βιωσιμότητας και ανταγωνιστικότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και στη δημιουργία άριστων αγροτικών επιχειρήσεων.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

Για να μπορέσει ο αγροτικός τομέας να επιτελέσει τους φιλόδοξους στόχους του και να διατηρήσει την παραγωγική του διαδικασία, θα πρέπει η ανάπτυξή του να ακολουθήσει ορθολογικό και ολοκληρωμένο σχεδιασμό που θα βασίζεται στην αξιοποίηση χρηματοδοτικών κεφαλαίων. Με τέτοια χρηματοδοτικά κεφάλαια μπορούν να στηρίξουν τους παραγωγούς η ευρωπαϊκή ένωση, οι κρατικοί φορείς, τα τραπεζικά ιδρύματα κ.ά. Εν όψη της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ και της νέας προγραμματιστικής περιόδου του Ελληνικού Στρατηγικού Σχεδίου 2023-2027, κρίνεται απαραίτητο να παραθέσουμε όλες τις σύγχρονες πηγές χρηματοδότησης για να εντοπίσουμε το επίπεδο στήριξης των αγροτών της Ελλάδας.

3.1 Χρηματοδοτικά εργαλεία του αγροτικού τομέα

Επομένως μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τους τρόπους διασφάλισης χρηματοδότησης σε τρεις κατηγορίες. 1. Αυτοχρηματοδότηση (ίδια κεφάλαια και φίλοι-οικογένεια) 2. Δημόσια χρηματοδότηση (εθνική είτε ευρωπαϊκή σε μορφή μη επιστρεπτέας επιχορήγησης) και 3. Δανεισμός (ιδιωτικός ή τραπεζικός).

3.1.1 Αυτοχρηματοδότηση

- Δωρεές και κληρονομίες

Η απόκτηση κεφαλαίων με αυτόν τον τρόπο αποδεικνύεται από τις πιο συμφέρουσες. Οι επιχειρηματίες αποκτούν γη, μηχανήματα, ζώα, χρήματα κ.ά. με χαμηλό ή καθόλου κόστος. Ωστόσο, αυτή η κατοχή μπορεί να επιφέρει όρους συγκεκριμένης χρήσης και πολλές φορές η χρονική στιγμή της απόκτησης μπορεί να είναι αδύνατο το καθοριστεί προκαταβολικά. Στην

Ελλάδα αυτό το μέσο απόκτησης κεφαλαίων λειτουργεί σε πολύ μεγάλο βαθμό γεγονός που περιορίζει αρκετά τις αποφάσεις και τα βήματα των κληρονόμων.

- Αποταμιεύσεις

Σημαντικό εργαλείο για νεοσύστατες αγροτικές επιχειρήσεις και επιχειρηματίες το οποίο συνήθως καλύπτει ένα μόνο μέρος από τα αρχικά έξοδα.

- Εισόδημα από τη λειτουργία της επιχείρησης ή εξω-γεωργικές δραστηριότητες

Παρατηρείται όλο και περισσότερο σε περιοχές κοντά σε αστικά κέντρα η ενασχόληση μερικώς με τον αγροτικό τομέα. Παράλληλα, ο επιχειρηματίας ασχολείται συμπληρωματικά και με δραστηριότητες ανεξάρτητες του αγροτικού τομέα. Με αυτόν τον τρόπο ο επιχειρηματίας είναι ανεξάρτητος και ταυτόχρονα δεν επηρεάζεται από μια κακή παραγωγή. Επιπλέον, τα πλεονάζοντα έσοδα της επιχείρησης μπορούν να μεταφραστούν σε περαιτέρω επένδυση για την αγορά εξοπλισμού ή παγίων. Το μείζων ζήτημα αυτών των εσόδων είναι η εποχικότητα που τα χαρακτηρίζει κυρίως όταν η εκμετάλλευση περιορίζεται σε μια δραστηριότητα και ο ετεροχρονισμός εσόδων και δαπανών που καθιστά αναγκαίο τον σωστό προγραμματισμό από την πλευρά των αγροτών.

3.1.2 Δημόσια χρηματοδότηση

- Εθνική πολιτική

Καλύπτει ζητήματα τις ασφάλισης των αγροτών και τη φορολογία του αγροτικού εισοδήματος. Παρέχει διάφορες ελαφρύνσεις στους αγρότες και στηρίζει τους νέους αγρότες και τους αγρότες με δραστηριότητα σε περιοχές που κρίνονται προβληματικές

- Επιχορηγήσεις, επιδοτήσεις

Το κράτος στηρίζει τον αγροτικό τομέα με την παροχή κεφαλαίων που διατίθενται είτε για επενδύσεις -αγορές είτε για δαπάνες λειτουργίας. Οι δικαιούχοι οφείλουν να πληρούν

συγκεκριμένες προϋποθέσεις και σε αρκετές περιπτώσεις η επιδότηση δίνεται αφού πιστοποιηθεί η αγορά ή το έξοδο για το οποίο επιθυμεί να επιδοτηθεί ο δικαιούχος. (Αποστολόπουλος, 2005)

3.1.2.1 Ευρωπαϊκά ταμεία

Η Ε.Ε. παρέχει ένα μεγάλο δίκτυο προγραμμάτων στήριξης στον αγροτικό τομέα των κρατών-μελών. Μεγάλο μέρος των πόρων της διανέμονται σε μεμονωμένους παραγωγούς ή ομάδα παραγωγών σε κάθε κράτος.

- Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (European Agricultural Fund for Rural Development):

Χρηματοδοτεί την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στην αγροτική παραγωγή και την δασοκομία, την προστασία του περιβάλλοντος και της υπαίθρου, την βελτίωση της ζωής και την διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας και στηρίζει τις τοπικές πρωτοβουλίες και προσπάθειες για την αγροτική ανάπτυξη. Το ταμείο χρηματοδοτεί δάνεια και επιδοτήσεις για επενδυτικά σχέδια και συμβατικές δεσμεύσεις οι οποίες παρέχονται από περιφέρειες ή χώρες για την υλοποίηση των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης. Τα προγράμματα απευθύνονται σε αγρότες, ομάδες παραγωγών, αγροτικές επιχειρήσεις, οργανισμούς, κ.τ.λ.. Το ταμείο σύμφωνα με την νέα ΚΑΠ θα διαθέσει 95,5 δισεκατομμύρια ευρώ από τα οποία ένα μέρος θα διατεθεί για την ανάκαμψη από τις επιπτώσεις της πανδημίας του κορονοϊού. Την ευθύνη για τις πληρωμές την έχει κάθε χώρα ξεχωριστά. Συνολικά, το 40% των συνολικών δαπανών της ΚΑΠ θα αφιερωθεί στη δράση για το κλίμα. Προκειμένου να εκταμιευτούν οι πληρωμές, όλα τα μέλη και οι φορείς πρέπει να ακολουθούν τους κανόνες της ΕΕ για την προστασία του περιβάλλοντος.

- Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (European Maritime and Fisheries Fund):

Υποστηρίζει δράσεις και πρακτικές των παράκτιων κοινοτήτων φιλικές προς το περιβάλλον.

- Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (European Regional Development Fund):

Υποστηρίζει και ενδυναμώνει μικρομεσαίες επιχειρήσεις χρηματοδοτώντας την έρευνα και την καινοτομία, την ψηφιακή εποχή και την ανταγωνιστικότητα.

- Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (European Social Fund):

Με την παροχή δανείων και οικονομικής στήριξης επιδιώκει την βελτίωση και τη δημιουργία νέων ευκαιριών για απασχόληση προσπαθώντας να άρει τον κοινωνικό αποκλεισμό. Προωθεί τη δια βίου μάθηση και την καινοτομία. Ιδιαίτερα, στον αγροτοδιατροφικό τομέα και στην δασοκομία, επενδύει στο ανθρώπινο κεφάλαιο προσπαθώντας να μειώσει τα ποσοστά ανεργίας.

➤ Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας:

Στοχεύει στην ορθολογική αλιεία και στις φιλικές προς το περιβάλλον πρακτικές

➤ Ταμείο της κοινής αγροτικής πολιτικής:

Το οποίο χρηματοδοτεί τα μέτρα της κοινής αγροτικής πολιτικής που έχουν στόχο τη στήριξη των παραγωγών και των αγροτικών περιοχών και το οποίο θα αναλύσουμε παρακάτω στο κεφάλαιο 3.3.

➤ Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων:

Το ταμείο αυτό βασίζεται στη βιωσιμότητα των καλλιεργειών και στηρίζει νέες πράσινες μεθόδους. Ενισχύει τους νέους αγρότες και επιπλέον, στηρίζει τις αγορές με έκτακτα μέτρα στα πλαίσια της Κοινής Οργάνωσης Αγοράς. Τέλος, συμβάλλει στην ενημέρωση και στην υποστήριξη αποκεντρωμένων και παραμεθόριων περιοχών. Το ταμείο αυτό θα δαπανήσει 291,1 δισεκατομμύρια ευρώ στις αγροτικές αγορές την περίοδο 2021-2027.

3.1.2.2 Ευρωπαϊκά κοινοτικά προγράμματα

- Horizon Europe 2021-2027

Χρηματοδοτεί ερευνητικά και επενδυτικά σχέδια με τη μορφή απευθείας ή έμμεσης χρηματοδότησης σε μικρές και μεσαίες αγροτικές επιχειρήσεις. Στην αγροτική παραγωγή, προωθεί την παραγωγικότητα και την ενδυνάμωση των μικρών αγροτικών κοινωνιών.

- EUROSTARS

Πρόγραμμα το οποίο δίνει χρήματα με τη μορφή δανείου για την έρευνα και την ανάπτυξη νέων καινοτόμων προϊόντων που έχουν τις προϋποθέσεις να γίνουν εμπορικά και να αποφέρουν πολλά χρήματα. (Λώρα, κ.ά., 2017)

- Νέοι Αγρότες

Στην Ευρώπη το ποσοστό των αγροτών που είναι κάτω των 40 ετών είναι αρκετά χαμηλό. Αυτό συνεπάγεται γήρανση του αγροτικού πληθυσμού και χαμηλότερη παραγωγικότητα. Στόχος της Ευρωπαϊκής ένωσης είναι να παρέχει αρκετά κίνητρα σε νεαρά άτομα ώστε αυτά να στραφούν στην αγροτική παραγωγή. Με αυτόν τον τρόπο θα γίνει πιο ανταγωνιστική και θα αποκτήσει συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες ηπείρους. Οι νέοι αγρότες με την κατάρτισή τους και τη ροπή στην καινοτομία θα καταστήσουν την Ευρώπη αυτάρκη και ισχυρή. (Μουτόπουλος, κ.ά., 2021)

Τα εθνικά μέτρα που ισχύουν για αυτή την ομάδα αγροτών:

- Το 2% της συνολικής χρηματοδότησης από την ΕΕ θα κατανέμεται στους Νέους Αγρότες.
- Οι νέοι αγρότες πρέπει να διαθέτουν συγκεκριμένη έκταση γης.
- Οι υποψήφιοι πρέπει να διαθέτουν συγκεκριμένες δεξιότητες και κατάρτιση.
- Να επιλέγουν χρονικό περιθώριο για την πληρωμή.
- Να προτιμούν υποψήφιους που δεν παίρνουν επιδοτήσεις από άλλους φορείς.

Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων φροντίζει να δίνει δάνεια ή εγγυήσεις στους Νέους Αγρότες με συμφέροντες όρους με το διαθέσιμο ποσό να φτάνει το 1 δισ. Ευρώ.(European Commission, 2021). Πως ωφελούνται οι νέοι αγρότες από την ένταξή τους στο πρόγραμμα:

- Απαλλαγή από το τέλος επιτηδεύματος για την πρώτη 5ετία .
- Μείωση προκαταβολής φόρου για τα εισοδήματα .
- Μειώσεις φόρου στους κατά κύριο επάγγελμα αγρότες .
- Μειωμένη φορολογική κλίμακα. (Κώστα, 2015)

3.1.3 Πρόγραμμα Leader

Τα προγράμματα Leader είναι μια πολύ σημαντική πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων για την μελέτη των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν καθώς και για την προσπάθεια εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης. Απευθύνονται σε δυσπρόσιτες αγροτικές περιοχές με μικρό πληθυσμό (από 5.000 έως 100.000 άτομα). Τα προγράμματα leader εμφανίστηκαν σε 217 περιοχές της ΕΕ και σε 25 απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές της Ελλάδας. Προσπαθούν να δημιουργήσουν ένα δίκτυο προϊόντων και παραγωγών με προσανατολισμό στην καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα. Ενώ λαμβάνουν πόρους και από την ΕΕ προσπαθούν με πόρους των ίδιων των περιοχών να προωθήσουν την επικοινωνία και την εξωστρέφεια.

Σύμφωνα με την Επιτροπή (Ευρωπαϊκή Κοινότητα, 1995) τα βασικά χαρακτηριστικά του LEADER συνοψίζονται στα παρακάτω:

- Ομοιογενείς, αραιοκατοικημένες αγροτικές περιοχές.
- Δίνεται έμφαση στην τοπική πρωτοβουλία προκειμένου οι ίδιοι οι κάτοικοι να ενώσουν τις δυνάμεις τους για την κοινή ευημερία.
- Δεν παρέχεται μόνο χρηματική στήριξη αλλά και συμβουλευτική και εκπαιδευτική.
- Κάθε στρατηγική είναι σχεδιασμένη και εκτελείται με βάση τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας. Η στρατηγική αυτή έχει επίσημη μορφή συμφωνίας μεταξύ των υπευθύνων φορέων διαχείρισης του προγράμματος και των τοπικών επιχειρηματιών.

- Αποτελεί ένα ευρωπαϊκό δίκτυο που διευκολύνει την επικοινωνία και το εμπόριο ανάμεσα σε διάφορες τοπικές κοινότητες τόσο στην ίδια χώρα αλλά και σε άλλα κράτη μέλη.

3.1.4 Δανεισμός

Όλες οι επιχειρήσεις ανεξαρτήτου κλάδου είτε στο ξεκίνημα είτε κατά τη λειτουργία τους έρχονται αντιμέτωπες με ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα της σύγχρονης εποχής. Η οικονομική ρευστότητα και τα κεφάλαια θα δώσουν το βήμα σε μια επιχείρηση είτε να αναπτυχθεί περαιτέρω είτε να ξεκινήσει τη λειτουργία της. Κάποιοι από τους παραδοσιακούς τρόπους που μπορεί κάποιος να αναζητήσει χρηματοδότηση είναι οι εξής: προσωπικά κεφάλαια, οικογένεια-φίλοι, τραπεζικός δανεισμός, εθνικές ή ευρωπαϊκές επιδοτήσεις.

Βέβαια, τα τελευταία χρόνια παρατηρούμε ότι δημιουργούνται και άλλοι πιο ανορθόδοξοι τρόποι χρηματοδότησης που γίνονται όλο και πιο δημοφιλείς.

➤ Επιχειρηματικοί άγγελοι

Σε τέτοιες περιπτώσεις, ιδιώτες με προσωπικά κεφάλαια μέσω ενός οργανισμού ή τρίτου (στην περίπτωση της χώρας μας μέσω του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών) επενδύουν σε business plan επιχειρήσεων ή επιχειρηματιών τα οποία χαρακτηρίζονται για την καινοτομία τους. (Δίκτυο Επιχειρηματικών Αγγέλων, 2015)

➤ Κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών

Πρόκειται για δίκτυα επενδυτών που αναζητούν επιχειρήσεις που είναι ήδη ώριμες προκειμένου να επενδύσουν χρηματικά κεφάλαια. Συνήθως σε αυτές τις περιπτώσεις οι επενδύσεις ενέχουν μεγάλο ρίσκο και πολλές φορές οι επενδυτές στηρίζονται στην εύρεση μιας επιχείρησης με μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης προκειμένου να είναι κερδοφόρα η επένδυσή τους.

➤ Τράπεζες

ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

▪ Ανοικτό δάνειο Αγροτών

Δίνεται η δυνατότητα σε αγρότες ηλικίας από 18-70 ετών πιστοδοτικό όριο ανάλογα με τις ανάγκες των καλλιεργειών τους ή των εκτροφών τους με ετήσια διάρκεια και δικαίωμα ανανέωσης . Για εξασφάλιση γίνεται σύσταση ενεχύρου επί του Αγροτικού Λογαριασμού στον οποίο καταβάλλεται η ετήσια επιδότηση, ή/και προσημείωση ακινήτου.

▪ Μικρο-χρηματοδότηση αγροτών

Ετήσιο όριο έως 5.000 ευρώ για κάλυψη έκτακτων αναγκών και ρευστότητα. Η αποπληρωμή γίνεται με ελεύθερες καταβολές κεφαλαίου και με την καταβολή των επιδοτήσεων.

▪ Δάνειο υποστήριξης νέων και νεοεισερχομένων αγροτών για: αγορά καλλιεργήσιμης γης και γεωργό - κτηνοτροφικών κτισμάτων, ανέγερση-αποπεράτωση-βελτίωση γεωργό - κτηνοτροφικών κτισμάτων, αγορά μηχανολογικού εξοπλισμού και αγορά φυτικού ή/και ζωικού κεφαλαίου από 5.000- 150.000 ευρώ. Δίνεται σε αγρότες που είναι εγγεγραμμένοι στον ΟΓΑ και στο Μητρώο Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης

▪ Δάνειο για αγορά γης και εξοπλισμού

Δίνεται δάνειο από 6-10 χρόνια που ξεκινάει από 5000 ευρώ και μπορεί να φτάσει έως το 80% της αξίας της αγοράς. Αφορά σε γη, κτίσματα, εξοπλισμό και φυτικό κεφάλαιο.

▪ Επενδυτικό δάνειο αγροτικών δραστηριοτήτων στέγης και εξοπλισμού

Δάνειο έως 10έτη με ίδια συμμετοχή για τους παρακάτω επιλέξιμους τομείς: κρέας, γάλα, αυγά – πουλερικά, μέλι, σηροτροφία, δημητριακά, ελαιούχα προϊόντα, οίνος, οπωροκηπευτικά, άνθη, ζωοτροφές, σπόροι & πολλαπλασιαστικό υλικό, αρωματικά και

φαρμακευτικά φυτά. Οι επενδύσεις στοχεύουν στην αύξηση της αξίας των γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, μέσω υιοθέτησης και ανάπτυξης καινοτομιών και τεχνολογικού εξοπλισμού, βελτίωση της ποιότητας καθώς επίσης της υγιεινής και της ασφάλειας των προϊόντων τους.

- Αγροτικό Αναπτυξιακό κεφάλαιο κίνησης: τριετής χρηματοδότηση για την υλοποίηση επενδυτικών σχεδίων όπου απαιτείται και ίδια συμμετοχή.
- Δάνειο Ενεργητικής Προστασίας Αγροτικής καλλιέργειας (ΕΛ.Γ.Α): βετές δάνειο από 2.000-170.000 ευρώ για την αγορά υλικών και εγκατάσταση συστημάτων προστασίας αγροτικών καλλιεργειών από το χαλάζια καθώς και στην αγορά υλικών και εγκατάσταση συστημάτων προστασίας αγροτικών καλλιεργειών από το χαλάζι και τη βροχή. Το δάνειο συνδέεται με λογαριασμό που καταβάλλει ο ΕΛΓΑ την επιχορήγηση και αποπληρώνεται στο μεγαλύτερο μέρος του από αυτά τα χρήματα. (Τράπεζα Πειραιώς, 2022)

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

- Κάρτα του αγρότη

Πρόκειται για τη δυνατότητα του αγρότη να έχει έναν λογαριασμό με διαθέσιμο ποσό έως και το 80% της Βασικής και Πράσινης Αγροτικής Ενίσχυσης. Τα χρήματα αυτά μπορούν να δαπανηθούν σε συγκεκριμένες συναλλαγές: αγορά πρώτων υλών, λιπασμάτων, σπόρων, ζωοτροφών, αγροτικών εφοδίων, κτηνιατρικών φαρμάκων, κ.λπ., προμήθεια καυσίμων και συντήρηση ή επισκευή μηχανημάτων, ασφαλιστικές εισφορές σε ΕΛΓΑ, ΟΓΑ, ΕΦΚΑ, ΚΕΑΕΟ και υποχρεώσεις στο Δημόσιο, λογαριασμοί ΔΕΗ, ΕΥΔΑΠ, ΕΥΑΘ, ΔΕΥΑ και ΤΟΕΒ που έχουν συνεργασία με την Τράπεζα, δαπάνες έκδοσης και χρήσης εργοσήμου, επίσης υπάρχει η δυνατότητα ανάληψης μετρητών έως το 10% του εγκεκριμένου χρηματοδοτικού ορίου.

Η εξόφληση γίνεται από τις πιστώσεις των ενισχύσεων στο λογαριασμό του πελάτη.

- Πρωτοβουλίες προώθησης

Η εθνική τράπεζα τα τελευταία χρόνια προωθεί την πρωτοβουλία «Όλη η Ελλάδα σε ένα Τραπεζί». Πρόκειται για ένα πρόγραμμα που έχει ως στόχο την επιβράβευση και την ανάδειξη παραγωγών και προϊόντων. Οι πρακτικές που χρησιμοποιούν είναι βέλτιστες για το περιβάλλον και επιδιώκουν την βιωσιμότητα και την προστασία του περιβάλλοντος. (Σεβεντικίδης, 2019)

3.2 Στήριξη ΜΜΕ αγροτικών εκμεταλλεύσεων

- Ταμείο Συνοχής

Ταμείο που ενισχύει τα λιγότερο ανεπτυγμένα κράτη μέλη της ΕΕ σε τομείς περιβάλλοντος και μεταφορών. Πρόσβαση σε αυτό έχουν οι χώρες με ακαθάριστο εθνικό εισόδημα (ΑΕΕ), ανά κάτοικο, κατώτερο από 90% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Χρηματοδοτεί δηλαδή αποκλειστικά τα λιγότερο ανεπτυγμένα κράτη-μέλη.

- Ταμείο Αγροτικής Επιχειρηματικότητας

Δρα ως διαμεσολαβητής ανάμεσα σε επιχειρήσεις που επιδιώκουν να μπουν σε πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και σε τράπεζες, προκειμένου οι πρώτες να λάβουν δάνεια με ευνοϊκούς όρους.

- Ταμείο επιχειρηματικότητας ΤΕΠΙΧ

Το Ταμείο Εγγυοδοσίας του ταμείου αυτού παρέχει εγγυήσεις σε αιτήματα μικρομεσαίων επιχειρήσεων για δανειακά κεφάλαια. Οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν τα δάνεια αυτά για κεφάλαιο κίνησης ή αγορές πρώτων υλών και παγίων. Πρώτα οι ενδιαφερόμενοι απευθύνονται στις τράπεζες, κάνουν την αίτηση για το δάνειο που επιθυμούν και έπειτα ζητούν από το ταμείο την εγγύηση.

- Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων

Πρόκειται για τράπεζα που απαρτίζεται από ένα μέλος ανά χώρα της ΕΕ και έναν εκπρόσωπο της ευρωπαϊκής επιτροπής. Οι πόροι της τράπεζας δεν συμπεριλαμβάνονται στον προϋπολογισμό της ΕΕ. Έχει στόχο τη βιωσιμότητα, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την ανάπτυξη της ΕΕ. Γι αυτό το λόγο εγκρίνει δάνεια σε επιχειρήσεις οι οποίες θα συμβάλλουν στην εκπλήρωση των παραπάνω στόχων. Η ευρωπαϊκή τράπεζα επενδύσεων παρέχει συμβουλές και υποστήριξη, συνεργάζεται και με άλλες τράπεζες και προσελκύει και επενδυτές.

- ΕΣΠΑ

Στρατηγικό σχέδιο της ΕΕ με σκοπό την ανάπτυξη της κάθε χώρας με πόρους από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και το Ταμείο Συνοχής. Η νέα προγραμματιστική περίοδος ορίστηκε το 2021-2027 τον Ιούλιο του 2021. Σε αυτό το διάστημα θα δοθούν στην χώρα μας 26,2 δισ. Ευρώ με προτεραιότητα την ενίσχυση του παραγωγικού δυναμικού της οικονομίας, των υποδομών, των ανθρώπινων δεξιοτήτων και την ενδυνάμωση της κοινωνικής προστασίας.

Άλλα προγράμματα

Εργαλειοθήκη Ανταγωνιστικότητας Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων του ΕΣΠΑ 2014-2020: στοχεύει στον εκσυγχρονισμό και την ανταγωνιστικότητα επιχειρήσεων που ανήκουν σε αγρο-διατροφικό και μεταποιητικό τομέα.

COSME: Πρόγραμμα για την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (COSME) (2014 – 2020) χρηματοδότηση μικρομεσαίων επιχειρήσεων με σκοπό την ανάπτυξή τους.

3.3 Χρηματοδότηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική είναι μια στρατηγική της Ε.Ε. που λειτουργεί αποκλειστικά με δικούς της πόρους. Η Ε.Ε. χρησιμοποιεί δύο μέσα ώστε να εισπράττει χρήματα από τα κράτη μέλη και να τα διανείμει σε τέτοιες δράσεις. Τα δασμολογικά τέλη και τις επιβαρύνσεις από τις εισαγωγές αγροτικών προϊόντων και μέρος από το ΦΠΑ κάθε μέλους.

Σύμφωνα με το πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο για το 2021-2027 που εγκρίθηκε το Δεκέμβρη του 2020 ο προϋπολογισμός καθορίστηκε στα 1,21 τρισεκατομμύρια ευρώ. Σε έκτακτες περιπτώσεις υπολογίστηκαν επιπλέον 808 δισεκατομμύρια που θα χρησιμεύσουν ως μέσο ανάκαμψης. Από αυτά τα χρήματα τα 386,6 δισεκατομμύρια αφορούν μέτρα στήριξης της ΚΑΠ και κατανέμονται στα δυο ταμεία της. Για να εφαρμοστούν τα μέτρα της ΚΑΠ η Ε.Ε. δαπανά κάποιους πόρους που προέρχονται από δυο ευρωπαϊκά ταμεία: Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης. (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2022)

Παρόλα αυτά η ΕΕ τα τελευταία χρόνια έχει μειώσει αρκετά τον προϋπολογισμό της ΚΑΠ (το 1988 ήταν 60% του προϋπολογισμού ενώ το 2013 έπεσε στο 35%) και η νέα προγραμματιστική περίοδος βρίσκει τον προϋπολογισμό για άλλη μια φορά αρκετά μειωμένο λόγω των συνεχών προκλήσεων που μαστίζουν την ΕΕ (π.χ. Έξοδος της Μεγάλης Βρετανίας). (Εθνικό αγροτικό δίκτυο, 2022)

Για την προγραμματιστική περίοδο 2014-2020, η ΚΑΠ φρόντισε να διαθέσει 19,5 δις ευρώ για τις ανάγκες της Ελλάδας με στόχο τη στήριξη των παραγωγών και των αγροτικών περιοχών. Η Ελλάδα διέθεσε 4,2 δις ευρώ σε τέτοιες περιοχές σύμφωνα με τις προτεραιότητες που καθορίζονται στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, δαπανήθηκαν 382 εκατ. Ευρώ σε δημόσια έργα ενώ δόθηκαν ενισχύσεις σε 29 χιλιάδες νέους αγρότες, 231 χιλιάδες κατοίκους αγροτικών περιοχών και σε 587 χιλιάδες αγροτικές επιχειρήσεις ενώ πραγματοποιήθηκαν και προγράμματα κατάρτισης για 28 χιλιάδες αγρότες.

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) έχει προσφέρει σημαντικά οφέλη, τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, από τη στήριξη της ανάπτυξης της υπαίθρου, μέχρι και την ανταγωνιστικότητα του αγροτικού της τομέα, όσο και στην Ελλάδα, παρέχοντας από την ένταξη πόρους που σωρευτικά αντιστοιχούν σε ένα ετήσιο ΑΕΠ. (Τράπεζα Πειραιώς, 2022)

3.4 Σύνοψη

Η ρευστότητα του αγροτικού τομέα παρουσιάζει πάντα αβεβαιότητα. Γι αυτό το λόγο οι χρηματοδότες του είναι αρκετά διστακτικού. Εκτός από την αξιοποίηση Ευρωπαϊκών Ταμείων παρουσιάσαμε αρκετά μέσα για την εύρεση πόρων.

Οι αγρότες πρέπει να πάψουν να στηρίζονται 100% στις επιδοτήσεις και να προσπαθούν να παίρνουν μέρος σε προγράμματα χρηματοδότησης που τους παρέχουν και επιπλέον οφέλη.

Έτσι, θα δημιουργηθεί ένα κοινό δίκτυο παραγωγών είτε τοπικό είτε εθνικό που θα καταφέρει να είναι πιο αυτόνομο και θα ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες.

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΞΑΠΛΩΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΡΟΝΟΪΟΥ ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

4.1 Κορονοϊός: η σύγχρονη πανδημία

Ο ιός Sars-cov-2 προκάλεσε την έξαρση του covid-19 μιας εξαιρετικά μεταδοτικής ασθένειας που προσβάλλει το αναπνευστικό. Μεταδίδεται μέσω του βήχα και του φτερνίσματος και εμφανίζει συμπτώματα στον πάσχοντα την 5η ημέρα νόσησης. Η ασθένεια έχει κοινά με την απλή γρίπη δηλαδή πυρετό και βήχα ωστόσο μπορεί να οδηγήσει και σε πονόλαιμο, μυϊκούς πόνους και απώλεια γεύσης ή μυρωδιάς. Έχει δηλαδή παρόμοια κλινική παρουσίαση και χαρακτηριστικά με δύο γνωστές ασθένειες του σοβαρού οξέος αναπνευστικού συνδρόμου της κατώτερης αναπνευστικής οδού και αναπνευστικό σύνδρομο της Μέσης Ανατολής. Ο ιός πρώτη φορά έκανε την εμφάνισή του τον Δεκέμβριο του 2019 και κατέληξε σε πανδημία που επηρέασε πάνω από 188 χώρες σε ολόκληρο τον κόσμο. Μέσα σε περίοδο πέντε μηνών από την εμφάνισή του είχε ήδη προκαλέσει 365.000 θανάτους γεγονός που ανησύχησε ιδιαίτερα την επιστημονική κοινότητα και οδήγησε πολλές χώρες σε καθιέρωση εγκλεισμού προκειμένου να περιορίσουν την εξάπλωση.

4.1.1 Οι συνέπειες της πανδημίας στον παγκόσμιο αγροτικό τομέα

Η εξάπλωση του κορονοϊού που απασχόλησε τον πλανήτη περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη πανδημία είχε επιπτώσεις στην υγεία, την οικονομία την εργασία και στα συστήματα τροφίμων. Επλήγησαν όλοι οι κλάδοι και πολλές εταιρίες δυσκολεύτηκαν να διατηρήσουν τη λειτουργία τους. Σχεδόν το μισό ανθρώπινο δυναμικό κινδύνεψε να χάσει την εργασία του. Εξαιτίας των περιορισμένων μετακινήσεων ελαττώθηκε η είσοδος των αγροτών στις παγκόσμιες αγορές και έγινε πολύ δύσκολη η προμήθεια τροφίμων από τους καταναλωτές. Τα χαμηλά έσοδα των αυτοαπασχολούμενων αγροτών και η αδυναμία της πολιτείας να τους

στηρίζει τους οδήγησε στην παραβίαση των κανόνων εγκλεισμού της πολιτικής προστασίας με αποτέλεσμα να ρισκάρουν την υγεία τη δική τους, των οικογενειών τους και του συνολικού πληθυσμού. Σε πολλές περιπτώσεις παρατηρήθηκαν πρακτικές όπως πώληση περιουσιακών στοιχείων ή αδυναμία αποπληρωμής χρεών σε τράπεζες και δημόσιο προκειμένου να καταφέρουν να ορθοποδήσουν ή να επιβιώσουν. (Νικολογιάννης, κ.ά., 2021)

4.2 Οι επιπτώσεις του κορονοϊού στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η εξάπλωση του κορονοϊού στην Ευρώπη, επηρέασε την οικονομία της Ε.Ε. και οδήγησε στην μεγαλύτερη οικονομική ύφεση και στη μείωση του ΑΕΠ κατά 6,3%. Στο δεύτερο τρίμηνο του 2020 η πτώση αυξήθηκε και έφτασε το 11,1%. Αυτή η οικονομική κατάσταση επηρέασε συνολικά την παγκόσμια οικονομία και διαφέρει από τις υπόλοιπες χρηματοπιστωτικές κρίσεις καθώς δεν επικεντρώθηκε μόνο στο χρηματιστήριο και τον τραπεζικό τομέα. Αντίθετα, έβλαψε τις οικονομίες και τις κοινωνίες σε όλα τα επίπεδα δημιουργώντας μια βαθιά κρίση από την οποία ήταν εξαιρετικά δύσκολη η ανάκαμψη. (Βαγενάς, 2021)

Παρά τις αυξανόμενες αντιξοότητες όμως, η οικονομία της ΕΕ προβλέπεται να συνεχίσει να αναπτύσσεται εντός του χρονικού ορίζοντα των προβλέψεων, επιτυγχάνοντας ρυθμό ανάπτυξης 5%, 4,3% και 2,5% το 2021, το 2022 και το 2023 αντίστοιχα. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022)

Η ευρωπαϊκή οικονομία επανέρχεται σε ανοδική πορεία ταχύτερα από ότι αναμενόταν μετά τον περιορισμό των μέτρων για την προσπάθεια περιορισμού της πανδημίας. Με σχεδόν 14% σε ετήσια βάση, ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ στην ΕΕ το δεύτερο τρίμηνο του 2021 ήταν ο υψηλότερος που καταγράφηκε. Και τέλος, από το τρίτο τρίμηνο του 2021, η οικονομία της ΕΕ, φαίνεται να μεταβάλλεται από το στάδιο της ανάκαμψης στην επέκταση. (Ζήσης, 2021)

4.2.1 Επισιτιστική κρίση στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Σύμφωνα με τον Ευρωπαίο επίτροπο γεωργίας Γιάνους Βοϊτσειχόφσκι, η εξάπλωση του κορονοϊού είχε σοβαρές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες. Οι συνθήκες δυσχέραναν ιδιαίτερα την προσπάθεια των γεωργών και πολλών άλλων επαγγελματιών να διατηρήσουν την προμήθεια και τον ανεφοδιασμό των τροφίμων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η τελευταία φρόντισε να εφαρμόσει ειδική μέριμνα για τη διατήρηση της ισορροπίας. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσπάθησε με ειδικά κατευθυντήρια μέτρα να ενισχύσει τον αγροτικό τομέα την περίοδο της μεγάλης κρίσης. Εφάρμοσε:

- μέτρα στήριξης σε αγρότες και αγροτικές περιοχές
- παροχή κεφαλαίου κίνησης για ρευστότητα στην αγορά
- υποδείξεις για την ομαλή λειτουργία του ανεφοδιασμού
- απλούστευση της ΚΑΠ με λιγότερες απαιτήσεις και λιγότερους ελέγχους προς τους αγρότες
- ειδικό σχέδιο δράσης για περίπτωση έκτακτης ανάγκης

4.2.2. Μέτρα στήριξης σε αγρότες της Ευρώπης

Τα μέτρα στήριξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι τα παρακάτω:

- πράσινες λωρίδες κυκλοφορίας: ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων ανάμεσα στα κράτη μέλη
- ανάδειξη των εποχικά εργαζόμενων ατόμων σε άτομα υψίστης σημασίας: συμβάλουν στην ολοκλήρωση σημαντικών εργασιών
- χρηματοδότηση αγροτών με ευνοϊκούς όρους, χαμηλότοκα δάνεια ή εγγυήσεις
- παροχή επιπλέον κεφαλαίων σε αγρότες από εναπομένοντα κονδύλια το 2020
- προκαταβολή των ενισχύσεων για αύξηση των ταμειακών ροών

- κρατικές επιδοτήσεις ήσσονος σημασίας σε αγρότες.

(Ευρωπαϊκή επιτροπή, 2022)

4.2.3. Υποστήριξη των τομέων της γεωργίας και των τροφίμων εν μέσω κορωνοϊού

Μετά την εμφάνιση του κορωνοϊού, ο αγρο-διατροφικός τομέας της Ευρωπαϊκής Ένωσης δείχνει την ανθεκτικότητά του και συνεχίζει να παρέχει στους Ευρωπαίους υψηλής ποιότητας και ασφαλή τρόφιμα. Παρόλα αυτά, οι αγρότες και οι παραγωγοί αντιμετωπίζουν δυσκολίες και αυξάνουν την πίεση. Η διατήρηση της επισιτιστικής ασφάλειας παραμένει μία από τις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Έτσι, ήταν σε στενή επαφή με χώρες της ΕΕ και τομεακούς οργανισμούς για να παρακολουθεί στενά την κατάσταση. Για να υποστηρίξει όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, η Επιτροπή έχει λάβει τις απαραίτητες ενέργειες. (European Commission, 2021)

- Ευελιξία στη χρήση χρηματοδοτικών μέσων στο πλαίσιο της αγροτικής ανάπτυξης

Οι αγρότες και άλλοι δικαιούχοι αγροτικής ανάπτυξης θα μπορούν να επωφεληθούν από δάνεια ή εγγυήσεις για κάλυψη λειτουργικών δαπανών έως 200.000 ευρώ υπό ευνοϊκές συνθήκες, όπως πολύ χαμηλά επιτόκια ή ευνοϊκά προγράμματα πληρωμών.

- Η Επιτροπή προτείνει νέο μέτρο οικονομικής ενίσχυσης της αγροτικής οικονομίας

Ένα νέο προσωρινό μέτρο θα επέτρεπε στις χώρες της ΕΕ με τα υπόλοιπα κεφάλαια αγροτικής ανάπτυξης να πληρώνουν αγρότες και μικρές επιχειρήσεις γεωργικών προϊόντων διατροφής το 2020. Αυτό θα προσφέρει άμεση ανακούφιση σε εκείνους που έχουν πληγεί περισσότερο από την κρίση. Οι χώρες της ΕΕ μπορούν να προσφέρουν υποστήριξη έως και 7.000 ευρώ ανά αγρότη και 50.000 ευρώ ανά μικρομεσαία επιχείρηση (ΜΜΕ).

- Υψηλότερες προκαταβολές πληρωμών

Για την αύξηση των ταμειακών ροών των αγροτών, η Επιτροπή θα αυξήσει τις προκαταβολές για την Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) των εισοδηματικών ενισχύσεων (από 50% σε 70%)

και ορισμένων πληρωμών αγροτικής ανάπτυξης (από 75% σε 85%). Οι αγρότες θα αρχίσουν να λαμβάνουν αυτές τις προκαταβολές από τα μέσα Οκτωβρίου.

- Δυνατότητα υψηλότερης κρατικής ενίσχυσης για τους αγρότες και τις εταιρείες επεξεργασίας τροφίμων

Σύμφωνα με το προσωρινό πλαίσιο της Επιτροπής για κρατικές ενισχύσεις, οι αγρότες μπορούν τώρα να επωφεληθούν από μια μέγιστη ενίσχυση 100.000 ευρώ ανά εκμετάλλευση. Οι εταιρείες επεξεργασίας και εμπορίας τροφίμων μπορούν να επωφεληθούν έως 800.000 ευρώ. Το ποσό αυτό μπορεί να συμπληρωθεί με τη βοήθεια «de minimis». Αυτός ο τύπος εθνικής στήριξης που αφορά τον αγροτικό τομέα μπορεί να χορηγηθεί χωρίς προηγούμενη έγκριση από την Επιτροπή και έχει ανώτατο όριο 20.000 ευρώ (και 25.000 ευρώ σε συγκεκριμένες περιπτώσεις) (European Commission, 2021). (Μουτόπουλος, κ.ά., 2021)

4.3 Οι επιπτώσεις του κορονοϊού στην Ελλάδα

Ο ιός εμφανίστηκε πρώτη φορά στην Ελλάδα στις 26 Φεβρουαρίου του 2020. Η εξάπλωση ήταν άμεση επομένως, η κυβέρνηση αποφάσισε και την άμεση εφαρμογή περιοριστικών μέτρων ξεκινώντας με το κλείσιμο των εκπαιδευτικών δομών της χώρας. Σταδιακά έκλεισαν και οι επιχειρήσεις. Επομένως, και η Ελλάδα δεν έμεινε ανεπηρέαστη από την πανδημία τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Στην προσπάθειά να εμποδίσει την εξάπλωση του ιού ακολούθησε μια στρατηγική με έντονα αποσταθεροποιητικές επιδράσεις στην αγορά εργασίας. Μέσα σε ένα χρόνο από το 2019 έως το 2020 παρατηρείται μείωση στους μισθούς, στην απασχόληση, στις εξαγωγές και στις επενδύσεις ενώ αντίθετα αυξήθηκε το δημόσιο έλλειμμα και το ελληνικό χρέος. Δημιουργήθηκε έντονη οικονομική ανισότητα, αυξήθηκε η ανεργία ενώ παράλληλα εμφανίζονται νέες μορφές εργασίας. (Μαυρογενάκη, 2021)

Όλα δείχνουν λοιπόν ότι η κρίση που επέφεραν οι επιπτώσεις της πανδημίας είναι σφοδρότερη από την χρηματοοικονομική κρίση του 2007. Ήδη από το 2017 η Ελλάδα εμφάνιζε ρυθμούς ανάπτυξης κάτι που διεκόπη λόγω της έξαρσης του ιού. (Ζήσης, 2021)

Παρά τις αδυναμίες της όμως, η Ελλάδα κατάφερε να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση καλύτερα από άλλα ευρωπαϊκά κράτη μέλη. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι τα προβλήματα της

χώρας έχουν ομαλοποιηθεί. Εξακολουθεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό και την εστίαση και δεν έχει καταφέρει ακόμα να ψηφιοποιήσει ούτε τις δημόσιες υπηρεσίες ούτε τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Οι υπόλοιπες χώρες δύσκολα επενδύουν και εμπιστεύονται τους ελληνικούς πόρους καθώς το χρέος της χώρας εξακολουθεί να προσεγγίζει το 200% του ΑΕΠ.

Για αυτούς τους λόγους η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας αποφάσισε να χορηγήσει στην Ελλάδα 31,16 δις ευρώ με τη μορφή επιχορηγήσεων και δανείων προκειμένου να ξανακερδίσει το ανταγωνιστικό της πλεονέκτημα και να εξομαλύνει τις παθογένειες που άφησε ο κορονοϊός. Και τα δύο μέρη επιθυμούν να αλλάξουν ριζικά οι ελληνικές πρακτικές και να πραγματοποιηθούν μεταρρυθμίσεις σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. (Βαγενάς, 2021)

4.3.1 Οικονομικές Επιπτώσεις

Η πανδημία του κορονοϊού έπληξε όλη την ανθρωπότητα και προκάλεσε μια υγειονομική κρίση. Ωστόσο, οι συνέπειες της κρίσης αυτής οδήγησαν την οικονομία σε μεγάλη ύφεση. Τα περιοριστικά μέτρα που επιβλήθηκαν από τις κυβερνήσεις βύθισαν τις οικονομίες σε παρακμή. Ο τουρισμός, το διεθνές εμπόριο, ο τραπεζικός και χρηματιστηριακός κλάδος, η γεωργία και η ενέργεια δέχτηκαν σοβαρό πλήγμα. Ταυτόχρονα η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος ανά νοικοκυριό θα οδηγήσει σε μείωση κατανάλωσης προϊόντων διατροφής και σε συνδυασμό με την μείωση των εξαγωγών βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μια ενδεχόμενη επισιτιστική κρίση εξαιτίας της μειωμένης ανταπόκρισης της εφοδιαστικής αλυσίδας. Στην Ελλάδα, το ΑΕΠ μειώθηκε με την εξάπλωση της πανδημίας κατά 8,2% και η ανεργία έφτασε το 16%. Οι προβλέψεις όμως του ΔΝΤ ήταν αισιόδοξες με τις οικονομικές αναλύσεις να υποδεικνύουν 6,5% αύξηση του ΑΕΠ για την Ελλάδα το 2021. Βέβαια, η αύξηση του ΑΕΠ στη χώρα μας στηρίζεται στο δανεισμό και στη σωστή επένδυση των δανειζόμενων κεφαλαίων. Επιπλέον πρόκληση για κάθε χώρα αποτελεί πλέον η ανάγκη για πράσινο και ψηφιακό μετασχηματισμό, που κρίνεται απαραίτητος ώστε να συνεχίσει μια χώρα να είναι ανταγωνιστική. (Γκλαράς, 2021)

Η χώρα μας στηρίζεται σε παραδοσιακούς τομείς της οικονομίας οι οποίοι χαρακτηρίζονται ακόμα από χαμηλή παραγωγικότητα και καινοτομία. Ενώ τα τελευταία χρόνια η δημιουργία

νέων επιχειρήσεων είναι γεγονός, οι μικρές επιχειρήσεις εξακολουθούν να διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο. Εξάλλου, η μεγάλη φορολογία και η γραφειοκρατία εμποδίζουν τις νέες ιδέες να αναπτυχθούν και τις επενδύσεις να πραγματοποιηθούν. Ωστόσο, την περίοδο της πανδημίας τα έκτακτα χρηματοδοτικά μέτρα της κυβέρνησης στήριξαν αρκετά τις επιχειρήσεις που αντιμετώπισαν προβλήματα ρευστότητας. Πιο συγκεκριμένα, για το 2021 η Ελλάδα κατάφερε να προμηθεύσει την αγορά με 15,6 δις ευρώ και για το 2022 με 2,9 δις ευρώ. Η χώρα μας αναμένεται να ανακτήσει το χαμένο έδαφος με την επανεκκίνηση των εξαγωγών και του τουρισμού που θα φέρει το άνοιγμα των συνόρων. Θα αυξηθούν οι θέσεις εργασίας και θα ενισχυθούν οι επενδύσεις σε υποδομές με τη βοήθεια και συμμετοχή κεφαλαίων της Ε.Ε. (Μουνταντωνάκη, 2022)

4.4 Υποστήριξη του ελληνικού αγροτικού τομέα εν μέσω κορωνοϊού

Τα δημοσιονομικά μέτρα που κατάφερε να υλοποιήσει η Ελλάδα ήταν ευθυγραμμισμένα με την γενική πολιτική της Ε.Ε. για την περίοδο της κρίσης. Γι αυτό κατάφερε να έχει τη σύμφωνη γνώμη της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Ενιαίου Εποπτικού Μηχανισμού για τα μέτρα χρηματοδότησης και στήριξης των ελληνικών επιχειρήσεων. Έτσι, κάποια από τα πιο σημαντικά μέτρα που αφορούν και τις αγροτικές επιχειρήσεις της χώρας είναι τα παρακάτω.

- Έκπτωση 25% για τις δόσεις βεβαιωμένων οφειλών

Πρόκειται για έκπτωση τόσο των βεβαιωμένων οφειλών όσο και των δόσεων των ρυθμίσεων των βεβαιωμένων οφειλών κατά 25% για όλες τις επιχειρήσεις που έπληξε η πανδημία.

- Αναστολή και παράταση προθεσμίας καταβολής ΦΠΑ και άλλων βεβαιωμένων οφειλών

Δυνατότητα καταβολής του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας και των ασφαλιστικών υποχρεώσεων των επιχειρηματιών σε μεταγενέστερο χρόνο χωρίς τα ποσά αυτά να προσαυξάνονται.

- Επιστρεπτέα προκαταβολή

Ίσως ένα από τα πιο σημαντικά χρηματοδοτικά εργαλεία. Δόθηκαν χρήματα με προνομιακούς όρους. Από το συνολικό ποσό ολόκληρο ή ένα μέρος έπρεπε να επιστραφεί στο δημόσιο με δυνατότητα αποπληρωμής 100 δόσεων. Το ποσό έφτανε έως και τα 10.000 ευρώ.

- Έκπτωση ύψους 40% επί του μισθώματος

Δυνατότητα καταβολής μόνο του 40% του μισθώματος είτε της έδρας της επιχείρησης είτε της κατοικίας του επιχειρηματία για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Και ταυτόχρονα έκπτωση στον φόρο του εκμισθωτή του ακινήτου. (Οικονόμου, 2022)

- Ρύθμιση καταβολής δόσεων ρυθμίσεων ασφαλιστικών εισφορών επιχειρήσεων και εργοδοτών

- Αναστολή προθεσμιών λήξης, εμφάνισης και πληρωμής αξιογράφων. (Γραφάκος, 2021)

4.4.1 Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Το ελληνικό υπουργείο αγροτικής ανάπτυξης και τροφίμων από τον Απρίλιο του 2020 και για όλο το 2021, συνέβαλε στην στήριξη του αγροτικού τομέα. Είτε μεμονωμένα ανά κλάδο είτε συνολικά για όλους τους αγρότες κατάφερε να ακολουθήσει μια πολιτική ενίσχυσης του αγροτικού τομέα μέσω χρηματοδοτήσεων, απαλλαγών κ.ά. Πιο συγκεκριμένα υιοθέτησε τις παρακάτω δράσεις:

- 16 Απριλίου 2020- Χρηματοδότηση κατά κύριο επάγγελμα αγροτών

Προκειμένου να αυξήσουν τη ρευστότητά τους οι αγρότες μπορούσαν να συνάπτουν ή να ανανεώνουν συμβάσεις δανείων μέχρι και 25.000 ευρώ, χωρίς να χρειάζεται να είναι ασφαλιστικά ενήμεροι.

- 16 Απριλίου 2020- Παράταση ισχύος των αδειών εργασίας

Δόθηκε παράταση στις άδειες εργασίας πολιτών τρίτων χωρών ώστε να καλύψουν τις έκτακτες καλλιεργητικές ανάγκες.

- 22 Απριλίου 2020- Ρύθμιση ληξιπρόθεσμων οφειλών στη ΔΕΗ

Οι αγρότες μπορούσαν με μια προκαταβολή να ρυθμίσουν τις οφειλές τους με πιο ευνοϊκούς όρους σε 18-20 δόσεις.

- 5 Μαΐου 2020- Μετάκληση πολιτών τρίτων χωρών για αγροτικές εργασίες

Προκειμένου να μην υπάρχει πρόβλημα εργατικού δυναμικού, πολίτες τρίτων χωρών μπορούσαν να εργαστούν στην Ελλάδα χωρίς θεώρηση της άδειας εισόδου.

- 29 Ιουνίου 2020- Ενίσχυση στον αμπελοοινικό κλάδο

Δόθηκε ενίσχυση συνολικού ποσού 2 εκατ. ευρώ προκειμένου να ενισχυθούν αμπελοκαλλιεργητές που θα εφαρμόσουν πράσινο τρύγο δηλαδή πρώιμη συγκομιδή.

- 14 Σεπτεμβρίου 2020- Ενίσχυση του κλάδου της αιγοπαραβοτοτροφίας

Χορήγηση ενίσχυσης ύψους 30 εκατ. ευρώ σε εκτροφείς αιγοπροβάτων.

- 29 Οκτωβρίου 2020- Ενίσχυση καλλιεργητών ελαιόκαρπου

Εφάπαξ ενίσχυση από 300-4.000 ευρώ σε γεωργούς που έχουν ως κύρια καλλιέργεια την ελιά. Η συνολική ενίσχυση ανέρχεται σε 126 εκατ. ευρώ.

- 18 Νοεμβρίου 2020- Ενίσχυση αλιέων

Εφάπαξ ενίσχυση συνολικού κεφαλαίου 11 εκατ. ευρώ σε αλιείς που εξαιτίας της πανδημίας διέκοψαν την δραστηριότητά τους στα πλαίσια των μέτρων περιορισμού του ιού.

- 1 Δεκεμβρίου 2020- Ενίσχυση 27.514 παραγωγών

Ενίσχυση 39 εκατ. ευρώ σε παραγωγούς Ελιάς Καλαμών, πρώιμου Καρπουζιού χαμηλής κάλυψης, ανοιξιάτικης Πατάτας και θερμοκηπιακών καλλιεργειών Κρήτης.

- 24 Δεκεμβρίου 2020- Ενίσχυση σε πωλητές λαϊκών αγορών

1.500 ευρώ σε πωλητές που διέκοψαν τη δραστηριότητά τους και 500 ευρώ σε όσους την περιόρισαν.

- 4 Φεβρουαρίου 2021- Ενίσχυση στον κλάδο του οίνου

Παράταση των μέτρων στήριξης του πράσινου τρύγου

- 5 Απριλίου 2021- 6 μήνες παράταση στην υποβολή των σχεδίων βελτίωσης
- 8 Απριλίου 2021- Παράταση αδειών οδήγησης και χειρισμού αγροτικών μηχανημάτων

Δίνεται παράταση 10 μηνών στη λήξη των αδειών οδήγησης και των πτυχίων χειρισμού αγροτικών μηχανημάτων.

- 9 Ιουνίου 2021- Δάνεια έως 200.000 ευρώ

Το Ταμείο Εγγυήσεων Αγροτικής Ανάπτυξης αποφάσισε τη χορήγηση δανείων για χρήση κεφαλαίου κίνησης σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις έως 200.000 ευρώ.

- 29 Ιουνίου 2021- 25 εκατ. ευρώ σε υδατοκαλλιέργειες

Κεφάλαιο κίνησης ή ενίσχυση λόγω της μείωσης τζίρου σε υδατοκαλλιεργητές που διέκοψαν τη δραστηριότητά τους στην Ελληνική επικράτεια.

- 11 Σεπτεμβρίου 2021- Κρατική ενίσχυση 24,3 εκατ. ευρώ σε ευπαθή αγροτικά προϊόντα

Η ενίσχυση αφορούσε είδη καρπουζιού, πατάτας, τομάτας, αγγουριού και εκτροφή βουβαλιών.

- 16 Σεπτεμβρίου 2021- οικονομική ενίσχυση 19,9 εκατ. ευρώ

Η ενίσχυση αφορούσε εκτροφείς χοίρων και παραγωγούς μελιού

- 28 Σεπτεμβρίου 2021- Αύξηση κονδυλίων κατά 3,9 εκατ. ευρώ για την απόσταξη οίνου

(Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2022)

4.4.2 Αντίκτυπος χρηματοδοτήσεων στις επιχειρήσεις και στην Ελληνική Οικονομία γενικότερα

Αφού παραθέσαμε τα χρηματοδοτικά προγράμματα που βοήθησαν τις επιχειρήσεις να αποκτήσουν κεφάλαια κίνησης και ρευστότητας κατά τη διάρκεια της πανδημίας αλλά και κατά τη διάρκεια της επανεκκίνησης της οικονομίας.

Και αφού αναφέραμε τις εγκεκριμένες χρηματοδοτήσεις ανά κλάδο του αγροτικού τομέα μπορούμε να αξιολογήσουμε την επάρκεια της βοήθειας τόσο των κρατικών όσο και των ευρωπαϊκών φορέων ώστε να επανέλθει η ελληνική οικονομία στην προ-κορονοϊού κατάσταση. Και εν συνεχεία μπορούμε να διαπιστώσουμε κατά πόσο η στήριξη των επιχειρήσεων συντέλεσε στη μείωση της αναμενόμενης ύφεσης και σε ένα πιο συγκρατημένο έλλειμμα.

Σύμφωνα λοιπόν, με αναθεωρημένα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής αρχής δύο είναι τα σημεία που πρέπει να εστιάσουμε. Πρώτον, η ύφεση του πρώτου τριμήνου του 2021 ήταν μεγαλύτερη κατά 2,3% σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του 2020. Το γεγονός αυτό είναι λογικό καθώς το τρίμηνο αυτό του 2021 πολλές επιχειρήσεις ήταν κλειστές και οι απαγορεύσεις και οι περιορισμοί ήταν αρκετά αυστηροί. Δεύτερον, το ΑΕΠ του 2021 και 2022 παραμένει σε ύφεση όμως αυτή σταδιακά μειώνεται καθώς οι διαρθρωτικές κινήσεις τις κυβέρνησης αποδεικνύονται αποτελεσματικές.

Με αυτά τα δεδομένα, και παρότι η οικονομία βρίσκεται ακόμα σε κρίσιμη κατάσταση παρατηρούμε ότι λαμβάνονται μέτρα προς την σωστή κατεύθυνση.

Ας σταθούμε λοιπόν, σε κάποια στοιχεία- κλειδιά.

- Οι κρατικές παρεμβάσεις το 2020, την χρονιά που η οικονομία ήταν στο πιο ευάλωτο σημείο της έφτασαν τα 12,2 δις ευρώ.
- Το 80% των επιχειρήσεων που επλήγησαν από την πανδημία και το 35% των υγιών επιχειρήσεων επωφελήθηκαν από τα κρατικά κεφάλαια.
- Δύο στις τρεις επιχειρήσεις σώθηκαν από την οικονομική στήριξη του κράτους και κατάφεραν να αντεπεξέλθουν σε όλη την κρίση που επέφερε ο κορονοϊός.
- Η επιφυλακτικότητα των τραπεζών απέναντι στις επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια της πανδημίας οδήγησε στην κυριαρχία των κρατικών έναντι των τραπεζικών κεφαλαίων

- Δημιουργία χρηματοδοτικού κενού εφόσον οι τράπεζες ήταν διστακτικές να χορηγήσουν χρηματοδοτήσεις στις τόσο δύσκολες συνθήκες που ταλάνιζαν την ελληνική και παγκόσμια οικονομία. (Ζήσης, 2021)

4.5 Σύνοψη

Όλες οι χρηματοδοτήσεις που δόθηκαν στην Ελλάδα για την επανεκκίνηση της οικονομίας της είχαν πολύ μεγάλο αντίκτυπο από τη στιγμή που σε κανονικές συνθήκες ήταν αδύνατον να γίνουν τέτοιες επενδύσεις στη χώρα μας. Η Ελλάδα όμως, οφείλει να δεσμευτεί και να εκμεταλλευτεί αυτές τις επενδύσεις με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ενώ ταυτόχρονα θα προσπαθεί να τηρήσει τους κανονισμούς και μέχρι το 2026 να έχει προχωρήσει σε δημόσια έργα και σε βελτίωση του συστήματος υγείας της. Παράλληλα, είναι απαραίτητο να κερδίσει εκ νέου την αξιοπιστία της στις ξένες αγορές.

Το μεγάλο στοίχημα όμως για τις οικονομικά εξουθενωμένες προτού της πανδημίας χώρες όπως και η Ελλάδα να καταφέρουν να απορροφήσουν αυτές τις χρηματοδοτήσεις. Χρηματοδοτήσεις οι οποίες είχαν προσωρινό χαρακτήρα και δεν ωφελούν πλέον τις επιχειρήσεις.

Η ελληνική οικονομία έχει επιβιώσει από παρόμοιες καταστάσεις και θα δείξει άλλη μια φορά την ανθεκτικότητά της ενώ κατάφερε να αντεπεξέλθει αξιοπρεπώς αποκτώντας μια νέα δυναμική. (Οικονόμου, 2022)

5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

5.1 Η περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας

5.1.1 Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (ΠΔΕ) βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Πελοποννήσου και το δυτικό άκρο της Στερεάς Ελλάδας. Η συνολική της έκταση είναι 11.350 τετρ. χιλιόμετρα και καλύπτει το 8,6% της συνολικής χώρας. Αποτελείται από ορεινές (45,3%), ημιορεινές (25,6%) και πεδινές εκτάσεις (29,1%). Έχει μεγάλη ποικιλία σε γεωμορφολογικό επίπεδο καθώς στην περιφέρεια βρίσκονται υψηλά όρη (Αροάνια, Ερύμανθος, Παναχαϊκό κ.ά.), μεγάλες λίμνες (Τριχωνίδα, Αμβακία κ.ά.) και μεγάλα ποτάμια (Αχελώος, Πηνειός, Αλφειός κ.ά.). Χωρίζεται σε τρεις περιφερειακές ενότητες την Αιτωλοακαρνανία, την Αχαΐα και την Ηλεία.

Η Αιτωλοακαρνανία με 5.460 τετρ. χιλιόμετρα αποτελεί την μεγαλύτερη περιφερειακή ενότητα της Ελλάδας. Το μεγαλύτερο τμήμα της είναι ορεινό με πολλές φυσικές και τεχνητές λίμνες και ποταμούς που αποτελούν βασική πηγή της οικονομικής δραστηριότητας της περιφερειακής ενότητας. Η Αχαΐα με 3.274 τετρ. χιλιόμετρα και ως επί το πλείστο ορεινά εδάφη και πρωτεύουσα την Πάτρα με μεγάλη οικονομική δραστηριότητα και ισχυρή δύναμη στην Ελλάδα. Η Ηλεία ένας κυρίως πεδινός νομός με 2.621 τετρ. χιλιόμετρα διαθέτει τη μεγαλύτερη πεδιάδα στην Πελοπόννησο και πλήθος υδροβιότοπων.

5.1.2 Υποδομές

Στη συγκεκριμένη περιφέρεια συναντάμε δύο διεθνείς αερολιμένες τον Άραξο και το Άκτιο, τα λιμάνια της Πάτρας, του Κατακόλου, της Κυλλήνης, του Αιγίου, του Μεσολογγίου και του Αστακού. Έχει μεγάλο οδικό δίκτυο που περιλαμβάνει το ΠΑΘΕ (Πατρών, Αθήνας,

Θεσσαλονίκης και Ευζώνων) και την Ιόνια οδό καθώς και σιδηροδρομικές γραμμές που ενώνουν την περιφέρεια με την Αθήνα, την Καλαμάτα και πολλές άλλες ελληνικές πόλεις.

5.1.3 Πληθυσμός

Η περιφέρεια συγκεντρώνει το 7% του συνολικού πληθυσμού ο οποίος όμως τα τελευταία χρόνια υπέστη μείωση όπως και ο υπόλοιπος πληθυσμός της Ελλάδας κατά τουλάχιστον 2%. Από 733.816 που ήταν το 2008 έπεσε στα 683.000 το 2013, στα 659.000 το 2018 και τέλος στα 651.065 το 2020. (Τσώκου, 2022). Έτσι, θεωρείται μια από τις πιο μικρές περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της απασχολείται στον πρωτογενή τομέα (ο πληθυσμός των νομών Αιτωλοακαρνανίας και Ηλείας είναι κυρίως αγροτικός με ποσοστό 64% και 75% αντίστοιχα σε αντίθεση με το νομό Αχαΐας που το ποσοστό κυμαίνεται στο 34%.) και στον τομέα του εμπορίου, των μεταφορών, της αποθήκευσης, της διαμονής, της εξυπηρέτησης και των τροφίμων. (Προδρομίδης, κ.ά., 2021)

5.1.4 Απασχόληση

Εξαιτίας λοιπόν της έντονης παρουσίας του αγροτικού τομέα στους δύο νομούς η ΠΔΕ στηρίζει το 10% της οικονομίας της στον πρωτογενή τομέα έναντι 4% σε άλλες περιφέρειες. Ο πρωτογενής τομέας της ΠΔΕ απαριθμεί 50 χιλιάδες επιχειρήσεις που απασχολούν 50 χιλιάδες άτομα. Πρόκειται είτε για μικρές επιχειρήσεις είτε για μεγάλους παραγωγούς. Ωστόσο, ο μικρός κύκλος εργασιών του αγροτικού τομέα της περιφέρειας αποδεικνύει πως οι επιχειρήσεις εκμεταλλεύονται μικρότερες εκτάσεις σε σχέση με το εθνικό μέσο. 11.318 εκατομμύρια στρέμματα είναι το συνολικό εμβαδόν των εκτάσεων που καλλιεργούνται στην περιφέρεια η οποία δεν είναι πυκνά δασοκαλυμμένη ενώ ταυτόχρονα η ιδιαίτερη μορφολογία της επιτρέπει την καλλιέργεια μεγάλης ποικιλίας προϊόντων.

Η ΠΔΕ κατατάσσεται τρίτη για τη συνεισφορά της στην εθνική οικονομία με έσοδα πάνω από 1,31 δις ευρώ ετησίως. Επίσης, θεωρείται υψηλά στην κατάταξη ανάμεσα σε άλλες περιφέρειες για τη μεγάλη φυτική και ζωική παραγωγή της με βασικά προϊόντα τα σκαλιστικά φυτά, το ελαιόλαδο, τα ζωικά προϊόντα και τα φρούτα. (Ζαφειροπούλου, 2021)

5.1.5 Πρωτογενής τομέας

Στην ΠΔΕ η γεωργία χαρακτηρίζεται για τις μικρές εκτάσεις οικογενειακού χαρακτήρα, τις μη διασυνδεδεμένες εκμεταλλεύσεις και την αδυναμία των παραγωγών να τυποποιήσουν τα προϊόντα τους ώστε να τους προσθέσουν αξία. Οι παραγωγοί λοιπόν, θα έπρεπε να ερευνούν τρόπους ώστε να αυξήσουν την παραγωγή ανά στρέμμα τακτική που ακολουθούν παραγωγοί σε χώρες με πιο δυσχερείς συνθήκες όπως οι Κάτω Χώρες και το Ισραήλ. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να επιτευχθεί με την εξέλιξη της τεχνολογίας που χρησιμοποιούν οι παραγωγοί αυτή τη στιγμή. Ειδικά οι νέοι αγρότες οφείλουν να εξελίσουν τις πρακτικές που χρησιμοποιούν χωρίς να στηρίζονται σε απαρχαιωμένα μέσα αλλά να εκσυγχρονίζονται και να ενημερώνονται για όλες τις εξελίξεις και τα καινούργια μηχανήματα που θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν. Οι κατάλληλες υποδομές και ο τεχνολογικός εξοπλισμός θα βοηθήσει τους παραγωγούς να αυξήσουν τη παραγωγή τους και κατά συνέπεια και το εισόδημά τους αλλά και τις θέσεις εργασίας. Ωστόσο η μεγαλύτερη πρόσκληση για τους αγρότες τις περιφέρειας είναι η σύμπραξη. Η αδυναμία των τοπικών παραγωγών να σχηματίσουν συνεταιρισμούς και συνεταιριστικές ενώσεις κρίνεται καταλυτική για την οργανωμένη διάθεση της παραγωγής. Ο χαμηλός βαθμός δικτύωσης και η αδυναμία οργανωμένης προβολής επιδεινώνει σημαντικά τις προοπτικές του αγροτικού τομέα. (Ζαφειροπούλου, 2021).

5.2 Ανάλυση πρωτογενή τομέα σε εθνικό επίπεδο

Σημαντικό ρόλο στην οικονομία της περιφέρειας παίζει ο πρωτογενής τομέας με συμμετοχή 25% στο ΑΕΠ της. Συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του όμως τον καθιστούν αδύναμο. Το υψηλό κόστος παραγωγής και η χαμηλή ποιότητα βλάπτουν την εικόνα των παραγωγών της περιοχής.

Μικρές και διασκορπισμένες καλλιεργήσιμες εκτάσεις εμποδίζουν τη βέλτιστη αποδοτικότητα. Πολλές από αυτές τις εκτάσεις δεν είναι αρδευόμενες ή χρησιμοποιούν πεπαλαιωμένα αρδευτικά δίκτυα εξαιτίας της έλλειψης σχεδίων διαχείρισης των υδάτινων πόρων. Μεγάλη περιβαλλοντική επιβάρυνση από χρήση λιπασμάτων και

φυτοπροστατευτικών προϊόντων. Απουσία δομών τυποποίησης και μεταποίησης στη γεωργία και την αλιεία. Δυσκολία στη διακίνηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων και έλλειψη εκπαίδευσης και κατάρτισης από τους παραγωγούς είναι κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα.

- Γεωργία

Στις πεδινές περιοχές της περιφέρειας είναι δυνατή η καλλιέργεια μεγάλης ποικιλίας προϊόντων. Τέτοια προϊόντα είναι η ελιά, τα κηπευτικά, τα εσπεριδοειδή, τα αμπέλια, η τομάτα, το βαμβάκι και τα καπνά. Αντίθετα, σε ορεινές περιοχές οι καλλιέργειες είναι πιο περιορισμένες με χαμηλή παραγωγή που έχει ως αποτέλεσμα χαμηλό εισόδημα για τους παραγωγούς και ανισότητες μέσα στα πλαίσια της περιφέρειας.

- Κτηνοτροφία

Η εκτροφή βοοειδών και αιγοπροβάτων κυρίως σε αρδευόμενες εκτάσεις έχει καθιερωθεί από τους παραγωγούς της περιφέρειας με διάφορες κρατικές ενισχύσεις προκειμένου να παράγεται το επιθυμητό γάλα και τα υπόλοιπα ζωικά προϊόντα.

- Δασοκομία

Η εκμετάλλευση των δασών για παραγωγή ξυλείας είναι περιορισμένη κυρίως λόγω ποιότητας αλλά και λόγω της ανταγωνιστικότητας της εισαγόμενης ξυλείας.

- Αλιεία

Η συνεχώς αυξανόμενη απασχόληση με την αλιεία στην περιφέρεια παρουσιάζει αρκετά θετικά αποτελέσματα. Οι λιμναίες και λιμνοθαλάσσιες εκτάσεις, η αραιοκατοικημένη ακτογραμμή, η σωστή θερμοκρασία και ποιότητα των νερών καθιστούν τις λιμνοθάλασσες του Μεσολογίου, του Αιτωλικού και Κοτυχίου ιδανικές για υδατοκαλλιέργειες. Ωστόσο, οι υποδομές παρουσιάζουν και σε αυτή τη περίπτωση προβλήματα. Σε πρώτο επίπεδο, η ηλικία των αρδευτικών σκαφών εμποδίζει την αποδοτική εκτροφή ενώ σε δεύτερο επίπεδο οι

ελλείψεις σε αλιευτικά καταφύγια και βελτιωτικά έργα περιορίζουν τις δυνατότητες ανάπτυξης των ιχθυοκαλλιεργειών. (Φούντζουλα, 2008)

5.3 Εξέλιξη του πρωτογενή τομέα στη Δυτική Ελλάδα σε μια 10ετία

Μετά τις τελευταίες εξελίξεις στην Ευρώπη εξαιτίας της ενεργειακής κρίσης και του πολέμου στην Ουκρανία, την ελληνική οικονομία μαστίζει ένας έντονος πληθωρισμός. Η οικονομία είχε σχεδόν 30 χρόνια να αντιμετωπίσει τέτοια ποσοστά πληθωρισμού.

Στο πλαίσιο αυτών των εξελίξεων ο αγροτικός τομέας είναι εκείνος που επηρεάζεται ανεπανόρθωτα. Με την αύξηση του κόστους παραγωγής και τη στατική ή μειωμένη ζήτηση των αγροτικών προϊόντων, η παραγωγή πλέον θεωρείται ασύμφορη από πολλούς παραγωγούς και εκτροφείς. Οι αυξήσεις του ρεύματος, των καυσίμων, των ζωοτροφών, των λιπασμάτων και των λοιπών αγροτικών εφοδίων δεν αποφέρουν αρκετά έσοδα ενώ σε πολλές περιπτώσεις οι παραγωγοί δεν έχουν το παραμικρό κέρδος. Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή, την περίοδο 2009-2020 παρατηρείται μεγάλη μείωση του αγροτικού πληθυσμού. Πιο συγκεκριμένα, τα άτομα που ασχολούνται αποκλειστικά με τον πρωτογενή τομέα μειώθηκαν από 875.563 χιλιάδες σε 612.250 χιλιάδες άτομα, μείωση της τάξης του 30%, ενώ οι χρησιμοποιούμενες εκτάσεις μειώθηκαν κατά 6,5 εκατ. στρέμματα δηλαδή κατά 18,8%.

Παρόμοια δυσοίωνη κατάσταση επικρατεί και στην περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας, μια από τις πιο αγροτικές περιφέρειες της Ελλάδας. Στη Δυτική Ελλάδα, που επί σειρά ετών βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις όλων των οικονομικών και αναπτυξιακών δεικτών, τα στοιχεία δείχνουν ότι ο αγροτικός τομέας δέχεται συνεχώς πλήγματα και συρρικνώνεται. Για την ίδια περίοδο 2009-2020, η εγκατάλειψη των γεωργικών εκτάσεων αγγίζει το 19,7% δηλαδή τα 600.000 στρέμματα και η μείωση της αποκλειστικής ενασχόλησης με τον αγροτικό τομέα το 23,7% δηλαδή τα 26.000 άτομα. Η μεγάλη εγκατάλειψη της υπαίθρου φαίνεται και από τη μείωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων κατά 13,2%, των κτηνοτροφικών κατά 17% και των μεικτών κατά 47,2%. Ως αποτέλεσμα, δυσάρεστες είναι οι συνέπειες που προκύπτουν από τη μείωση εκτροφής των βοοειδών (25,4%), προβατοειδών (37,3%), αιγοειδών (52,8%), χοίρων (69,9%) και πουλερικών (61,4%). Η εικόνα ωστόσο αλλάζει σε επίπεδο βιολογικής

κτηνοτροφίας, όπου εξαιτίας των επιδοτούμενων προγραμμάτων η εικόνα είναι εκ διαμέτρου αντίθετη. Για παράδειγμα σε επίπεδο εκμεταλλεύσεων στα βιολογικά βοοειδή καταγράφεται αύξηση 138,2% και αύξηση 25,7% στα βιολογικά προβατοειδή. Επίσης, θεαματική αύξηση παρουσιάζει και καλλιέργεια με θερμοκήπια. Μέσα σε μια δεκαετία 2009-2020 παρουσιάζεται αύξηση των εκτάσεων της τάξεως του 135,2%. Και η μελισσοκομία όμως αποδεικνύεται κλάδος με προοπτικές με 8,4% αύξηση των κυψελών. (Τζώρτζη, 2022)

Η παραπάνω μείωση των μεγεθών οφείλεται κατά μεγάλο ποσοστό και στην απροθυμία των νέων να διαδεχτούν τους μεγαλύτερους ή να ακολουθήσουν από μόνοι τους το συγκεκριμένο κλάδο. Μεγάλο κίνητρο αποτελεί το πρόγραμμα "νέος αγρότης" το οποίο παρέχει σημαντική βοήθεια και κεφάλαιο σε άτομα της νέας γενιάς. Και αυτό το πρόγραμμα όμως απαιτεί υπομονή καθώς οι αιτήσεις προκηρύσσονται κάθε δύομιση χρόνια, είναι αρκετά ανταγωνιστικό και πολλοί δικαιούχοι κρίνονται επιλαχόντες λόγω έλλειψης πόρων.

Επομένως, τα προγράμματα και οι επιδοτήσεις δεν είναι αρκετές αν δεν συνδυάζονται αρχικά από κίνητρα για ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα και στη συνέχεια από μείωση του κόστους παραγωγής που προέρχονται από εισαγωγές εφοδίων αλλά και τη λεγόμενη γεωργία ακριβείας και καινοτομία. (Τζώρτζη, 2022)

5.4 Επιχειρησιακό πρόγραμμα «Δυτική Ελλάδα 2021-2027»

Αναλογιζόμενα την παραπάνω κατάσταση, τα στελέχη της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας έδωσαν υψηλή προτεραιότητα στον πρωτογενή της τομέα στο επίκεντρο της νέας προγραμματιστικής περιόδου 2021-2027 θέτοντας την ενίσχυση του πρωτογενή τομέα ως έναν από τους πέντε στόχους στους οποίους στηρίχτηκε ο προϋπολογισμός.

Κύριο μέλημα είναι ο ψηφιακός μετασχηματισμός, η δικτύωση, η έρευνα, η καινοτομία και η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Προσπαθώντας να ξεπεράσει τα εμπόδια που επέφερε η υγειονομική και οικονομική κρίση η περιφέρεια θα προσπαθήσει να υλοποιήσει τα σχέδια για έργα τα οποία θα βελτιώσουν την ποιότητα ζωής και θα ενισχύσουν την τοπική παραγωγή.

Έτσι για το 2021 ο προϋπολογισμός αυξήθηκε κατά 25 εκατ. Ευρώ σε σχέση με τον αντίστοιχο του 2020.

Το αναπτυξιακό όραμα για ανάπτυξη της περιφέρειας περιλαμβάνει:

- Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στην παραγωγή

Αύξηση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων μέσω της ανάπτυξης καινοτόμων και τεχνολογικά εξελιγμένων πρακτικών με έμφαση στην ψηφιακή ενίσχυση.

- Προστασία του φυτικού περιβάλλοντος

Πρακτικές φιλικές προς το περιβάλλον, διαχείριση της κλιματικής αλλαγής, προσπάθεια για ενεργειακή αυτάρκεια και κυκλική οικονομία.

- Ενίσχυση της κινητικότητας στην περιφέρεια

Ολοκλήρωση και αναβάθμιση έργων υποδοχής προκειμένου να ενισχυθεί η κινητικότητα και να διευκολυνθεί η πρόσβαση από την Ευρώπη προς την περιφέρεια.

- Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής

Καθολική πρόσβαση και συμπερίληψη κοινωνικά ευάλωτων ομάδων σε όλα τα προνόμια της περιφέρειας.

- Ενίσχυση της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης

Προώθησης της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης όλων των εδαφικών τύπων και τοπικών πρωτοβουλιών.

5.5 Σύνοψη

Η γενικευμένη κοινωνική και οικονομική κρίση των τελευταίων τριών ετών έπληξε ιδιαίτερα και την περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Οι δυσχερείς συνθήκες παραγωγής ώθησαν αρκετούς αγρότες στην αλλαγή επαγγέλματος. Και εκείνοι που διατήρησαν την αγροτική απασχόληση όμως, βρέθηκαν αντιμέτωποι με πρωτοφανείς συνθήκες. Μέσα από την έρευνά μας παρακάτω, θα προσεγγίσουμε αυτούς τους ανθρώπους προκειμένου να αντιληφθούμε την έκταση του προβλήματος και να αφουγκραστούμε την πραγματική κατάσταση του αγροτικού τομέα στην περιφέρεια.

6^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1.Ερευνητικό Πλαίσιο

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε την έρευνα για τις χρηματοδοτήσεις του αγροτικού τομέα κατά την περίοδο εξάπλωσης του κορονοϊού στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Θα επικεντρωθούμε στις ενέργειες των φορέων για έκτακτη χρηματοδότηση στους αγρότες της περιφέρειας τις χρονιές 2019-2021 καθώς επίσης και στη στάση των παραγωγών απέναντι σε αυτές τις ενέργειες το 2022, σε μια περίοδο που οι συνέπειες του κορονοϊού έχουν αρχίσει να αμβλύνονται.

Γενικότερα, με τον όρο έρευνα εννοούμε την προσπάθεια επίλυσης προβλημάτων που έχουμε εντοπίσει κατά τη διάρκεια της βιβλιογραφικής ανασκόπησης ή την απόκτηση νέας γνώσης. Η έρευνα ξεκινά με τη διατύπωση μίας θεωρίας σχετική με το υπό διερεύνηση φαινόμενο, από την οποία και συνάγονται σχετικές υποθέσεις και ερωτήματα. Μέσα από τον εμπειρικό έλεγχο των υποθέσεων αυτών διενεργείται η επιβεβαίωση ή η τροποποίησή τους καθώς και των θεωριών που αναπτύσσονται πάνω στο αντικείμενο -φαινόμενο έρευνας.

Η επιλογή της μεθοδολογίας από τον ερευνητή, διακρίνει την έρευνα του σε ποιοτική και ποσοτική, ή ακόμα και σε συνδυασμό και των δύο μεθόδων. Η δική μας έρευνα στηρίχτηκε στην ποσοτική μέθοδο. Μια μέθοδο που απευθύνεται σε μεγάλα τμήματα πληθυσμού για την ερμηνεία του υπό εξέταση φαινομένου. Το ερωτηματολόγιο που θα συναντήσουμε παρακάτω ήταν το κύριο εργαλείο της έρευνάς μας.

6.2 Σκοπός της έρευνας

Μέσα από την αναλυτική παρουσίαση που πραγματοποιήσαμε παραπάνω καταλήγουμε ότι οι χρηματοδοτήσεις παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον τόσο στην οικονομική, αλλά και κοινωνική ανάπτυξη και ευημερία της χώρας, επηρεάζοντας πολύπλευρα νευραλγικούς τομείς, παρουσιάζοντας τόσο πλεονεκτήματα όσο και μειονεκτήματα, που εμφανίζονται κατά περίπτωση. Στην προσπάθεια να εξετάσουμε αυτό το ζήτημα και παράλληλα να εντοπίσουμε

τις προοπτικές που δημιουργούν οι χρηματοδοτήσεις για τη χώρα μας πραγματοποιήσαμε μια ποσοτική έρευνα αριθμητικής απεικόνισης και επεξεργασίας παρατηρήσεων και δεδομένων έτσι ώστε να περιγράψουμε και να επεξεργαστούμε καλύτερα το ζήτημα μέσα από τη συλλογή δεδομένων.

Η σύνταξη των ερωτηματολογίων, βοήθησε επιπλέον στη συλλογή αρκετών στοιχείων που θα μας βοηθήσουν να εξερευνήσουμε το προφίλ των ερωτηθέντων και να διερευνήσουμε τη συμβολή των χρηματοδοτήσεων και άλλων μεγεθών στην ανάπτυξη και τη διατήρηση της οικονομικής ευημερίας του αγροτικού τομέα.

Κύριος στόχος της έρευνας είναι να συμπεράνει εάν το κράτος και η ευρωπαϊκή ένωση στάθηκαν αρωγοί στην αγροτικό πληθυσμό μια πρωτοφανή περίοδο για τα παγκόσμια δεδομένα που οι παραγωγοί δεν ήταν προετοιμασμένοι για να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες που συνάντησαν. Με τα παραπάνω δεδομένα και με την επισκόπηση της σχετικής με το θέμα της έρευνας βιβλιογραφίας, διατυπώθηκαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα σχετικά με το αντικείμενο της έρευνάς μας.

6.3 Τα ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι δυνατόν να προσδιοριστούν ως εξής:

- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του αγρότη που λαμβάνει τις χρηματοδοτήσεις. (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, έτη ενασχόλησης με τη αγροτική παραγωγή, ιδιοκτησία γης, εισοδήματα κ.ά.)
- Πως έχει διαμορφωθεί η απασχόληση στον αγροτικό τομέα μετά την πανδημία.
- Εάν οι χρηματοδοτήσεις είναι αρκετές ώστε οι παραγωγοί να απασχολούνται αποκλειστικά με τον πρωτογενή τομέα. Αν δηλαδή αυτή η απασχόληση είναι επικερδής και κερδοφόρα ώστε να συντηρεί ένα σύγχρονο νοικοκυριό.
- Το ύψος και οι μορφές χρηματοδοτήσεων που έχουν κατανεμηθεί στους αγρότες το

διάστημα του κορονοϊού για τη στήριξή τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

- Πως αντιμετωπίζουν οι αγρότες τις οικονομικές αλλαγές στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Πιο συγκεκριμένα, μας ενδιαφέρει εάν και κατά πόσο οι παραγωγοί είναι ικανοποιημένοι με τα προγράμματα χρηματοδότησης και κυρίως εάν αυτά είναι αρκετά για την μακροπρόθεσμη λειτουργία των αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

6.4 Μεθοδολογία- Ερευνητική διαδικασία

Εφαρμόστηκε η μέθοδος των συνεντεύξεων με ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο περιείχε τόσο ποιοτικές όσο και ποσοτικές μεταβλητές και ερωτήσεις κυρίως κλειστού τύπου με προκατασκευασμένες απαντήσεις ή περιφραστικά, δηλαδή απαιτούσαν σχολιασμό από τον παραγωγό. Το ερωτηματολόγιο στην τελική του μορφή διαμορφώθηκε σε τριάντα τέσσερις ερωτήσεις και χωρίζεται σε έξι μέρη. Τα ερωτήματα είναι απλά με σαφήνεια διατυπωμένα, δίχως να θίγουν ευαίσθητα θέματα, και άπτονται άμεσα του αντικειμένου ενδιαφέροντος των αγροτών. Τα πρώτα περιέχει τέσσερις ερωτήσεις που αφορούν σε προσωπικά δεδομένα όπως φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση και εκπαίδευση. Σε αυτές τις ερωτήσεις έγινε προσπάθεια να σκιαγραφηθεί το προφίλ του κάθε ερωτώμενου και για αυτό λόγο το ερωτηματολόγιο ξεκινάει με τα δημογραφικά στοιχεία. Η δεύτερη ενότητα αποτελείται από πέντε ερωτήσεις με στοιχεία της αγροτικής εκμετάλλευσης. Η τρίτη αποτελείται από ερωτήσεις που σχετίζονται με το είδος της απασχόλησης, το τέταρτο με τις χρηματοδοτήσεις, το πέμπτο με τις συνεργασίες και η τελευταία με τις πεποιθήσεις τους για διάφορα σημαντικά θέματα. Επομένως, οι ερωτήσεις ήταν όσο πιο σαφείς γίνεται ώστε να αποκλείσουμε λάθος απαντήσεις λόγω μη κατανόησης των ερωτήσεων και όσο πιο επαρκείς γίνεται ώστε να απαντήσουμε στα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα-υποθέσεις. Η διάρθρωση και επιλογή των ερωτήσεων, στηρίχθηκε στις ανάγκες του θέματος της παρούσας εργασίας αφού μελετήθηκε η βιβλιογραφία. Η έρευνά μας διεξήχθη από τις 20.11.2022 μέχρι τις 15.12.2022 και συμμετείχαν σε αυτήν 105 άτομα. Παρακάτω παραθέτουμε την ανάλυση των δεδομένων

για τις συνολικά 34 ερωτήσεις, οι οποίες απεικονίζονται σε ισάριθμα γραφήματα, ενώ παράλληλα για κάθε απάντηση υπάρχει σχολιασμός των ευρημάτων.

6.5 Το δείγμα της έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στους νομούς Αχαΐας, Αιτωλοακαρνανίας και Ηλείας που διοικητικά υπάγονται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Το δείγμα της έρευνας αποτελούν 100 αγροτικές επιχειρήσεις, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως τέτοιες με βάση τον κύκλο εργασιών τους κατά την προηγούμενη τριετία, ο οποίος σε καμία περίπτωση δεν ξεπερνά τα 50 εκατομμύρια ευρώ κατά έτος. Οι επιχειρηματίες απάντησαν ανώνυμα στο ερωτηματολόγιο. Τα στοιχεία αφορούν τα έτη 2019-2021 και αντιπροσωπεύεται αποκλειστικά ο αγροτικός τομέας της οικονομίας εφόσον απευθυνθήκαμε αποκλειστικά σε αγρότες.

Στην παρούσα έρευνα το δείγμα προσεγγίστηκε με τους παρακάτω τρόπους:

- με αποστολή του ερωτηματολογίου σε ηλεκτρονική μορφή σε ελεύθερους επαγγελματίες που έρχονται σε επαφή με επιχειρηματίες αγρότες (όπως γεωπόνοι, λογιστές, πρατήρια αγροεφοδίων, πρατήρια καυσίμων).
- και σε προσωπικούς πελάτες του λογιστικού γραφείου στο οποίο εργάζομαι.

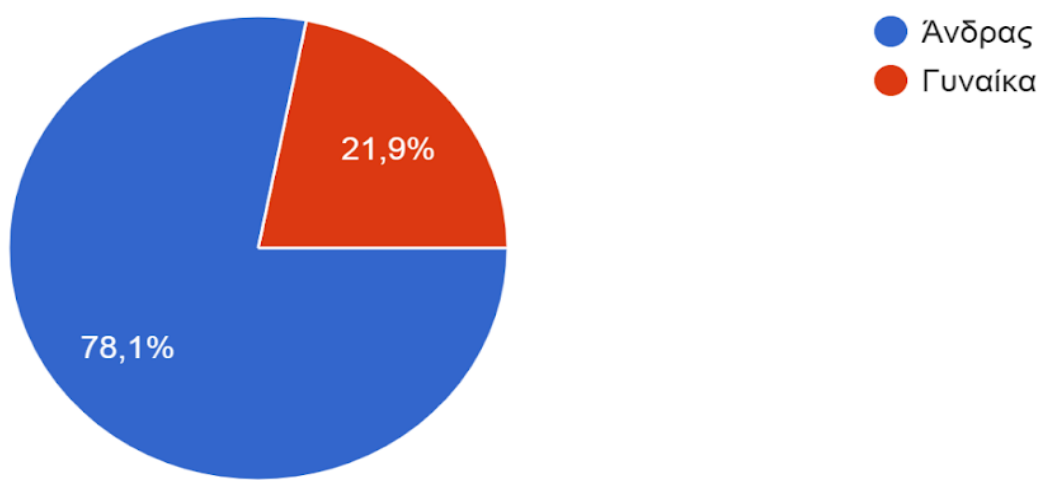
Τα αποτελέσματα συγκεντρώθηκαν σε μια βάση δεδομένων (excel) και από εκεί επεξεργάστηκαν και αποτυπώθηκαν σε γραφήματα για καθένα από τα οποία γίνεται σχολιασμός των ευρημάτων. Χρησιμοποιήθηκε απλή περιγραφική στατιστική, αφού θεωρήθηκε επαρκής για να εξάγουμε τα βασικά συμπεράσματά μας.

6.6 Ανάλυση δεδομένων

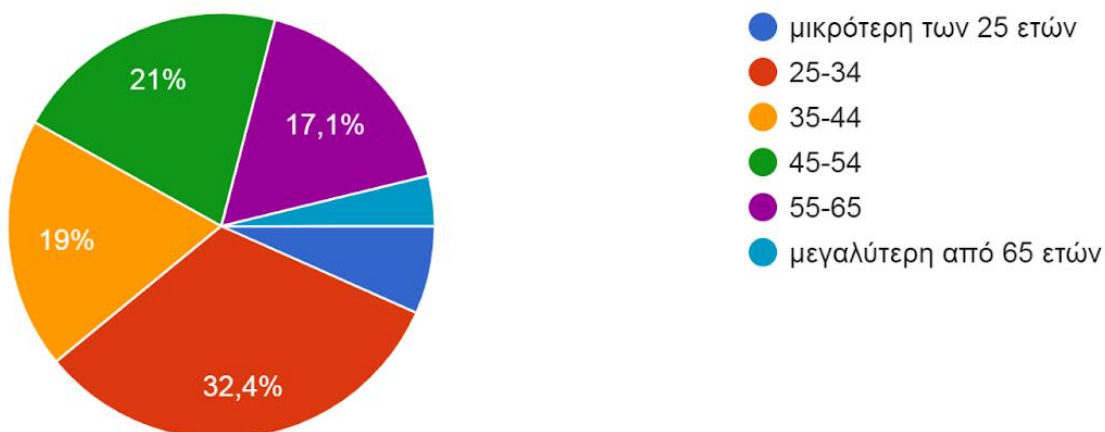
Η ανάλυση των ερωτηματολογίων που διανεμήθηκαν στους νομούς Αχαΐας, Αιτωλοακαρνανίας και Ηλείας απέδωσε τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στη συνέχεια κατά ερώτηση.

6.6.1 Δημογραφικά στοιχεία

Γράφημα 1: Φύλο

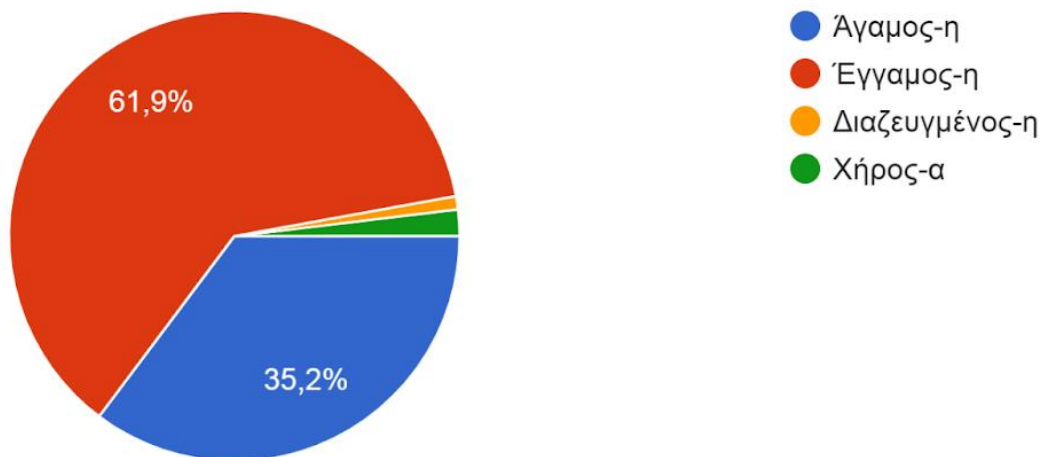


Οι 82 από τους ερωτώμενους ήταν άντρες, σε ποσοστό 78,1%, ενώ οι γυναίκες ήταν 23 καταλαμβάνοντας ποσοστό της τάξης του 21,9%. Μόνο το ένα τέταρτο του δείγματος είναι γυναίκες γεγονός που μας δείχνει ότι οι άνδρες υπερέχουν αριθμητικά. Όμως, τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερες γυναίκες στρέφονται στον αγροτικό τομέα. Ενώ και στις συζητήσεις με τους άνδρες παντρεμένους επαγγελματίες αγρότες πολλοί μας δήλωσαν ότι μεγάλη βοήθεια προσφέρει και η σύζυγος στην αγροτική εκμετάλλευση.

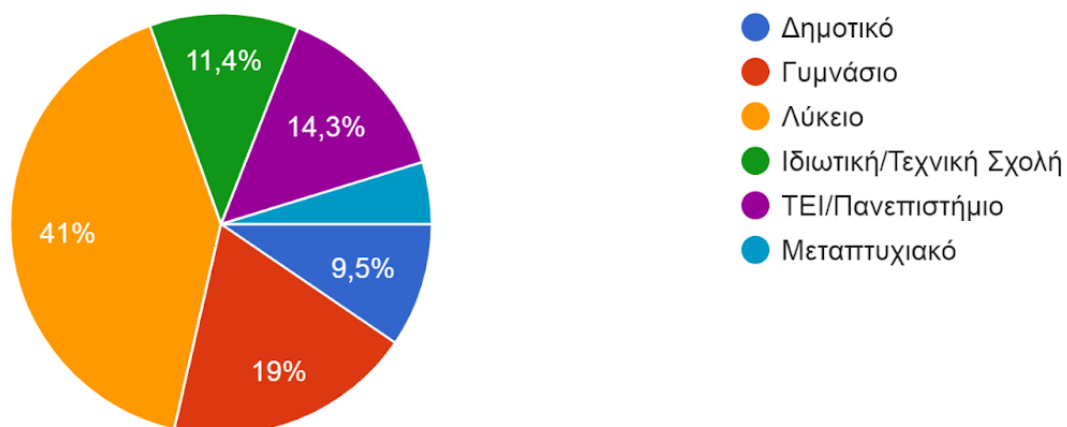


Παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αγροτών (32,4%) ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 25-34, τα αμέσως μεγαλύτερα με μικρή διαφορά ποσοστά στην ηλικιακή ομάδα 45-54 (ποσοστό 21%) και στην 35-44 (ποσοστό 19%). Είναι πολύ σημαντικό, το γεγονός ότι πάνω από το μισό και συγκεκριμένα σε ποσοστό 51,4 % συγκεντρώνονται οι αγρότες ηλικίας 25-44, μια αρκετά παραγωγική ηλικιακή ομάδα με μεγάλη δυναμική. Στη συνέχεια, η ηλικιακή ομάδα 55-64 συγκέντρωσε 17,1% και τέλος οι κάτω των 25 και οι μεγαλύτεροι των 65 συγκεντρώνουν 6,7% και 3,8% αντίστοιχα. Επομένως και οι νεοεισερχόμενοι (<25 ετών) και αυτοί που αποσύρονται (>65 ετών) απαντώνται με μικρή συχνότητα.

Γράφημα 3: Οικογενειακή κατάσταση



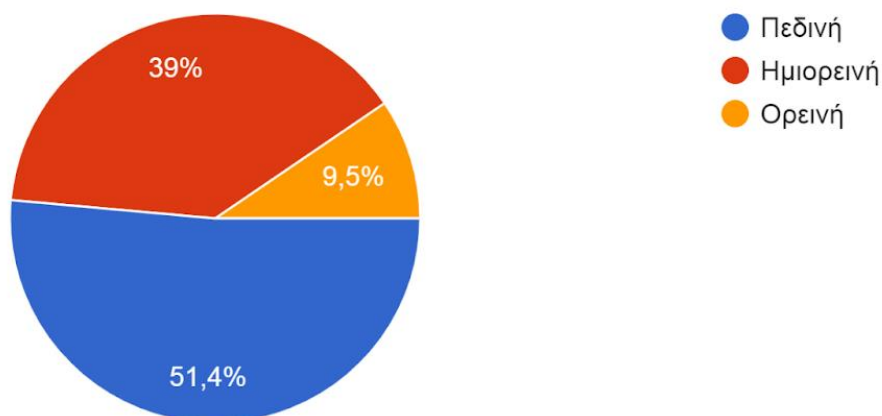
Το 61,9% δηλαδή 65 άτομα δήλωσαν παντρεμένοι, το 35,2% άγαμοι, 2 άτομα χήροι-ες (1,9%) και ένας διαζευγμένος-η (1%).



Τα τελευταία χρόνια οι αγρότες τείνουν να είναι πιο μορφωμένοι απ' ό τι παλαιότερα. Το μεγαλύτερο ποσοστό φαίνεται ότι έχει αποφοιτήσει από το λύκειο (41%). Επίσης, αρκετοί είναι και εκείνοι που έχουν τελειώσει κάποια σχολή είτε ιδιωτική/τεχνική (11,4%) είτε πανεπιστημιακή (14,3%) Ένα μικρό ποσοστό δηλώνει ότι έχει και κάποιο μεταπτυχιακό περίπου το 4,8%. Ωστόσο, ένα μεγάλο μέρος των ερωτηθέντων 28,5% δεν έφτασαν ως το λύκειο αλλά τελείωσαν είτε το γυμνάσιο είτε μόνο το δημοτικό.

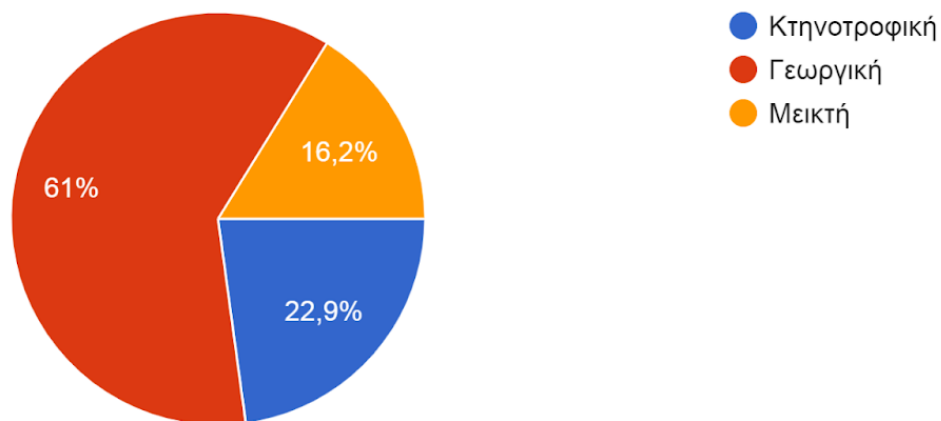
6.6.2 Στοιχεία αγροτικής εκμετάλλευσης

Παράρτημα 5: Παιδιά αγροτών



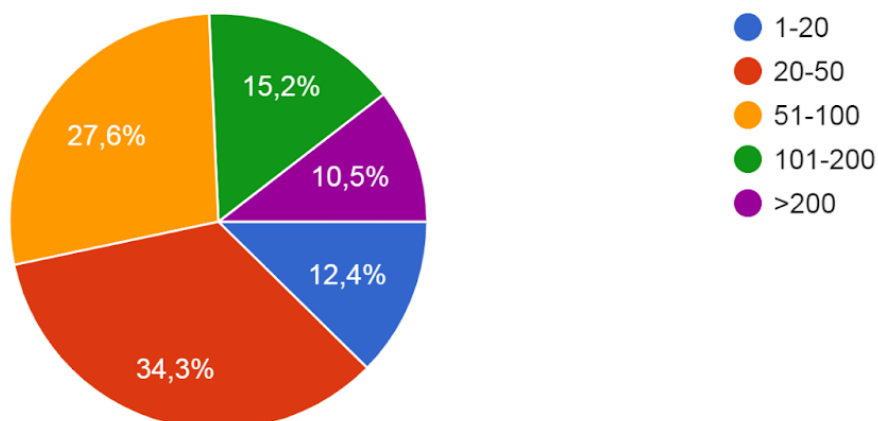
Εδώ κυριαρχούν οι απαντήσεις που αφορούν τις πεδινές περιοχές με 51,4% ακολουθούν με σημαντική διαφορά οι ημιορεινές με 39% και τέλος μόνο δέκα άτομα από το δείγμα μας δραστηριοποιούνται σε ορεινές περιοχές με ποσοστό 9,5%.

Γράφημα 6: Είδος εκμετάλλευσης



Βλέπουμε σημαντική διαφορά στους γεωργούς από τους κτηνοτρόφους. Το 61% δηλώνει ότι ασχολείται αποκλειστικά με την γεωργική παραγωγή ενώ το 22,9% μόνο με την κτηνοτροφία. Ένα μικρό ποσοστό, το 16,2% ασχολείται και με τα δύο παράλληλα. Επομένως, από τους ερωτώμενους δίνεται μεγάλη βάση στη γεωργία.

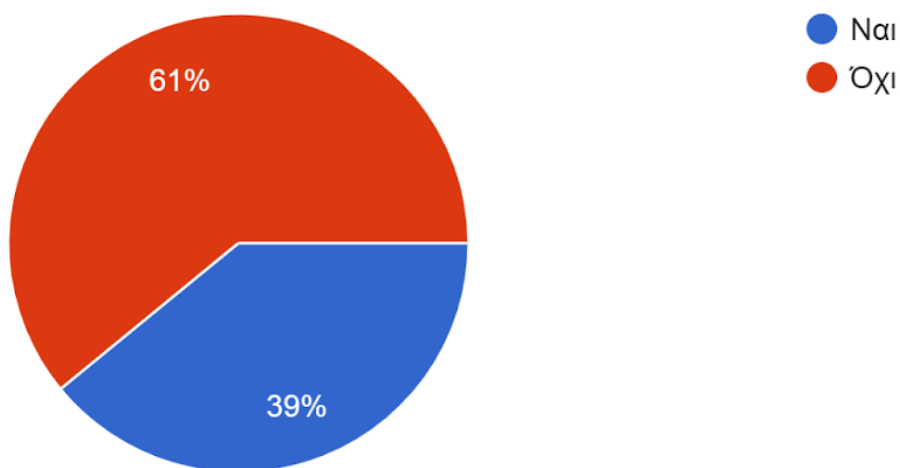
Γράφημα 7: Σπρόγγυλα καλλιεργούμενων εκτάσεων



Οι ερωτηθέντες απάντησαν ότι είτε κατέχουν αυτά τα στρέμματα είτε τα νοικιάζουν για τις δραστηριότητές τους. Το 12,4% των ερωτηθέντων εκμεταλλεύεται πάνω από 200 στρέμματα. Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος (34,3%) εκμεταλλεύεται από 20-50 στρέμματα, το αμέσως επόμενο (27,6 %) 50-100 στρέμματα. Φαίνεται χαρακτηριστικά η μικρή γεωργική εκμετάλλευση που χαρακτηρίζει τον πρωτογενή τομέα στην Ελλάδα.

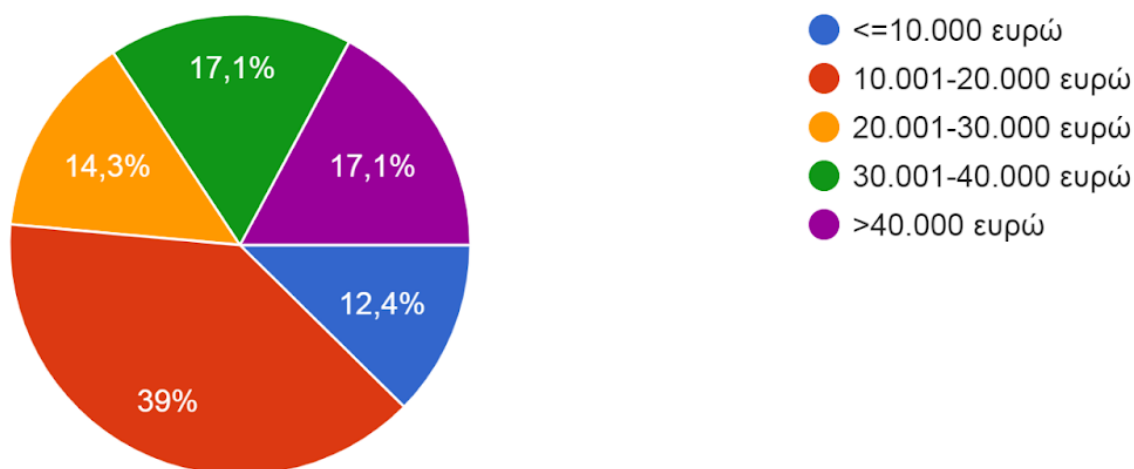
Επειδή η επόμενη ερώτηση ήταν ανοιχτού τύπου θα αναφέρουμε επιγραμματικά τις κύριες απαντήσεις. Τα 57 άτομα ανέφεραν ότι παράγουν μόνο μια καλλιέργεια/εκτροφή. Από αυτά τα 20 δήλωσαν τις ελιές, τα 15 πρόβατα, τα 9 αμπέλια, τις 4 φράουλες, τα 2 δήλωσαν μελίτσια και αίγες και από ένα αλόη, αγκινάρες, βαμβάκι, πορτοκάλια και ρόδια. Επίσης 14 άτομα δήλωσαν ότι έχουν μεικτή εκμετάλλευση και εκτρέφουν είτε αγελάδες, μελίτσια, αίγες, πρόβατα ενώ ταυτόχρονα καλλιεργούν είτε ελιές, αμπέλια, σιτηρά ή δημητριακά. Οι υπόλοιποι 34 συνδυάζουν καλλιέργεια ή εκτροφή πολλών ειδών. Πρώτον, εδώ βλέπουμε μειωμένες κτηνοτροφικές μονάδες και έμφαση στη φυτική παραγωγή. Και δεύτερον, βλέπουμε ότι σχεδόν οι μισοί παραγωγοί επιδιώκουν και δεύτερη καλλιέργεια για να έχουν το επιθυμητό εισόδημα.

Γράφημα 8: Βιολογικά προϊόντα



Επομένως, μόνο το 39% από το δείγμα μας παράγει βιολογικά προϊόντα. Αποδεικνύεται άλλη μια φορά η αδυναμία των παραγωγών να δώσουν έμφαση σε νέες μεθόδους καλλιέργειας.

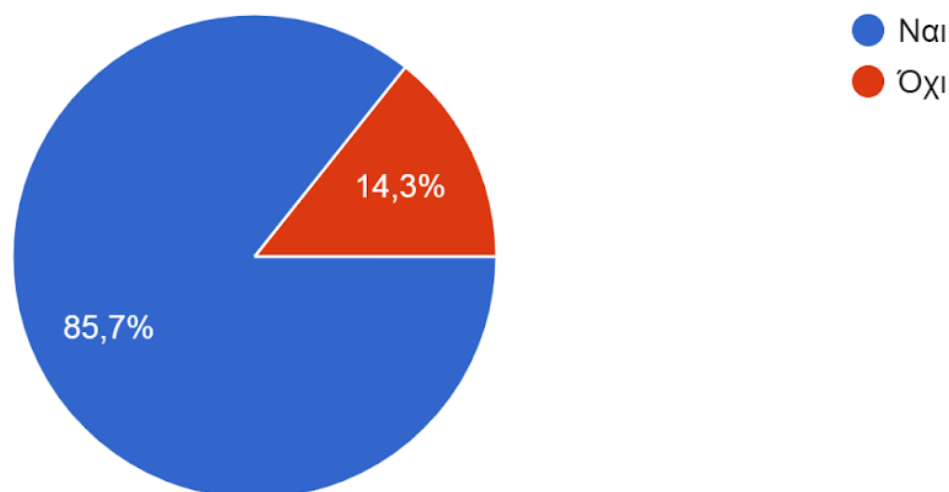
Γράφημα 9: Εισόδημα



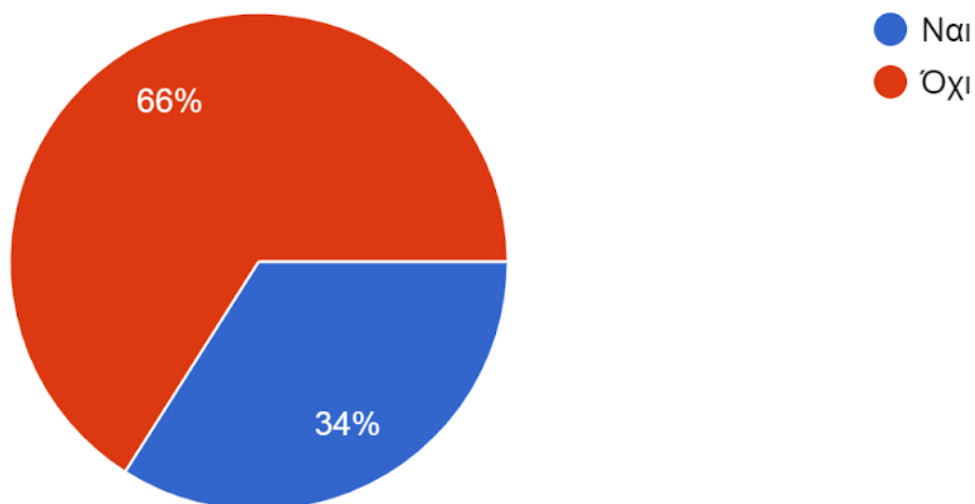
Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος (39%) απάντησε ότι το ετήσιο καθαρό εισόδημά του κυμαίνεται από 10.001-20.000 ευρώ. Με ίδιο ποσοστό 17,1 % έχουμε δυο κατηγορίες, την κατηγορία με εισόδημα από 30.000-40.000 και την κατηγορία με εισόδημα πάνω από 40.000 ευρώ. Με παρόμοιο ποσοστό 12,4% και 14,3% έχουμε τις κατηγορίες εισοδήματος έως 10.000 και 20.001-30.000 αντίστοιχα. Επομένως ένα μικρό ποσοστό παραγωγών θεωρούνται χαμηλοεισοδηματίες. Οι περισσότεροι (53,3%) βρίσκονται σε μια μέτρια κατάσταση και το 34,1% θεωρείται πως βρίσκεται σε μια αρκετά καλή οικονομική κατάσταση.

6.6.3 Απασχόληση

Γράφημα 10: Αποδοτικότητα απασχόλησης στην αγροτική περιοχή

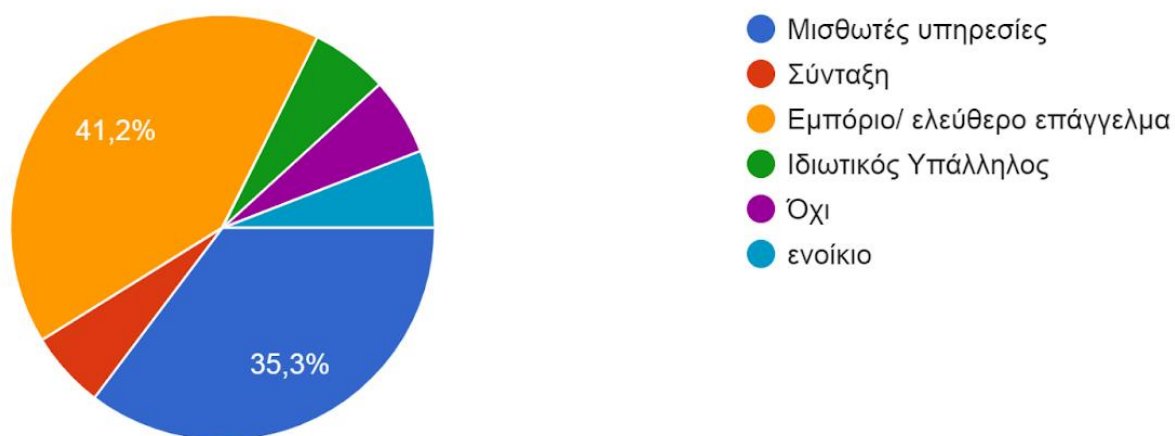


Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος (85,7%) δήλωσε ότι η αγροτική απασχόληση είναι το μοναδικό και κύριο επάγγελμά τους. Ένα πολύ μικρό ποσοστό (14,3%-17 άτομα), απάντησε ότι ασκεί συνδυαστικά και κάποιο άλλο επάγγελμα.



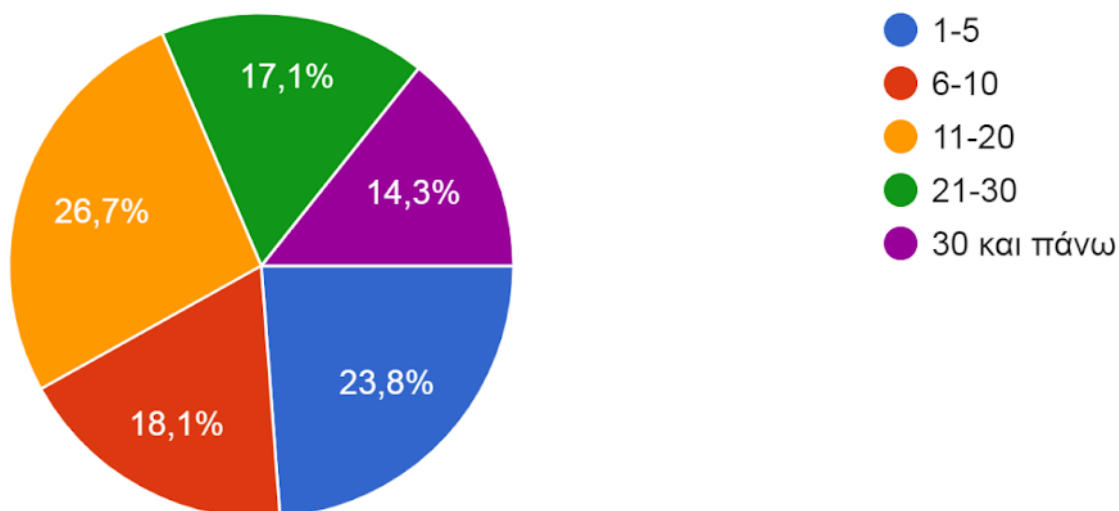
Άρα από τα 17 άτομα που απάντησαν ότι ο αγροτικός δεν είναι ο κύριος τομέας απασχόλησής τους, απάντησαν ότι έχουν εισοδήματα και από άλλες πηγές. (Η ερώτηση αυτή ήταν προαιρετική και την απάντησαν μόνο 50 άτομα από τα οποία το 34% δηλαδή 17 άτομα έχουν εισοδήματα από άλλες πηγές.)

Γράφημα 12: Άλλες πηγές εισοδήματος



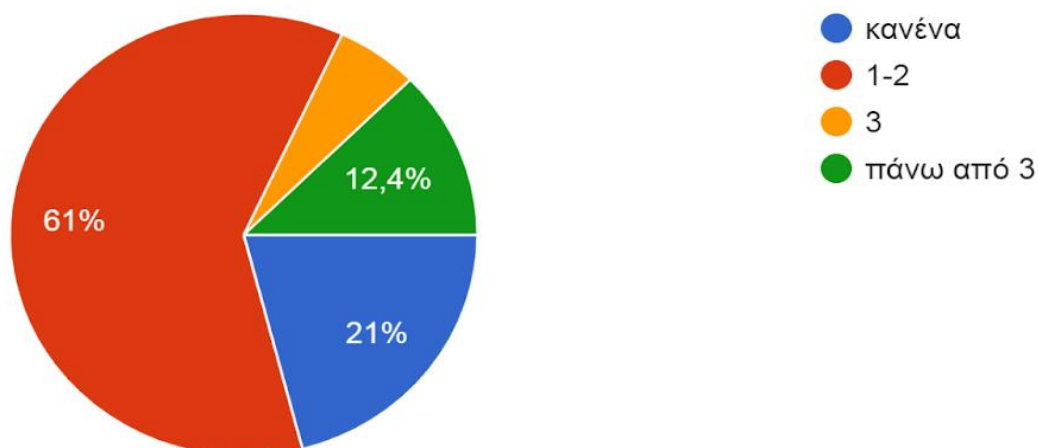
Οπότε έχουμε:

επτά άτομα εμπόριο/ελεύθερο επάγγελμα, 1 άτομο ιδιωτικός υπάλληλος, 1 άτομο ενοίκιο, 6 άτομα μισθωτές υπηρεσίες, 1 άτομο σύνταξη, 1 άτομο απάντησε στην ερώτηση ότι δεν έχει εισόδημα από άλλες πηγές.

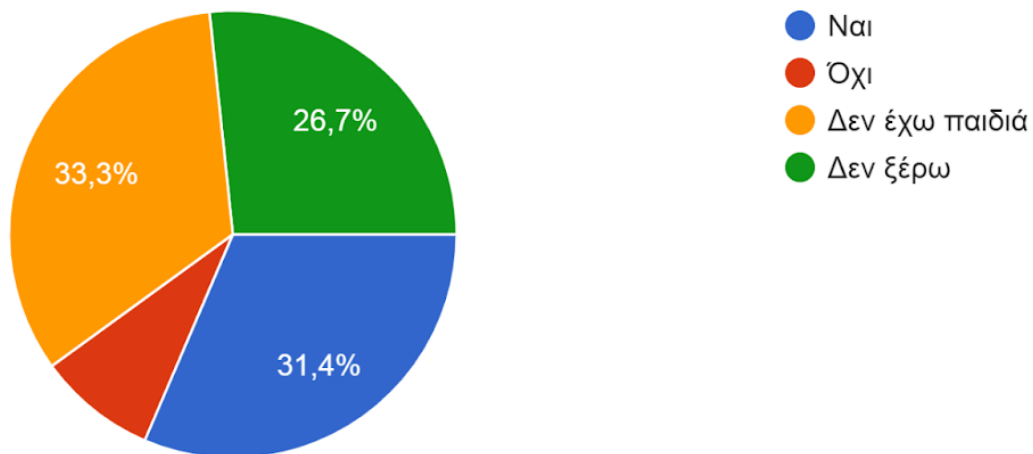


Αρκετά άτομα (25) φαίνονται νεοεισερχόμενα στον αγροτικό χώρο με 1-5 έτη απασχόλησης. 6-10 έτη απασχολείται το 18,1%. Επίσης, αρκετά άτομα το 26,7% ασχολείται αρκετά χρόνια από 11-20. Ενώ, από 20 και πάνω βλέπουμε ένα ποσοστό περίπου 30%.

Γράφημα 14: Μέλη οικογένειας που ασχολούνται με την παραγωγή

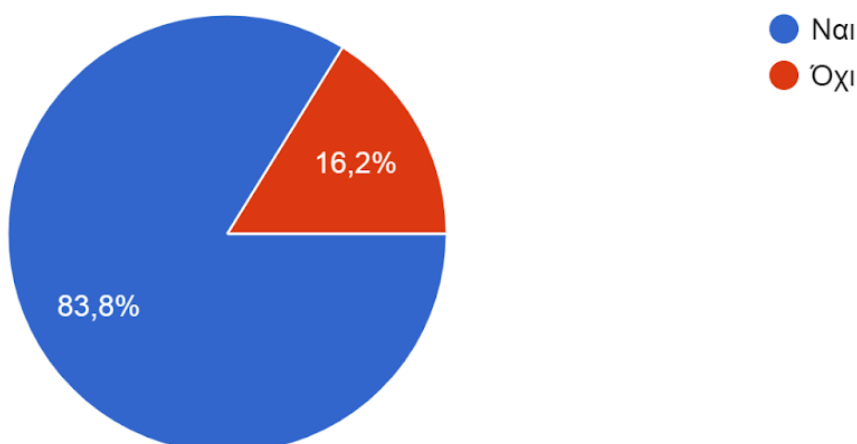


Πάνω από τους μισούς ερωτώμενους (61%) έχει τουλάχιστον ένα άτομο από τον οικογενειακό του περίγυρο για στήριξη στην αγροτική εκμετάλλευση. Επίσης, μεγάλο ποσοστό (21%), δηλώνει ότι δεν υπάρχει καμία συμμετοχή στις αγροτικές εργασίες από μέλος της οικογένειας. Το 18,1% δηλώνει ότι έχει από 3 και πάνω άτομα που απασχολούνται μαζί τους.



Από αυτούς που έχουν παιδιά δηλαδή το 66,7%, οι μισοί υποστηρίζουν ότι τα παιδιά τους θα αναλάβουν την εκμετάλλευση, το 8,6% ότι δεν θα την αναλάβει και το 26,7% ότι δεν γνωρίζει αν θα καταφέρουν τα παιδιά να ασχοληθούν με τον αγροτικό τομέα.

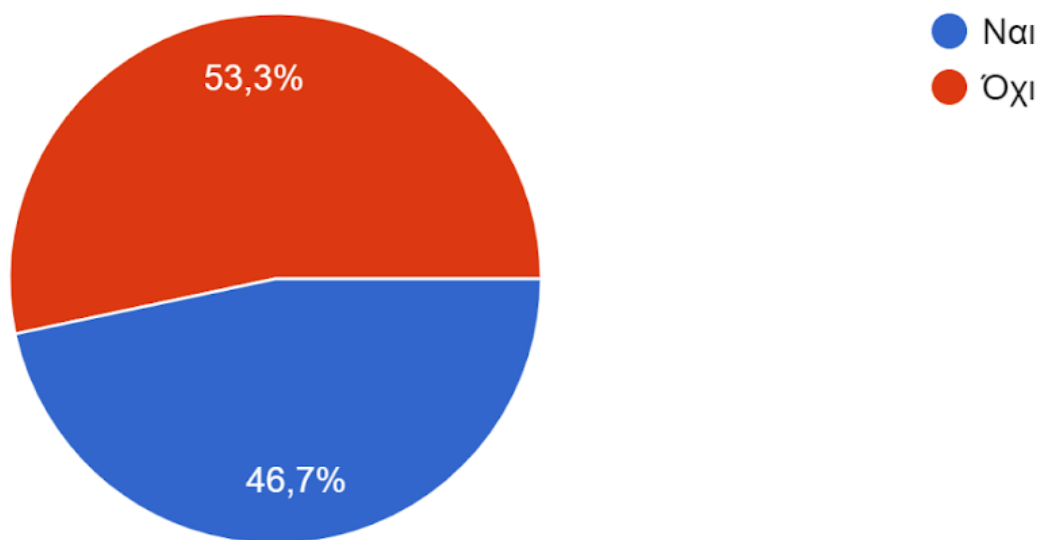
Γράφημα 16: Απασχόληση τρίτων



Εδώ οι περισσότεροι απάντησαν πως απασχολούν προσωπικό στις αγροτικές εργασίες. Μόνο 17 άτομα που αντιστοιχεί στο 16,2% απάντησαν πως δεν απασχολούν κανέναν εργαζόμενο.

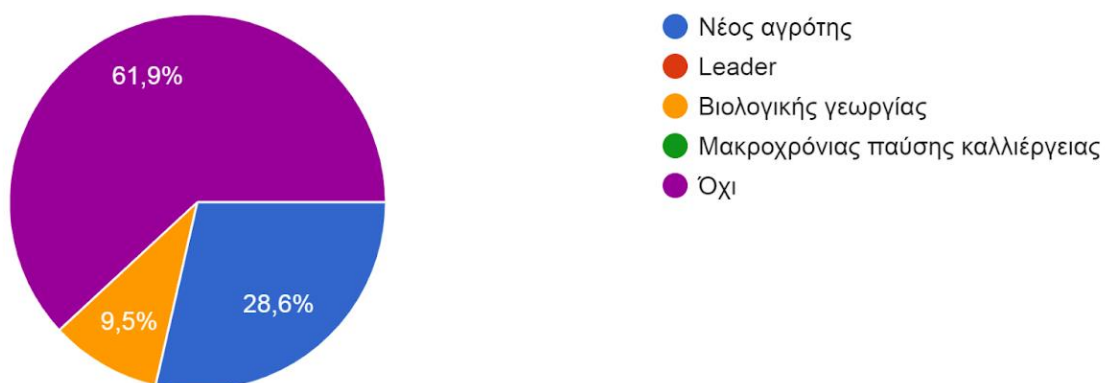
6.6.4 Χρηματοδοτήσεις

Γράφημα 17: Αποζημιώσεις



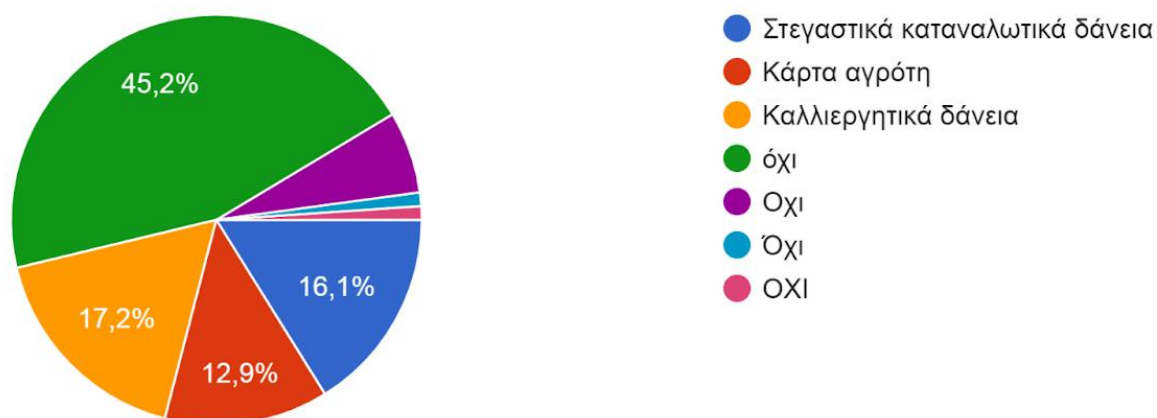
Το 46,7 % λαμβάνει και το 53,3% δεν λαμβάνει τέτοιου είδους αποζημιώσεις.

Γράφημα 18: Ευρωπαϊκά προγράμματα



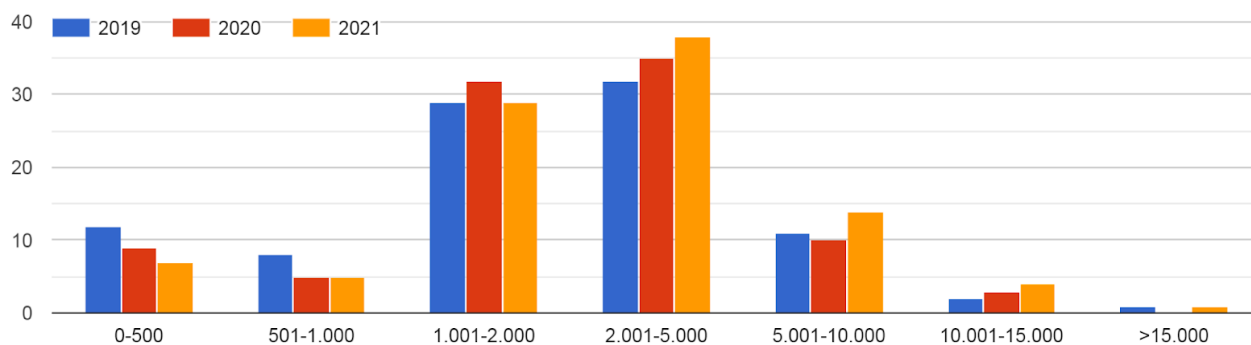
Βλέπουμε τριάντα άτομα (28,6%) νέους αγρότες, 10 άτομα (9,5%) να επωφελούνται από πρόγραμμα βιολογικής γεωργίας και όλοι οι υπόλοιποι (61,9%) να μην είναι δικαιούχοι.

Γράφημα 19: Δανεισμός



Το μεγαλύτερο ποσοστό 53,9% απάντησε ότι δεν έχει δανειστεί καθόλου. Δεκαπέντε άτομα έχουν λάβει στεγαστικά-καταναλωτικά δάνεια, δώδεκα άτομα κάρτα αγρότη και δεκαέξι άτομα καλλιεργητικά δάνεια.

Γράφημα 20: Επιδότηση



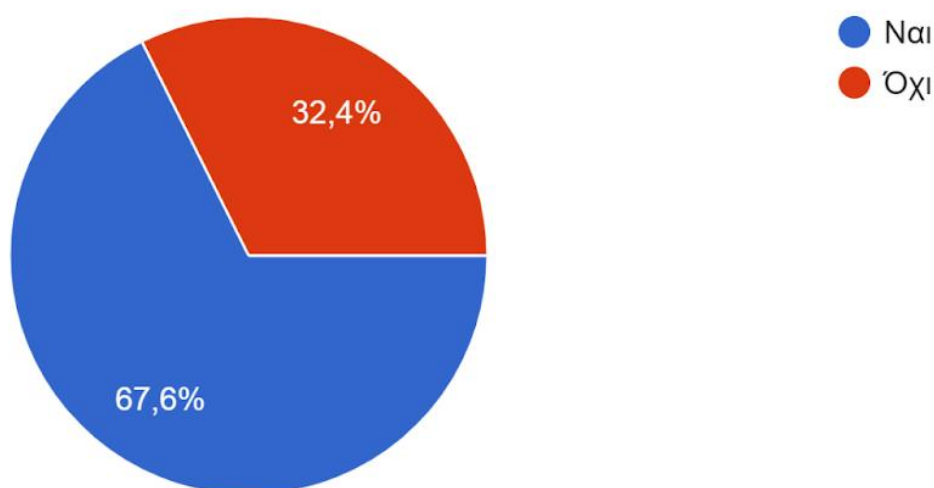
Εδώ παρατηρούμε χαμηλά ποσοστά στα ποσά από 0-1.000 και από 5.001-15.000.

Στην κατηγορία 0-500 ευρώ από 12 που ήταν τα άτομα το 2019 έπεσαν στα 9 και μετά στα 7 πρώτα το 2020 και μετά το 221 αντίστοιχα. Παρόμοια μεταβολή έχουμε και στην κλίμακα 501-1.000 ευρώ.

Είναι φανερό ότι ποσά επιδοτήσεων της τάξεως των 10.001 ευρώ και πάνω λαμβάνει το 3-4% του δείγματος.

Ενώ βλέπουμε ότι από το 2019 στο 2020 και το 2021 αυξάνονται σταδιακά οι επιδοτήσεις.

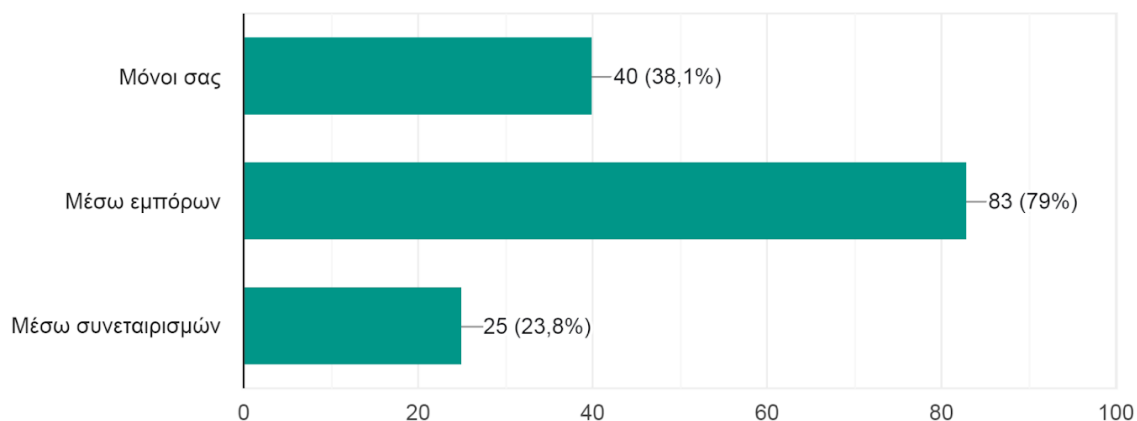
Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος λαμβάνει επιδοτήσεις από 1.001-5.000 ευρώ. (περίπου 60-70%). Αυτό μπορεί να οφείλεται και στους νεοεισερχόμενους του κλάδου που αύξησαν την παραγωγή τους και επομένως την επιδότηση που δικαιούνταν.



Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται επιδοτήσεις που δόθηκαν για πετρέλαιο κίνησης, λιπάσματα, προσωπικό, εφάπαξ ανά στρέμμα καλλιέργειας ελαιόκαρπου. Οι 71 από τους 105 απάντησαν θετικά ενώ, ένα μικρό ποσοστό που αντιστοιχεί στους νεοεισερχόμενους ή στους μεγαλο-εισοδηματίες δήλωσε ότι δεν έλαβε κάποια επιπλέον ενίσχυση.

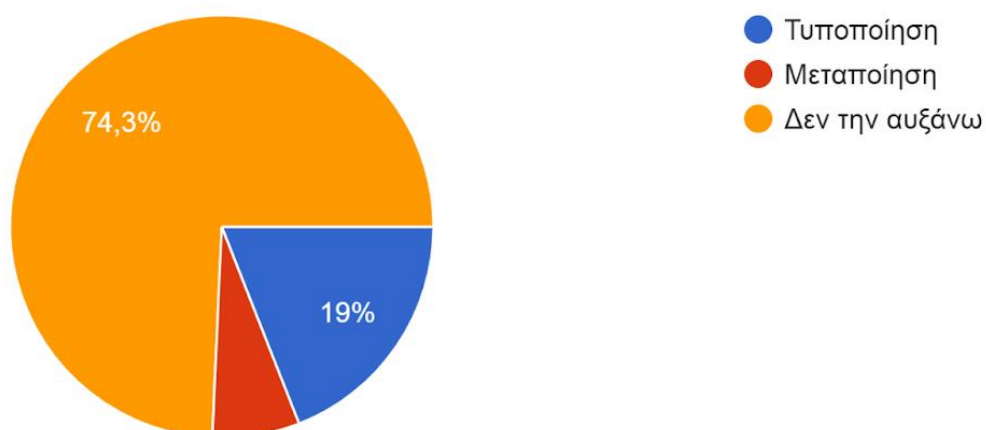
6.6.5 Συνεργασίες αγροτών

Γράφημα 22: Τρόπος πωλήσεων



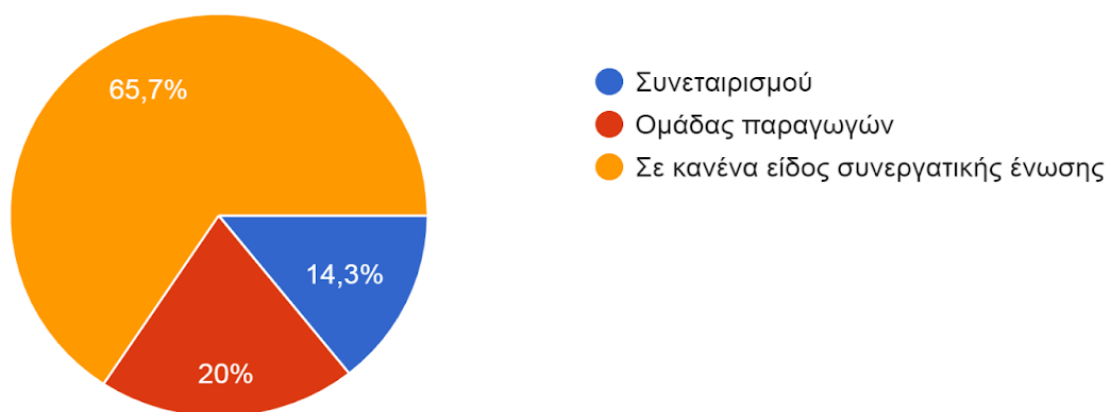
Από το γράφημα διαπιστώνουμε ότι ένα μεγάλο ποσοστό της τάξεως του 38,1% βρίσκει μόνο του πιθανούς αγοραστές για τα προϊόντα. Το 79% τα προωθεί μέσω εμπόρων και μόνο το 23,8% επιλέγει τους συνεταιρισμούς. Εδώ φαίνεται η παρακμή των συνεταιρισμών και η προτίμηση των αγροτών να πωλούν τα προϊόντα τους αποκλειστικά μόνοι τους.

Γράφημα 23: Προστιθέμενη αξία προϊόντων



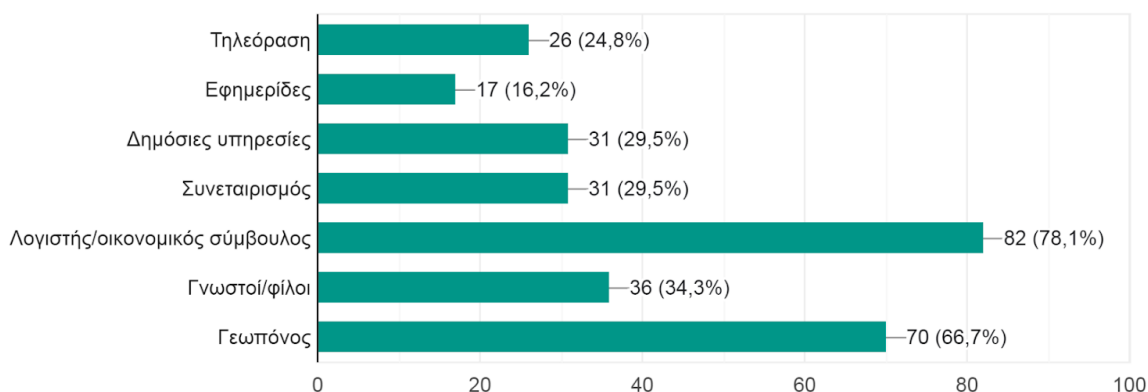
Ένα ακόμη πρόβλημα του αγροτικού τομέα. Ο χαμηλός βαθμός τυποποίησης και μεταποίησης των προϊόντων. Το 74,3% δεν προχωράει σε κάποια διαδικασία προσθήκης αξίας στα προϊόντα του. Μόνο το 6,7% τα μεταποιεί και το 19% τα τυποποιεί πριν τα πουλήσει.

Γράφημα 24: Μέλος αγροτικής ένωσης



Το 65,7% δεν συμμετέχει σε καμία συνεργατική ένωση. Για άλλη μια φορά διαφαίνεται η δυσπιστία των αγροτών όσον αφορά τις ενώσεις. Το 20% που είναι κυρίως κτηνοτρόφοι είναι μέλος ομάδων παραγωγών για να διασφαλίσουν την πώληση του γάλακτος. Και το 14,3% κυρίως (ελαιοπαραγωγοί) είναι μέλη συνεταιρισμών με σκοπό την απόκτηση των προνομίων των μελών.

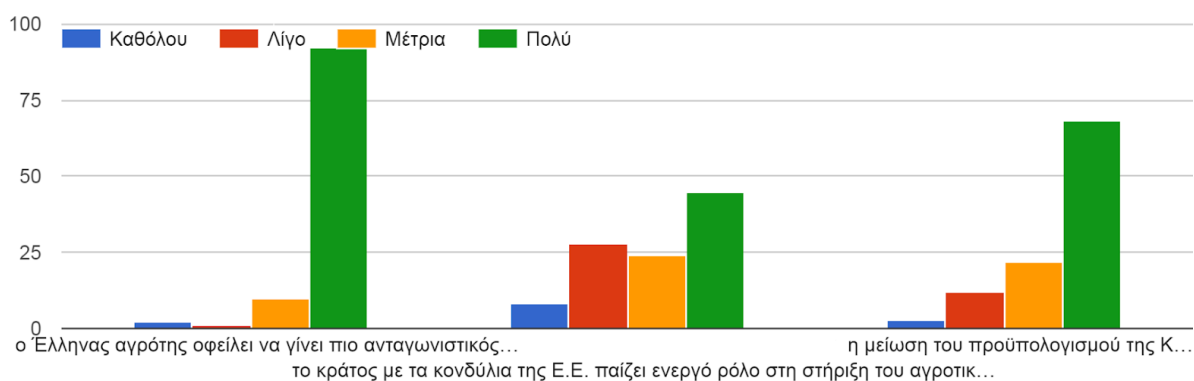
Γράφημα 25: Ενημέρωση



Εδώ δεν βλέπουμε μεγάλες αποκλίσεις. Όλα τα μέσα φαίνεται να ενημερώνουν τους αγρότες εξίσου με εξαίρεση τους γεωπόνους και τους λογιστές-οικονομολόγους που εμπιστεύονται οι περισσότεροι αγρότες (65-78%).

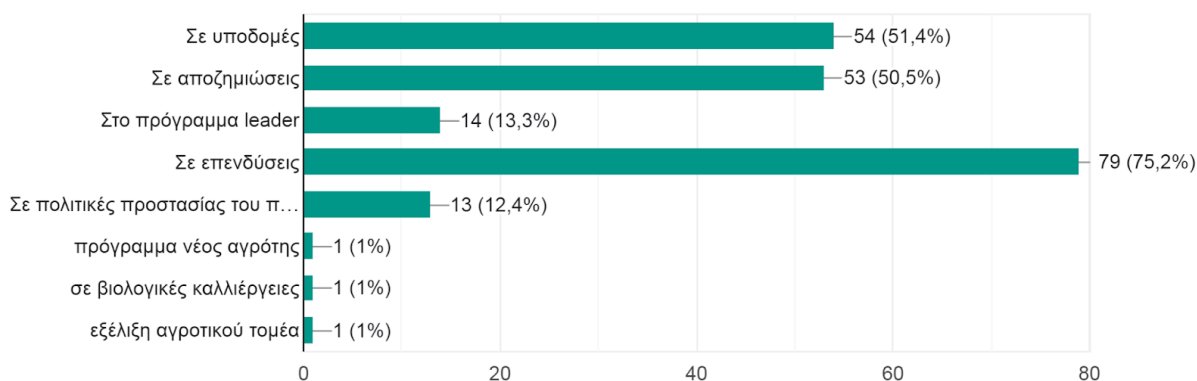
6.6.6 Πεποιθήσεις

Γράφημα 26: Στάση αγροτών απέναντι στους φορείς



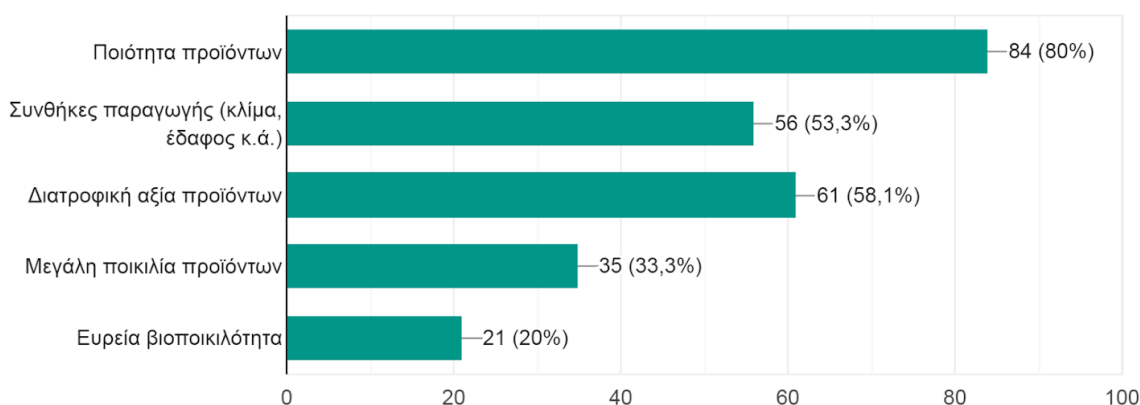
- ❖ Προφανής πεποίθηση (92 άτομα) ότι ο έλληνας αγρότης οφείλει να γίνει πιο ανταγωνιστικός στην παγκόσμια αγορά. Μόνο 13 άτομα δεν συμφωνούν πιστεύουν ότι βρίσκεται σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο ανταγωνιστικότητας.
- ❖ Στην ερώτηση για τον ρόλο του κράτους στην στήριξη των αγροτών οι απαντήσεις ποικίλουν. Το 55% θεωρεί ότι ο ρόλος που παίζει το κράτος είναι από μέτριος έως καθόλου. Το 45% θεωρεί ότι λαμβάνει ικανοποιητική στήριξη από το κράτος.
- ❖ Στην ερώτηση για την μείωση του προϋπολογισμού το 68% είναι πεπεισμένο ότι θα επηρεάσει σοβαρά τον αγροτικό τομέα. Το υπόλοιπο 32% βέβαια θεωρεί ότι μπορεί να παίζει από μέτρια έως καθόλου σημασία.

Γράφημα 27: Έμφαση σε δαπάνες του νέου προϋπολογισμού της ΚΑΠ



Η πιο δημοφιλής απάντηση είναι σίγουρα οι επενδύσεις. Στη συνέχεια τουλάχιστον οι μισοί δηλώνουν ότι επιθυμούν να δοθεί έμφαση σε υποδομές και αποζημιώσεις. Μεγάλη είναι και η ανησυχία για προγράμματα που έχουν τοπικό και περιβαλλοντικό χαρακτήρα 13% και 12% αντίστοιχα. Ενώ μόνο μια μέτρηση είχαν οι υπόλοιπες κατηγορίες(νέος αγρότης, βιολογικές καλλιέργειες και εξέλιξη του αγροτικού τομέα γενικά)

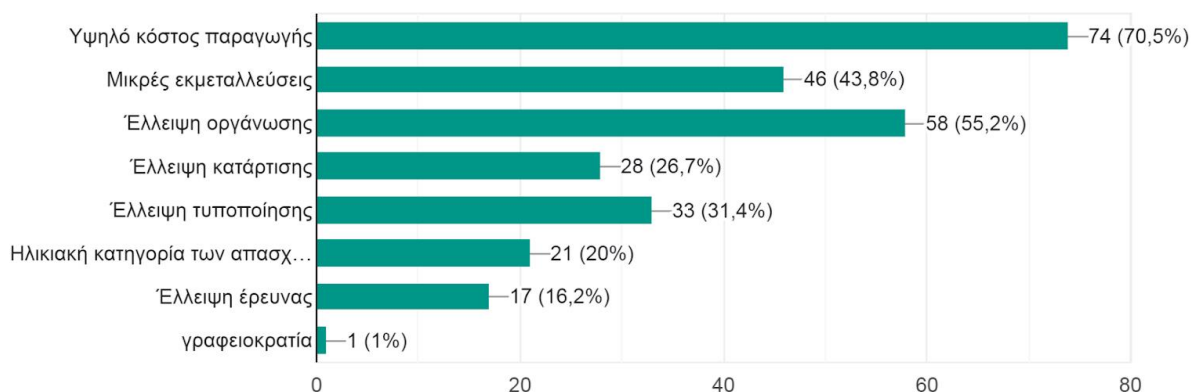
Γράφημα 28: Δυνατά σημεία αγροτικού τομέα



Η κυρίαρχη απάντηση με ποσοστό 80% του συνόλου είναι η ποιότητα των προϊόντων. Επόμενες δυο κατηγορίες με 53,3% και 58,1% αντίστοιχα είναι οι συνθήκες παραγωγής και η διατροφική αξία των προϊόντων. Επομένως, οι αγρότες πιστεύουν ότι παράγουν πολύ καλής ποιότητας προϊόντα με μεγάλη διατροφική αξία καθώς πλέον γνωρίζουν πώς να επιλέγουν τις

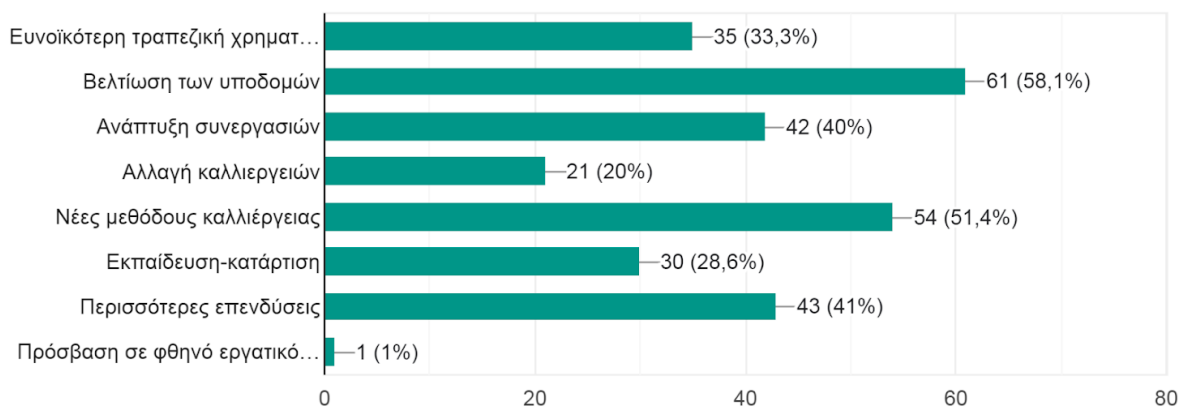
κατάλληλες συνθήκες παραγωγής. Τριάντα πέντε άτομα ψηφίζουν την ποικιλία των ελληνικών προϊόντων και 21 άτομα την ευρεία βιοποικιλότητα της Ελλάδας.

Γράφημα 29: Αδύναμα σημεία αγροτικού τομέα



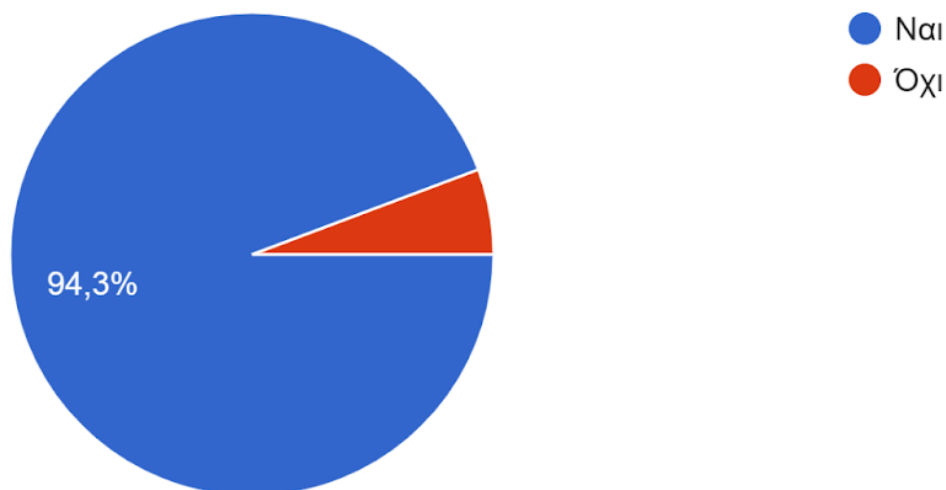
Και εδώ η κυρίαρχη απάντηση για 74 άτομα είναι το υψηλό κόστος παραγωγής. Με τις τελευταίες εξελίξεις, είναι αναμενόμενη η μεγάλη αύξηση των συντελεστών παραγωγής που συνεπάγεται μεγάλο επιπλέον κόστος για τους αγρότες. Επίσης, σημαντικός παράγοντας είναι και η έλλειψη οργάνωσης εφόσον έχει συμπληρώσει ποσοστό 55,2%. Αυτό φαίνεται και από την κατάσταση που επικρατεί στους συνεταιρισμούς. Έπειτα, έρχονται οι μικρές εκμεταλλεύσεις με ποσοστό 43,8% να μας θυμίσουν ότι η οικογενειακού τύπου εκμετάλλευση επιβιώνει δύσκολα. Σημαντική είναι και η έλλειψη κατάρτισης (26,7%) και έρευνας (16,2%). Μεγάλο πλήγμα για την ελληνική αγροτική οικονομία είναι και η μεγάλη ηλικία κάποιων από τους απασχολούμενους στον τομέα αυτό. Και αυτό τονίζεται και στο γράφημα με ποσοστό 20%. Τέλος, κάποιος ανέφερε και την γραφειοκρατία, ένας παράγοντας που μπορεί να δημιουργήσει πολλά εμπόδια για τους αγρότες.

Γράφημα 30: Αλλαγές-προτάσεις



Εδώ έχουμε βελτίωση των υποδομών με ποσοστό 58,1%, νέες μεθόδους καλλιέργειας 51,4%, περισσότερες επενδύσεις με 41%, ανάπτυξη συνεργασιών με 40%, ευνοϊκότερη τραπεζική χρηματοδότηση 33,3%, εκπαίδευση-κατάρτιση 28,6%, αλλαγή καλλιεργειών μικρότερο ποσοστό(20%) και τέλος κάποιος ανέφερε πρόσβαση σε φθηνό εργατικό δυναμικό. Μέσα από τις απαντήσεις σε αυτήν την ερώτηση καταλαβαίνουμε ότι ο αγροτικός πληθυσμός είναι αρκετά προσγειωμένος, αντιλαμβάνεται με ρεαλισμό και λογική τα σύγχρονα προβλήματα και γνωρίζει ότι εκεί που υστερεί έχει μεγάλα περιθώρια εξέλιξης εάν ακολουθήσει συγκεκριμένες αλλαγές.

Γράφημα 31: Διατήρηση απασχόλησης



Η απάντηση ήταν αρκετά ενθαρρυντική με το 94,3% να δηλώνει ότι δεν τους πτοούν όλες αυτές οι δύσκολες συγκυρίες. Το 5,7% δήλωσε ότι θα σταματήσει να ασχολείται. Αυτό βέβαια μπορεί να οφείλεται και σε συνταξιοδότηση και όχι σε αλλαγή επαγγέλματος.

6.7 Εξαγωγή συμπερασμάτων έρευνας

Σε αυτό το σημείο, παρατίθενται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων των απαντήσεων σε συνάρτηση με τα ερευνητικά ερωτήματα που θέσαμε παραπάνω.

Όσον αφορά στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα δηλαδή τα χαρακτηριστικά των αγροτών του δείγματος μπορούμε να συμπεράνουμε τα παρακάτω. Υπερέχουν συντριπτικά οι άνδρες με ποσοστό 78,1% γεγονός που δεν μας κάνει εντύπωση καθώς η αγροτική εργασία είναι μια ιδιαίτερα απαιτητική χειρωνακτική εργασία. Και στην Ελλάδα συγκεκριμένα δεν υπήρχαν αρκετά κίνητρα για την είσοδο των γυναικών στον αγροτικό τομέα. Τα τελευταία χρόνια βλέπουμε μια αλλαγή, κυρίως λόγω του προγράμματος νέων αγροτών. Σχετικά με την ηλικία, ελάχιστο είναι το ποσοστό των αγροτών άνω των 65 ετών. Λίγοι είναι επίσης και οι νέοι αγρότες κάτω των 25 που επιλέγουν αυτή την απασχόληση. Βλέπουμε ότι πάνω από το μισό δείγμα βρίσκεται στην πιο παραγωγική ηλικία των 25-44. Η πανδημία του κορονοϊού ιδιαίτερα ώθησε όλο και πιο νέο κόσμο να στραφεί σε αγροτικά επαγγέλματα. Ρωτήσαμε για την οικογενειακή κατάσταση και λάβαμε περισσότερες απαντήσεις από έγγαμους αγρότες. Ούτε αυτό το αποτέλεσμα μας κάνει εντύπωση, εφόσον η ηλικία που κάποιος αναλαμβάνει μια αγροτική εκμετάλλευση συνάδει με την ηλικία που το άτομο ωριμάζει και επιθυμεί να δημιουργήσει οικογένεια. Αρκετά ενδιαφέροντα ήταν τα αποτελέσματα για το μορφωτικό επίπεδο των παραγωγών. Όπως αναφέραμε και παραπάνω όλο και περισσότεροι αγρότες συνεχίζουν την εκπαίδευσή τους μετά την υποχρεωτική εκπαίδευση σε κάποια τεχνική σχολή ή ακόμη και σε πανεπιστήμιο (ποσοστό 11,4% και 14,1% αντίστοιχα).

Το επόμενο ερευνητικό ερώτημα αφορούσε στην τρέχουσα κατάσταση της αγροτικής απασχόλησης που προκλήθηκε μετά το πέρας της πανδημίας. Εδώ επιβεβαιώθηκαν στοιχεία που διαβάσαμε και στην βιβλιογραφική ανασκόπηση. Αρχικά, οι περιοχές που

απασχολούνται οι περισσότεροι αγρότες της περιφέρειας είναι πεδινές. Αρκετά λιγότεροι επιλέγουν ημιορεινές περιοχές και μόνο δέκα άτομα δηλώνουν ορεινές περιοχές. Αυτό συνάδει με τα δεδομένα που υποστηρίζουν την ερήμωση των ορεινών περιοχών και τη συγκέντρωση των αγροτών σε ημιορεινές και πεδινές περιοχές. Επίσης, αυτό μπορεί να οφείλεται και σε ζητήματα καλλιέργειας καθώς δεν ευδοκιμούν πολλές καλλιέργειες σε ορεινά κλίματα αλλά και η εκτροφή καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη. Επόμενο ζήτημα η μορφή της αγροτικής μονάδας. Πάνω από τους μισούς ερωτηθέντες επιλέγουν αμιγείς γεωργικές μονάδες. Βλέπουμε ότι λίγοι τολμούν να ασχοληθούν με κτηνοτροφικές μονάδες τη στιγμή που οι εισαγωγές κρέατος έχουν πληθύνει και αυτό διανέμεται από εμπόρους σε χαμηλότερες τιμές. Ωστόσο, κάποιοι γεωργοί μας είπαν ότι σκέφτονται να επεκταθούν σε κτηνοτροφικές μονάδες εφόσον αυξάνεται η τιμή του γάλακτος. Όπως αναφέραμε και στην ανάλυση βλέπουμε αρκετούς παραγωγούς να εκμεταλλεύονται αρκετά στρέμματα και ταυτόχρονα να απομακρυνόμαστε από την ελληνική παραγωγή με τις μικρές εκμεταλλεύσεις, γεγονός ιδιαίτερο αισιόδοξο για την ανάπτυξη της ελληνικής αγροτικής παραγωγής. Στη συνέχεια, οι καλλιέργειες της Δυτικής Ελλάδας παραμένουν κοινές με αυτές που διαβάσαμε στη βιβλιογραφία τονίζοντας την ανάγκη για νέες καλλιέργειες που θα μπορούσαν να αποφέρουν περισσότερα χρήματα. Και οι βιολογικές καλλιέργειες/εκτροφές θεωρούνται λίγες καθιστώντας αναγκαία την απόφαση εκ μέρους των αγροτών για αρχή νέων μεθόδων καλλιέργειας. Ωστόσο φτάνοντας στο ζήτημα του εισοδήματος, οι παραγωγοί δήλωσαν ότι κατά τη διάρκεια του κορονοϊού αλλά και μετά το πέρας της πανδημίας έχουν παρατηρήσει μια πτωτική τάση στα εισοδήματά τους λόγω της αύξησης του κόστους παραγωγής.

Επόμενο ερώτημα ήταν το εάν οι χρηματικές απολαβές είναι αρκετές ώστε κάποιος αγρότης να είναι αυτόνομος και να μην χρειάζεται άλλες πηγές εισοδήματος. Σε αυτή την ενότητα εντοπίσαμε 90 αγρότες κανονικού καθεστώτος που ασχολούνται μόνο με την αγροτική παραγωγή και δεν έχουν άλλες πηγές εισοδήματος. Δεκαπέντε άτομα είναι αγρότες ειδικού καθεστώτος με παράλληλη απασχόληση. Η δεύτερη απασχόληση ποικίλει από μισθωτές υπηρεσίες σε ελεύθερο εμπόριο ή ακόμα και σύνταξη. Άρα, βλέπουμε πως οι περισσότεροι αγρότες μπορούν μόνο με την αγροτική απασχόληση να είναι αυτόνομοι. Όσον αφορά στα έτη απασχόλησης, ποσοστό 58,1% του δείγματος δήλωσε ότι εργάζεται πάνω από 11 χρόνια και το 14,3% από αυτούς ξεπερνούν τα 30 έτη. Ογδόντα τρία άτομα συνεργάζονται με άλλα μέλη της οικογένειας για τη διεκπεραίωση των εργασιών και το ίδιο ποσοστό απασχολεί και άλλα άτομα ως εργατικό προσωπικό. Και τέλος το 31,4% σκοπεύει να κληροδοτήσει την επιχείρησή του σε ένα από τα παιδιά του. Εδώ

καταλαβαίνουμε ότι ο ελληνικός αγροτικός τομέας δεν έχει χάσει τον οικογενειακό χαρακτήρα του, ο οποίος μάλιστα εξυπηρετεί και την εξοικονόμηση ημερομισθίων.

Σε αυτό το σημείο θα παρουσιάσουμε τα στοιχεία των χρηματοδοτήσεων. 49 άτομα λαμβάνουν εξισωτικές αποζημιώσεις εξαιτίας της περιοχής απασχόλησής τους (μόνοι οι ημιορεινές και ορεινές περιοχές λαμβάνουν). Ωστόσο, οι παραγωγοί μας αναφέρουν ότι αυτή η επιδότηση μειώθηκε σημαντικά το 2022. Στη συνέχεια, 30 άτομα δήλωσαν ότι είναι νέοι αγρότες και άλλοι 10 ότι είναι δικαιούχοι επιδότησης για βιολογικές καλλιέργειες. Κανείς δεν φαίνεται να εκμεταλλεύτηκε την αναμπέλωση, την αγρανάπαυση ή τα προγράμματα leader. Άρα συμπεραίνουμε ότι υπάρχουν αρκετά προγράμματα που δεν εκμεταλλεύονται οι έλληνες αγρότες. Συνεχίζοντας με τις διάφορες μορφές δανεισμού, ποσοστό 53,9% δεν έχει λάβει καθόλου κεφάλαια μέσω δανεισμού. Τουλάχιστον οι μισοί από αυτούς, μας αναφέρουν ότι ενώ επιθυμούσαν να λάβουν κάποιο δάνειο και είχαν ξεκινήσει τις διαδικασίες λόγω κορονοϊού αρκετές αιτήσεις για δάνεια πάγωσαν και δεν τα κατάφεραν. Σχετικά με τις επιδοτήσεις που προήλθαν από ευρωπαϊκά κεφάλαια, όπως αναφέραμε και παραπάνω αυτές αυξήθηκαν λόγω κορονοϊού από το 2019 στο 2020 και παρέμειναν αυξημένα το 2021. Τέλος, οι περισσότεροι επωφελήθηκαν από επιπλέον έκτακτες επιδοτήσεις που προκηρύχθηκαν προκειμένου να μετριαστούν οι συνέπειες της πανδημίας. Μόνοι εκείνο με τους μεγάλους τζίρους δεν κατάφεραν να διεκδικήσουν.

Το τελευταίο ερώτημά μας σχετίζεται με τις απόψεις και την στάση που διαμόρφωσαν οι παραγωγοί παρατηρώντας όλες τις αλλαγές αλλά και τις πρακτικές των φορέων για την προσπάθεια εναρμόνισής τους με αυτές τις αλλαγές. Η γενική κατεύθυνση πάντως των περισσότερων ήταν πως ο έλληνας αγρότης οφείλει να γίνει πιο ανταγωνιστικός στις διεθνείς αγορές. Δεν βασίζονται ιδιαίτερα σε κρατικές πρωτοβουλίες ενώ την ίδια στιγμή τους φοβίζει η επερχόμενη μείωση του προϋπολογισμού της ΚΑΠ. Επιθυμούν την αύξηση της χρηματοδότησης για επενδύσεις, αποζημιώσεις και βελτίωση των υποδομών και για ενέργειες με προσανατολισμό την προστασία του περιβάλλοντος. Στηρίζονται στην ποιότητα και την διατροφική αξία που παράγουν λόγω των κατάλληλων συνθηκών και ταυτόχρονα παραδέχονται τις αδυναμίες των κοστοβόρων, ανοργάνωτων και με ελλιπή κατάρτιση και έρευνα ελληνικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Τέλος, θεωρούν ότι με περισσότερη τραπεζική χρηματοδότηση, περισσότερες επενδύσεις και την απαραίτητη συνεργασία και εξέλιξη η ελληνική παραγωγή θα ανακτήσει μεγάλο έδαφος στις προτιμήσεις των ξένων χωρών.

6.8 Περιορισμοί και αξιοπιστία της έρευνας

Ο βασικός μας περιορισμός αφορούσε την επιλογή της μη τυχαίας δειγματοληπτικής μεθόδου. Έπρεπε να αξιολογήσουμε στοιχεία από ένα πολύ συγκεκριμένο και μικρό δείγμα του πληθυσμού. Μπορούσαν να απαντήσουν μόνο αγρότες με ενεργή επιχείρηση είτε ειδικού είτε κανονικού καθεστώτος. Διατυπώσαμε τα ερωτήματα με όση περισσότερη σαφήνεια μπορούσαμε προκειμένου να διευκολύνουμε το δείγμα μας αλλά και για να εξαγάγουμε όσο το δυνατόν ορθότερα αποτελέσματα.

Προκειμένου να διασφαλιστεί η αξιοπιστία και η εγκυρότητα του ερωτηματολογίου έρευνας με βάση τα προαναφερθέντα, διενεργήθηκε έρευνα πιλοτικά σε επτά (7) άτομα, προκειμένου να ελεγχθεί αν οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου είναι σαφείς και κατανοητές ή χρήζουν περαιτέρω διευκρινήσεων. Κατόπιν των απαραίτητων διορθώσεων και παρατηρήσεων οριστικοποιήθηκε η δομή του ερωτηματολογίου όπως παρουσιάζεται παρακάτω.

Δυστυχώς, η παρούσα έρευνα παρουσιάζει αρκετές αδυναμίες λόγω του περιορισμένου δείγματος και δεν μπορούμε να βγάλουμε αυθαίρετα συμπεράσματα για το σύνολο των παραγωγών της χώρας. Γι αυτό το λόγο θεωρείται σημαντική η επιπλέον έρευνα με διαφοροποιημένο δείγμα, ή ακόμα και στο σύνολο των αγροτών προκειμένου να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα και τα αποτελέσματα να είναι ακριβή.

7^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή προσπάθησε να δώσει στον αναγνώστη την δυνατότητα να αποκτήσει μια σφαιρική αντίληψη γύρω από το ζήτημα των χρηματοδοτήσεων του αγροτικού τομέα προσεγγίζοντας με κριτική ματιά την επιστημονική βιβλιογραφία. Ο αγροτικός τομέας συγκεντρώνει πολλά βλέμματα πάνω του λόγω της σφοδρής πλήξης που του επέφερε η πανδημία του κορονοϊού. Γι αυτό το λόγο η στήριξη του από όλους τους φορείς είναι πιο αναγκαία από ποτέ. Ωστόσο, οποιαδήποτε μορφή βοήθειας και εάν δοθεί μπορεί να μην καρποφορήσει. Κυρίως λόγω κάποιων χρόνιων ζητημάτων της ελληνικής παραγωγής που ακόμη δεν έχουν επιλυθεί. Τα πιο σημαντικά από αυτά που συζητήσαμε και πρέπει να σταθούμε περισσότερο είναι τα εξής:

- Οι παραγωγοί δεν πρέπει να επαναπαύονται σε πρακτικές που παρότι είναι οικείες είναι πλέον απαρχαιωμένες. Χρειάζεται να επαναπροσδιορίσουν τις μεθόδους που υιοθετούν από τους μεγαλύτερους και με μια νέα ματιά, με διαρκή κατάρτιση και εκσυγχρονισμό του εξοπλισμού τους να συντονιστούν με τις εξελίξεις και να δημιουργήσουν μια νέα γενιά αγροτών.
- Κυρίαρχο πρόβλημα κρίνεται για άλλη μια φορά η ενότητα μεταξύ των παραγωγών. Το γνωστό γνωμικό «Μόνος σου θα πας πιο γρήγορα, μαζί θα πάμε πιο μακριά» φαίνεται πιο επίκαιρο από ποτέ. Οι κατάλληλες ενώσεις παραγωγών και οι γνωστοί σε όλους συνεταιρισμοί με σωστές διαρθρωτικές αλλαγές οφείλουν να υπερασπίζονται τους παραγωγούς, να δημιουργούν συνθήκες που θα τους προσελκύουν και να προσπαθούν να εξασφαλίζουν τις φθηνότερες τιμές αγοράς εφοδίων και τις υψηλότερες τιμές πώλησης των προϊόντων.
- Τέλος, σε κάθε περίπτωση, οι αγρότες θα έπρεπε να εξασφαλίσουν οι ίδιοι περισσότερη αξία στα προϊόντα τους μέσω της τυποποίησης και της μεταποίησης. Με αυτές τις διαδικασίες η προστιθέμενη αξία είναι σημαντική και γίνεται ολοένα περισσότερο ανταγωνιστική η χώρα μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγέλου, Λ., Κριαράς, Γ. (2017). Ενίσχυση επιχειρηματικότητας στον αγροτικό τομέα. Μεταπτυχιακή διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Αθανασάκης, Θ., Ρεντζέπης, Χ. (2022). Εισαγωγές εξαγωγές στο πρωτογενή τομέα στην Ελλάδα τη τελευταία περίοδο. Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Μεσολόγγι.
- Ανυφαντής, Σ. (2020). Οι κανόνες της παγκόσμιας τράπεζας και η εφαρμογή τους για την αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας covid-19. Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, [χ.τ.].
- Βαγενάς, Χ. (2021). Η ευρωπαϊκή διαχείριση των οικονομικών συνεπειών του covid-19. Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.
- Γκλάρας, Ε. (2021). Η διαχείριση των επιπτώσεων της πανδημίας covid-19, ΕΕ και Ελλάδα. Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Γραφάκος, Γ. (2021). Η αντιμετώπιση της πανδημίας covid-19 από την Ελλάδα, υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών κρατών. Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Δήμου, Μ. (2018). Η συμβολαιακή γεωργία στην Ελλάδα και η εφαρμογή της στα αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά. Μεταπτυχιακή διατριβή, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Ερικτζής, Χ. (2020). Κλιματική αλλαγή: διαχείριση κινδύνου στον αγροτικό τομέα. Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, [χ.τ.].
- Ερμείδης, Κ. (2019). Συγκριτική ανάλυση της παραγωγικότητας του αγροτικού τομέα μεταξύ Ελλάδας και Ολλανδίας η περίπτωση της πατατοκαλλιέργειας. Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, [χ.τ.].
- Ζάρμπου, Ο. (2012). Ολοκληρωμένη ανάπτυξη και διαχείριση του αγροτικού χώρου. Μεταπτυχιακή διατριβή, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

- Ζήκα, Α. (2022). Πολιτική συνοχής και ευρωπαϊκό σχέδιο επενδύσεων για την πράσινη ανάπτυξη (ευρωπαϊκό green deal). Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Αθήνα.
- Ζήσης, Α. (2021). Η χρηματοδότηση των ελληνικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια της κρίσης covid-19. Μεταπτυχιακή διατριβή, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.
- Κασιμιώτη, Σ. (2017). Μελέτη αγροτικής παραγωγής σε σχέση με διάφορες μακροοικονομικές μεταβλητές. Διαθέσιμο από: Ίδρυματικό αποθετήριο Διώνη.
- Κιένης, Ι. (2022). Έρευνα αγοράς σε σχέση με την συμπεριφορά καταναλωτών σε αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα κατά την περίοδο της πανδημίας του covid-19. Μεταπτυχιακή διατριβή, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Κοσμίδης, Β. (2022). Το δημοσιονομικό και στρατηγικό πλάνο της Ελλάδας στην μάχη της πανδημίας του covid-19. Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Πάφου, Κύπρος.
- Κώστα, Ι. (2015). Νεανική επιχειρηματικότητα για τη στήριξη της γυναικείας απασχόλησης στον αγροτικό τομέα και ενίσχυση αυτής μέσω προγραμμάτων χρηματοδότησης. Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Πειραιάς.
- Μαραγκουδάκη, Α. (2017). Προοπτικές και προβλήματα του αγροτικού τομέα: αντιλήψεις αγροτικού πληθυσμού της Κρήτης. Μεταπτυχιακή εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.
- Μαυρογενάκη, Μ. (2021). Οι οικονομικές επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης (covid-19) στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και την τοπική ανάπτυξη. Μεταπτυχιακή διατριβή, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, Ηράκλειο.
- Μαυρομάτης, Α. (2021). Χρηματοδότηση μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ποιοτικά και ποσοτικά κριτήρια: παραδείγματα εφαρμογής των κριτηρίων. Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, [χ.τ.].
- Μαύρος, Θ., Αλεξάνδρου, Α. (11 Απριλίου, 2022). Πώς μπορεί ο αγροδιατροφικός τομέας να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του αύριο, σήμερα;. Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου, 2022, από https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/el_gr/topics/agribusiness/agribusiness_survey_final.pdf.

- Μουνταντωνάκη, Μ. (2022). Οι εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας και ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Αιγάλεω.
- Ναντιράδου, Χ. (2021). Οι χρηματοοικονομικές επιπτώσεις του covid-19 στις επιχειρήσεις της Ελλάδας. Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, [χ.τ.].
- Οικονόμου, Μ. (2022). Η οικονομία σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης η παγκόσμια οικονομική προοπτική υπό το πρίσμα της πανδημίας του κορονοϊού (covid-19). Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, [χ.τ.].
- Ραφωματιώτης, Α. (2021). Το ταμείο ανάκαμψης και η Ελλάδα, δυνατότητες και προοπτικές. Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.
- Σαρτζετάκης, Ε. (2021, 30 Αυγούστου). Ο αγροδιατροφικός τομέας στην Ελλάδα: προκλήσεις και προοπτικές. Ύπαιθρος. Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου, 2022, από: <https://www.ypaidros.gr/agrodiatروفikos-tomeas-stin-ellada-prokliseis-prooptikes/>
- Σεβεντικίδης, Ε. (2019). Η χρηματοδότηση των αγροτικού, αγροδιατροφικού και αγροτουριστικού τομέα στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Μορφές χρηματοδότησης: εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα και τραπεζική χρηματοδότηση. Μελέτη περίπτωσης: η συμβολαιακή γεωργία στο νομό Ημαθίας. Μεταπτυχιακή διατριβή, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Σόφτα, Π. (2020). Οι χρηματοοικονομικές συνέπειες του covid-19 στις επιχειρήσεις και στον έλεγχό τους. Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, [χ.τ.].
- Τσιφόρου, Έ. (2021). Η ΚΑΠ και ο αγροτικός τομέας στην εποχή της Πράσινης Συμφωνίας: ο μονόδρομος της γνώσης και της καινοτομίας. *Region & Periphery*, 12, 123–125. <https://doi.org/10.12681/rp.28904>
- Τσώκου, Ε. (2022). Ευρωπαϊκοί προορισμοί αριστείας, μελέτη περίπτωσης στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Μεταπτυχιακή διατριβή, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Χουλιάρας, Α., Πλυμάκης, Σ. (2018). Ο ρόλος της Κ.Α.Π. στην αγροτική ανάπτυξη της περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος και η σχέση της με την στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης. Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.
- Galazoula, S. E. (2017). The Impact of the Primary Sector on GDP of Greece, an Econometric Approach. Μεταπτυχιακή διατριβή, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΟΡΟΝΟΪΟΥ

Το ερωτηματολόγιο αυτό δημιουργήθηκε στα πλαίσια έρευνας σχετικά με τη Διπλωματική μου Εργασία με θέμα «Συμβολή των κρατικών και ευρωπαϊκών μέσων χρηματοδότησης στη στήριξη της αγροτικής παραγωγής την περίοδο της εξάπλωσης της πανδημίας του κορονοϊού: Η περίπτωση της Δυτικής Ελλάδας». Απευθύνεται σε αγρότες παραγωγούς της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, από τους οποίους ζητώ τη γνώμη τους για θέματα που άπτονται του αγροτικού τομέα εστιάζοντας κυρίως σε θέματα της χρηματοδότησης την περίοδο εξάπλωσης του κορονοϊού.

ΕΝΟΤΗΤΑ Α-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλο

- Άνδρας
- Γυναίκα

2. Ηλικία

- μικρότερη των 25 ετών
- 25-34
- 35-44
- 45-54
- 55-65
- μεγαλύτερη από 65 ετών

3. Οικογενειακή κατάσταση

- Άγαμος-η
- Έγγαμος-η
- Διαζευγμένος-η

- Χήρος-α

4. Εκπαίδευση

- Δημοτικό
- Γυμνάσιο
- Λύκειο
- Ιδιωτική/Τεχνική σχολή
- ΤΕΙ/Πανεπιστήμιο
- Μεταπτυχιακό
- Άλλο

ΕΝΟΤΗΤΑ Β- ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ

5. Η περιοχή που απασχολείστε θεωρείται:

- Πεδινή
- Ημιορεινή
- Ορεινή

6. Απασχολείστε σε εκμετάλλευση:

- Γεωργική
- Κτηνοτροφική
- Μεικτή

7. Από πόσα στρέμματα αποτελείται η εκμετάλλευσή σας;

- 1-20
- 21-50
- 51-100
- 101-200

- >200

8. Σημειώστε τα κύρια είδη καλλιέργειας ή εκτροφής σας (έως 2 απαντήσεις)

.....

9. Έχετε βιολογικές καλλιέργειες/ εκτροφές;

- Ναι
- Όχι

10. Ποιο είναι το ύψος του ετήσιου εισοδήματός σας;

- ≤ 10.000 ευρώ
- 10.001-20.000 ευρώ
- 20.001-30.000 ευρώ
- 30.001-40.000 ευρώ
- >40.000 ευρώ

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ-ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

11. Αποκλειστική ενασχόληση με τον αγροτικό τομέα;

- Ναι
- Όχι

12. Αν όχι, έχετε εισοδήματα από άλλες πηγές;

- Ναι
- Όχι

13. Αν ναι, ποιες είναι οι άλλες πηγές;

- Μισθωτές υπηρεσίες

- Σύνταξη
- Εμπόριο/ελεύθερο επάγγελμα
- Άλλο

14. Πόσα χρόνια απασχολείστε στον αγροτικό τομέα;

- 1-5
- 6-10
- 11-20
- 21-30
- 30 και πάνω

15. Πόσα μέλη της οικογένειάς σας απασχολούνται μαζί σας;

- Κανένα
- 1-2
- 3
- Πάνω από 3

16. Σκοπεύει κάποιο από τα παιδιά σας να αναλάβει την εκμετάλλευσή σας μετά την απόσυρσή σας;

- Ναι
- Όχι
- Δεν έχω παιδιά
- Δεν ξέρω

17. Προσφέρετε εργασία σε τρίτους

- Ναι
- Όχι

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ-ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΙΣ

18. Λαμβάνετε εξισωτική αποζημίωση, συνυπευθυνότητα, ποσοτώσεις;

- Ναι
- Όχι

19. Είστε δικαιούχος κάποιου ευρωπαϊκού προγράμματος από τα παρακάτω;

- Νέος αγρότης
- Leader
- Βιολογική γεωργία
- Μακροχρόνια παύση καλλιέργειας
- Όχι
- Άλλο

20. Έχετε λάβει κάποια άλλη μορφή δανεισμού

- Στεγαστικά-καταναλωτικά δάνεια
- Κάρτα αγρότη
- Καλλιεργητικά δάνεια
- Άλλο

21. Δηλώστε την κλίμακα η οποία αντιστοιχεί στο ύψος της ευρωπαϊκής επιδότησης για ενίσχυση της αγροτικής επιχειρηματικότητας που λάβατε για τις χρονιές :

Ευρώ	2019	2020	2021
0-500			
501-1.000			
1.001-2.000			
2.001-5.000			
5.001-10.000			
10.001-15.000			
>15.000			

22. Την περίοδο της πανδημίας λάβατε κάποια επιπλέον ενίσχυση είτε κρατική είτε ευρωπαϊκή για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων του κορονοϊού; (π.χ. επιστρεπτέα προκαταβολή)

- Ναι
- Όχι

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε-ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

23. Πως πουλάτε τα προϊόντα σας;

- Μόνοι σας
- Μέσω εμπόρων
- Μέσω συνεταιρισμών

24. Πως αυξάνετε την αξία των προϊόντων σας;

- Τυποποίηση
- Μεταποίηση
- Δεν την αυξάνω

25. Είστε μέλος

- Συνεταιρισμού
- Ομάδας παραγωγών
- Σε κανένα είδος συνεργατικής ένωσης

26. Με ποιον τρόπο ενημερώνεστε για τις εξελίξεις του τομέα (7 επιλογές);

- Τηλεόραση
- Εφημερίδες
- Δημόσιες υπηρεσίες
- Συνεταιρισμός
- Λογιστής/οικονομικός σύμβουλος

- Γνωστοί/φίλοι
- Γεωπόνος

ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤ-ΠΕΠΟΙΘΗΣΕΙΣ

27. Σε τι βαθμό πιστεύετε ότι:

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ
ο Έλληνας αγρότης οφείλει να γίνει πιο ανταγωνιστικός στην παγκόσμια αγορά;				
το κράτος με τα κονδύλια της Ε.Ε. παίζει ενεργό ρόλο στη στήριξη του αγροτικού εισοδήματος;				
η μείωση του προϋπολογισμού της ΚΑΠ 2023-2027 θα επηρεάσει την απασχόληση στον αγροτικό τομέα;				

28. Που πιστεύετε ότι πρέπει να δοθεί έμφαση για την κατανομή του νέου μειωμένου προϋπολογισμού της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής 2021-2027 (6 επιλογές);

- Σε υποδομές
- Σε αποζημιώσεις
- Στο πρόγραμμα leader
- Σε επενδύσεις
- Σε πολιτικές προστασίας του περιβάλλοντος
- Άλλο

29. Ποια είναι τα δυνατά σημεία του αγροτικού τομέα (6 επιλογές);

- Ποιότητα προϊόντων
- Συνθήκες παραγωγής (κλίμα, έδαφος κ.ά.)

- Διατροφική αξία προϊόντων
- Μεγάλη ποικιλία προϊόντων
- Ευρεία βιοποικιλότητα
- Άλλο

30. Ποια είναι τα αδύναμα σημεία του αγροτικού τομέα (8 επιλογές);

- Υψηλό κόστος παραγωγής
- Μικρές εκμεταλλεύσεις
- Έλλειψη οργάνωσης
- Έλλειψη κατάρτισης
- Έλλειψη τυποποίησης
- Ηλικιακή κατηγορία των απασχολούμενων αγροτών
- Έλλειψη έρευνας
- Άλλο

31. Τι αλλαγές θα προτείνατε (8 επιλογές);

- Ευνοϊκότερη τραπεζική χρηματοδότηση για την ανάπτυξη των εκμεταλλεύσεων
- Βελτίωση των υποδομών
- Ανάπτυξη συνεργασιών
- Αλλαγή καλλιεργειών
- Νέες μεθόδους καλλιέργειας
- Εκπαίδευση-κατάρτιση
- Περισσότερες επενδύσεις
- Άλλο

32. Λαμβάνοντας υπόψη τις εξελίξεις των τελευταίων χρόνων (Κορονοϊός, αύξηση κοστών παραγωγής, ουκρανικός πόλεμος, ενεργειακή κρίση, κ.ά.) σκοπεύετε να συνεχίσετε την ενασχόλησή σας με τον πρωτογενή τομέα της οικονομίας;

- Ναι
- Όχι